

INDEX 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

Płock

3/268

2021

ISSN 0029-389X

INFORMACJA DLA AUTORÓW

- Materiały do „Notatek Płockich” prosimy przysyłać pocztą mailową na adres: notatkiplockie@wp.pl lub na płycie CD na adres Towarzystwa Naukowego Płockiego (pl. Narutowicza 8, 09-402 Płock).
- Czcionka – Times New Roman, wielkość – 12, interlinie – 1,15. Maksymalna objętość tekstu około 20 stron z przypisami i zdjęciami, jedna szpalta. Marginesy – 2,5 cm. W przypadku tekstów dłuższych niż 20 stron – po konsultacji z Autorem – artykuł może być opublikowany w kilku częściach.
- Zdjęcia z podpisami oraz podaniem autora i źródła pochodzenia wstawione do tekstu w odpowiednie miejsca. Nie jest wymagane oddzielne przysyłanie zdjęć.
- Artykuł powinien być zaopatrzony w krótki abstrakt w języku polskim (do 10 wersów) oraz słowa kluczowe (do 5). Na końcu artykułu należy dołączyć bibliografię oraz jego tytuł, „Summary” i słowa kluczowe w języku angielskim (do 10 wersów).
- Bibliografię prosimy zrobić z podziałem na źródła archiwalne, źródła drukowane, prasę, pamiętniki i wspomnienia, opracowania, artykuły, netografię, ewentualnie inne rodzaje, np. akty prawne.
- W przypadku recenzji należy dołączyć imię i nazwisko autora i tytuł recenzowanej publikacji, wydawcę, miejsce i datę wydania, liczbę stron. Poza tym osobno to samo z tytułem w języku angielskim oraz skan/zdjęcie okładki recenzowanej książki.
- Opuśzczenia w cytowanym tekście sygnalizujemy trzema kropkami w nawiasie kwadratowym: [...].
- Przypisy w języku łacińskim: ibidem, idem, eadem, op. cit., w języku polskim: zob., por. Czcionka – Times New Roman, wielkość – 10, interlinie – 1,0.
- W przypisach odwołujących się do źródeł archiwalnych podajemy nazwę archiwum, nazwę zespołu archiwalnego, sygnaturę teczki, nazwę dokumentu, numer karty. W przypadku ponownego powoływania się na to samo archiwum, stosujemy skrót jego nazwy. Podobnie można stosować skrót nazwy zespołu, np.: Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), Akta miasta Płocka (dalej: AmP), sygn. 22 083, protokół LVIII posiedzenia Rady Miejskiej z 7 kwietnia 1921 r., k. 28.
- W przypisach odwołujących się do artykułów z gazet podajemy inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pisany kursywą, tytuł gazety lub czasopisma w cudzysłowie, rok, numer z datą dzienną i miesięczną, strony, np. S. Kostanecki, *Marszałek w Płocku. Szkic literacki*, „Głos Mazowiecki” 1938, nr 124 z 1 czerwca, s. 2; A. Ciechomska, *Wspomnienia Bolesława Jędrzejewskiego dotyczące obrony Płocka 18–19 sierpnia 1920 r.*, „Notatki Płockie” 2020, nr 3, s. 34–44.
- Podobnie podajemy opis bibliograficzny książek: inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pisany kursywą, miejsce i rok wydania, np. T. Chrostowski, *4 pułk strzelców konnych Ziemi Łęczyckiej*, Płock 1992. W przypadku prac zbiorowych: *Dzieje Płocka*, t. 2, *Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. M. Krajewski, Płock 2006
- Przed przysłaniem ostatecznej wersji tekstu bardzo prosimy o jego sprawdzenie, ze zwróceniem uwagi na literówkę, interpunkcję i poprawność przypisów.
- Prosimy również o krótką informację Autora o sobie do notki o Autorach: tytuł lub stopień naukowy, miejsce pracy, pełnione funkcje oraz adres (w celu przesłania egzemplarza autorskiego), numer telefonu i adres mailowy do wiadomości redakcji.
- Przesłanie artykułu do Redakcji „Notatek Płockich” oznacza zgodę Autora na jego publikację.
- Warunkiem zakwalifikowania artykułu do druku jest pozytywna recenzja wydawnicza.

Redakcja „Notatek Płockich”

Na okładce: drewniany kościół z Drążdżewa z 1744 roku – Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu

Rys. Anna Michalak

Skład i druk:
Wydawnictwo i Poligrafia „IWANOWSKI”
ul. Dziewiarska 7, 09-407 Płock
e-mail: wydawnictwo@iwanowski.com.pl

PŁOCK NOTICES

QUARTERLY OF THE SCIENTIFIC
SOCIETY OF PŁOCK
(published since July 1956)

3/268
JULY – SEPTEMBER
2021

EDITORIAL BOARD

DR GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
(EDITOR-IN-CHIEF)

MGR AGNIESZKA CIECHOMSKA
(EDITORIAL SECRETARY)

MGR MAŁGORZATA DUCH
(LANGUAGE EDITOR)

DR AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(STATISTICAL EDITOR)

DR ANDRZEJ DWOJNYCH

DR TOMASZ PIEKARSKI

DR WALDEMAR PODEL

PROF. UCZ. DR HAB. INŻ. RENATA WALCZAK

SCIENTIFIC COUNCIL

PROF. UCZ. DR HAB. SC. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(CHAIRMAN)

REV. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Slovakia)
PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Lithuania)
DR MARIAN CHUDZYŃSKI

REV. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Lithuania)
PROF. DR HAB. SC. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. SC. DANIELA ŻUK

EDITORIAL ADDRESS:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 366 99 53, (0-24) 262 26 04

e-mail: notatkiplockie@wp.pl
www.tnp.org.pl

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO PŁOCKIEGO
(ukazuje się od lipca 1956 r.)

3/268
LIPIEC – WRZESIEŃ
2021

KOLEGIUM REDAKCYJNE

DR GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

MGR AGNIESZKA CIECHOMSKA
(SEKRETARZ REDAKCJI)

MGR MAŁGORZATA DUCH
(REDAKTOR JĘZYKOWY)

DR AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(REDAKTOR STATYSTYCZNY)

DR ANDRZEJ DWOJNYCH

DR TOMASZ PIEKARSKI

DR WALDEMAR PODEL

PROF. UCZ. DR HAB. INŻ. RENATA WALCZAK

RADA NAUKOWA

PROF. UCZ. DR HAB. INŻ. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(PRZEWODNICZĄCY)

KS. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Słowacja)
PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Litwa)
DR MARIAN CHUDZYŃSKI

KS. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Litwa)
PROF. DR HAB. INŻ. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. INŻ. DANIELA ŻUK

ADRES REDAKCJI:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 366 99 53, (0-24) 262 26 04

e-mail: notatkiplockie@wp.pl
www.tnp.org.pl

LIST OF CONTENTS

KRYSTYNA GROCHOWSKA-IWAŃSKA FLATAU FAMILY TRACKS IN THE NINETEENTH CENTURY	3
MICHAŁ SOKOLNICKI JEWISH RELIGION COMMUNE AND THE RABINATE IN INTER-WAR PŁOCK	13
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI FIRE IN BODZANÓW IN AUGUST 1930. CRIMINAL HISTORY FROM THE PAST	31
MARIUSZ CELMER THE CASE OF THE PASTORAL LETTER OF THE POLISH EPISCOPATE ,ON THE ANNIVERSARY OF THE GREAT MERCIES OF GOD' ON THE EXAMPLE OF THE PŁOCK DIOCESE IN 1970	40
REVIEW MARIAN CHUDZYŃSKI <i>MANORS AND PALACES OF THE GOSTYNIN REGION</i> (Rev. Janusz Szczepański)	49
CHRONICLE MACIEJ WRÓBEL <i>SCIENTIFIC SOCIAL MOVEMENT IN THE PROCESS OF CHANGE – 200TH TNP ANNIVERSARY CELEBRATION THE FINAL CONFERENCE</i>	53
BIBLIOGRAPHY OF MAZOVIAN PŁOCK FOR THE PERIOD 1 VII – 30 IX 2020	55
OUR AUTHORS	72

SPIS TREŚCI

KRYSTYNA GROCHOWSKA-IWAŃSKA PŁOCKIE TROPY RODZINY FLATAU W XIX WIEKU	3
MICHAŁ SOKOLNICKI ŻYDOWSKA GMINA WYZNANIOWA ORAZ RABINAT W MIĘDZYWOJENNYM PŁOCKU	13
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI POŻARY W BODZANOWIE W SIERPNIU 1930 R. KRYMINALNA HISTORIA Z PRZESZŁOŚCI	31
MARIUSZ CELMER SPRAWA LISTU PASTERSKIEGO EPISKOPATU POLSKI W 1970 R. „NA ROCZNICĘ WIELKICH ZMIŁOWAŃ BOŻYCH” NA PRZYKŁADZIE DIECEZJI PŁOCKIEJ	40
RECENZJA MARIAN CHUDZYŃSKI <i>DWORY I PAŁACE ZIEMI GOSTYNIŃSKIEJ</i> (Rec. Janusz Szczepański)	49
KRONIKA MACIEJ WRÓBEL <i>SPOŁECZNY RUCH NAUKOWY W PROCESIE ZMIANY – KONFERENCJA ZAMYKAJĄCA OBCHODY 200-LECIA TNP</i>	53
BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO ZA OKRES 1 VII – 30 IX 2020 R.	55
NASI AUTORZY	72

PŁOCKIE TROPY RODZINY FLATAU W XIX WIEKU

Abstrakt

Żydowska rodzina Flatau na początku XIX w. osiadła w Płocku i zamieszkiwała tu do początków XX w., kiedy Edward Flatau i inni członkowie rodziny opuścili Płock. Przez niemal 100 lat swej obecności w Płocku odgrywała ważną rolę nie tylko wśród społeczności żydowskiej. Jej przedstawiciele prowadzili m.in. firmę handlowo-bankową oraz dom Opieki dla Starców i Kalek. Współcześnie widomym śladem obecności rodziny jest pałacyk Flatauów przy ul. Kolegialnej, w którym mieści się płocki Urząd Stanu Cywilnego.

Słowa kluczowe: Płock, Żydzi w Płocku, członkowie rodziny Flatauów

1. Korzenie. Joachim (Nochem) Judas(z) Flatau i jego rodzina

Płocka historia rodziny Flatauów, która wydała jednego z pionierów badaczy ludzkiego mózgu, Edwar-da Flatau¹, rozpoczęła się w Płocku, prawdopodobnie w czasach Księstwa Warszawskiego. Historia ta potwierdzona została w zapisach sporządzanych przez urzędników Magistratu Muncypalnego, a następnie Gubernialnego Miasta Płocka oraz przez członków rodziny, którzy w rozmaitych sprawach zwracali się do władz. Rodzina Flatauów była jedną z wielu, stanowiących około 40% mieszkańców wyznania mojżeszowego, którzy ze względu na korzystną koniunkturę gospodarczą (Płock był ważnym portem na drodze do Torunia i Gdańska) przybywali do Płocka, osiedlali się w nim tworząc jego dobrobyt i kulturę.

Jednym z takich przybyszów, który na początku XIX w. „zapuścił” w Płocku korzenie, był niejaki Nochem (Joachim) Judas(z). Przybył z Gołańczy, miasta w Departamencie Bydgoskim, w Wielkim Księstwie Poznańskim. Jak większość jego współbraci w wierze nie nosił jeszcze nazwiska „Flatau”, którym zaczął się posługiwać dopiero w latach 20. Nazwisko Flatau przyjął od niemieckiej nazwy miasteczka Złotów, leżącego również w Departamencie Bydgoskim, a które już w I rozbiórce Polski przypadło Prusom i nazywało się „Flatow”². Nochem Judasz był samotny, gdyż

rodzice jego, kramarze, Judasz Aaron i Jette z Hirs-zów już nie żyli, a on wyruszył w świat w poszukiwaniu swojego miejsca w życiu. Spodobało mu się miasto Płock i córka szynkarza, Józefa Klejna, Prywa. Ponieważ miał już 34 lata³, więc się oświadczył i został przyjęty. Młodzi złożyli sobie przyrzeczenie w marcu 1814 r., w marcu tego roku wyszły zapowiedzi, a 28 marca 1814 r. został sporządzony akt zawarcia związku małżeńskiego Joachima Judasza z dziewiętnastoletnią Prywą z Klejnow, rodowitą mieszkanką Płocka⁴. Podstawę prawną aktu stanowił Kodeks Napoleona (rozdział VI „O małżeństwie”). Ceremonię ślubu prowadził zastępca Urzędnika Stanu Cywilnego, jednocześnie pastor ewangelicki i prezes Konsystorza, Jan Karol Hewelke (podobno potomek Jana Heweliusza)⁵. Świadcami zaślubin było czterech stałych mieszkańców Płocka, niespokrewnionych z nowożeńcami. Pod aktem uczestnicy i świadkowie (z wyjątkiem Panny Młodej i jednego świadka) złożyli swoje podpisy; znamienne było to, że „Młodzian” podpisał się w języku polskim, a nie hebrajskim⁶.

Wydarzenie to zarejestrowane w księdze aktów stanu cywilnego wyznania mojżeszowego gminy wyznaniowej Płock jest kluczowe dla dalszych losów rodziny Flatauów zapisywanych i obecnie przechowywanych w Archiwum Państwowym w Płocku oraz w księdze hipotecznej nieruchomości nr 321 w Płocku

¹ Edward Flatau, twórca nowoczesnej neurologii i patologii opon rdzeniowo-mózgowych, jeden z najwybitniejszych neurologów i neuropatologów świata, twórca nowoczesnej neurologii i patologii polskiej – na podstawie *Biogramów Uczonych Polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, Część VI: Nauki medyczne. Zeszyt 1: A-Ł*, oprac. Andrzej Śródka, 1990 r.

² Tak tłumaczy nazwisko Flatau potomek rodziny opierając się na ówczesnej niemieckiej i polskiej literaturze historycznej i geograficznej.

³ Wiek zarówno Joachima Judasza jak i innych członków rodziny jest niepewny, ponieważ nie rejestrowano wówczas na bieżąco urodzin, nie stosując się do rozporządzeń władz.

⁴ Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), Akta stanu cywilnego wyznania mojżeszowego gminy wyznaniowej Płock (dalej: ASC... Płock) z lat 1808–1820, akt ślubu nr 21 z 1814 r.

⁵ A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny, Płock 2002*, s. 157; T. Cybulski, *Parafia ewangelicko-augsburska w Płocku od 1804 do 1956 roku*, Toruń 2021, s. 40-43.

⁶ APP, ASC... Płock, akt małżeństwa nr 21/1814.

(obecnie ul. Kolegialna 11), której Flatauowie byli właścicielami przez ponad 70 lat⁷.

W aktach stanu cywilnego wyznania mojżeszowego oraz parafii prawosławnej w Płocku z lat 1810–1914 zachowały się zapisy o członkach rodziny: ich narodzinach (choć nieraz z dużym opóźnieniem), ślubach i zgonach.

W zespole akt miasta Płocka, liczącym ponad 32 tys. jednostek archiwalnych sprawy rodziny Flatauów również znajdowały swoje odzwierciedlenie, czy to w postaci próśb o wydanie dokumentów związanych z prowadzoną działalnością handlową, próśb o wydanie paszportów zagranicznych, podań w sprawach związanych z posiadaną nieruchomością, postanowień w sprawach sądowych, spadkowych, podatkowo-skarbowych etc. Zachowała się m. in. księga meldunkowa z początku XX w. domu nr 321. W wyżej wymienionym zespole są także dekrety Rządu Gubernialnego Płockiego, dotyczące członków rodziny oraz spraw, z którymi zwracali się do władz i instytucji. Znajdują się również kopie aktów notarialnych, orzeczeń, pozwów i wyroków Płockiego Trybunału Cywilnego itp. Większość z nich była do tej pory nieznaną.

Bardzo ważnym źródłem informacji o relacjach między członkami rodziny była Księga Wieczysta nieruchomości nr 321 przy ul. Kolegialnej 11 w Płocku wraz z kompletem dokumentów przechowywana w Wydziale Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Płocku.

Owocem małżeństwa Joachima z Prywą była córka Nycha (lub Nucha, Michła). O dacie jej urodzenia wnioskujemy z aktu ślubu zawartego przez nią z handlarzem Beniaminem Taubem⁸. Małżonkowie mieszkali w Płocku i zajmowali się handlem.

Zwrotnym wydarzeniem w życiu Joachima była śmierć żony Prywy w roku 1826⁹. Dalsze jego życie toczyło się w przyspieszonym tempie, zwłaszcza gdy Joachim związał się z bardzo młodą córką kupców z Dobrzynia nad Wisłą, Nyrenbergów, Bertą (Braną). Ona nie miała jeszcze lat dwudziestu, on prawie pięćdziesiąt. Oficjalnie małżeństwo ich zostało zawarte na początku lutego 1830 r.¹⁰, ale sporządzane akty urodzenia ich dzieci, świadczą o tym, że byli w związku co najmniej od roku 1828.

W okresie kilkunastu lat Berta Flatau urodziła 11-cioro dzieci, w tym dwukrotnie bliźnięta. Niestety

czworo dzieci zmarło¹¹. Najstarszym dzieckiem Joachima i Berty była córka Sara (Dorota?), która urodziła się 19 lutego 1828¹². Jak wynika z późniejszych źródeł, wyszła za mąż za Tobiasza Kaliszera i wyjechała z mężem do Torunia¹³. Córka Itta (Justyna) urodziła się 9 marca 1829 r.¹⁴ Justyna wyszła za mąż za Maksymiliana (Maksa) Bogusławskiego. Małżonkowie Bogusławscy pozostali w Płocku i zajmowali się handlem¹⁵. Syn Juliusz (Juda) urodził się 8 kwietnia 1830 r.¹⁶ Z późniejszych materiałów wynika, że Juliusz był na służbie w wojsku austriackim¹⁷. Jednym z najmłodszych dzieci był syn Józef. W zespole akt Gimnazjum Męskiego w Płocku znajdujemy potwierdzenie, że Józef Flatau był jego uczniem, poczem wyjechał do Londynu gdzie był kupcem¹⁸. Do najbliższej rodziny należały również córki: Maria (Tekla) i Anna (Rozalia). Ich drogi życiowe były podobne, choć odmienne od reszty rodziny.

W roku 1864 Tekla po kryjomu wyjechała z żołnierzem Muromskiego Pułku Piechoty, Pomerańcem, do Warszawy z dużą kwotą pieniędzy¹⁹. Wyjście za mąż za Pomerańca okazało się błędem, więc się z nim rozwiodła, przeszła na katolicyzm i na początku 1865 r. wyszła za mąż za podoficera Wasyla Ciemierzyńskiego, który uratował ją z życiowej opresji²⁰. Ciemierzyński nie kontynuował kariery wojskowej, lecz został urzędnikiem w Radomiu. Z kolei najmłodsza z rodzeństwa, Rozalia, wkrótce po śmierci ojca przeszła na prawosławie i jako Anna w wieku 18 lat wyszła za mąż za podoficera Płockiej Komendy Żandarmerii, Fiodora Kuroszkina²¹. Fiodor Kuroszkin, podobnie jak Wasyl Ciemierzyński, został urzędnikiem Płockiej Izby Skarbowej. Małżonkowie Joachim i Berta mieli jeszcze jedno dziecko, syna Ludwika

⁷ Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego, Księga hipoteczna nieruchomości nr 321 przy ul. Kolegialnej w Płocku (dalej: Księga hipoteczna...).

⁸ APP, ASC... Płock, Akt małżeństwa nr 11/1839, z którego wynika, że Nycha (Michła) Flatau miała w roku 1839 24 lata, więc powinna się urodzić w 1815 r.

⁹ Ibidem, Akt zgonu Prywy Flatau nr 15/1826.

¹⁰ Ibidem, Akt małżeństwa Joachima Flatau z Bertą (Braną) nr 3/1830.

¹¹ Ibidem, Akt zgonu Blimy nr 16/1837, Akt zgonu Szewe nr 76/1839, Akt zgonu Lejba nr 12/1845, Akt zgonu Samuela nr 18/1862.

¹² Ibidem, Akt urodzenia Sary, nr 13/1828.

¹³ Księga hipoteczna nr 321, Wykaz spadkobierców Joachima Flatau, „Dziennik Urzędowy Guberni Płockiej z roku 1867”, Dodatek do nr 45, s. 1248-1250.

¹⁴ Ibidem, Akt urodzenia Justyny (Itty) nr 14/1829.

¹⁵ APP, Akta Miasta Płocka (dalej: AMP), Księga meldunkowa, sygn. 28687 gdzie mieszkała Justyna Bogusławska, wdowa po Maksymie Bogusławskim, z córką Fają, ich poprzedni adres: Stary Rynek 2, sygn. 28720.

¹⁶ APP, ASC... Płock, Akt urodzenia Juliusza (Judy), syna Joachima, nr 51/1830. Także: APP, AMP, sygn. 15557.

¹⁷ „Dziennik Urzędowy Guberni Płockiej” 1867, Dodatek do nr 45.

¹⁸ APP, ASC... Płock, Akt urodzenia Józefa nr 12/1845, Gimnazjum Męskie w Płocku, sygn. 175, k. 27-28.

¹⁹ APP, AMP, sygn. 888, k. 11-12, 103.

²⁰ APP, ASC parafii prawosławnej w Płocku, Akt małżeństwa Wasyla Ciemierzyńskiego z Marią, córką Joachima Flatau, nr 2/1865.

²¹ Ibidem, Akt małżeństwa Fiodora Kuroszkina z córką zmarłego płockiego kupca Joachima Flatau Anną (Rozalią), nr 5/1866.

(Libermana), który, jak wynika z jego aktu urodzenia, przyszedł na świat 27 listopada 1831 r.²² Jednak nie to jest istotne, kiedy urodził się Ludwik Flatau, ale to co zdołał stworzyć z żoną Anną (Chindą/Hindą) z Hejmanów²³.

Rodzice tak licznej rodziny już na początku lat 30. XIX w. starali się jej zapewnić odpowiednie warunki egzystowania. Profesja szynkarza, a przede wszystkim handel, którym zajął się Joachim w połowie lat 30. pozwalały rozwinąć skrzydła w tej właśnie dziedzinie. W 1833 r. Joachim Flatau zaczął zabiegać w Wydziale Administracyjnym Komisji Wojewódzkiej w Płocku o wydanie zgody (konsensusu) na zakup nieruchomości poza dzielnicą żydowską²⁴.

Jesienią 1833 r. małżonkowie Flatau zawarli w Kancelarii Ziemiańskiej w Płocku akt kupna – sprzedaży z właścicielami nieruchomości Nr 321 w Płocku przy ul. Kolegialnej, Kazimierzem i Bartłomiejem Turskimi²⁵. Starania w Komisji Wojewódzkiej dały wynik pozytywny. 2 września 1834 r. wyraziła ona zgodę na nabycie placu przy ul. Kolegialnej Nr 321 i przebudowę stojącego na nim domu:

[...] pomieniony starozakonny dopełniwszy art. 3 Dekretu Najjaśniejszego Króla Saskiego Księstwa Warszawskiego z 3 listopada 1811 r. pozyskał prawo zamieszkania w rewirze chrześcijańskim²⁶.

Ostateczna transakcja zakupu nieruchomości od braci Turskich dokonana się 23 października 1834 r. Cena zakupu wyniosła 13 500 rubli srebrnych²⁷. Ponieważ małżonkowie nie posiadali takiej kwoty, byli zmuszeni, między innymi wziąć kredyt hipoteczny w wysokości 11 000 rubli. Na gruntowną przebudowę domu otrzymali pożyczkę z Komisji Rządowej za pośrednictwem Płockiej Kasy Gubernialnej²⁸. 30 stycznia 1837 r. Urząd Muncypalny Województwa Płockiego zaświadczył, że poprzedniego roku została wymurowana przez Joachima Flataua kamienica z piętrem przez budowniczego wojewódzkiego Wojciechowskiego oszacowana na złotych 13 300²⁹.

²² APP, ASC... Płock, Akt urodzenia Ludwika (Libermana) nr 44/1831.

²³ APP, AMP, sygn. 513, k. 654, Świadcstwo akceptacyjne przesiedlenia Anny z Hejmanów Flatau z m. Kalisza do Płocka i zapisanie przy mężu Ludwiku w domu nr 321 w 1864 r.

²⁴ Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Płocku, Księga hipoteczna nieruchomości nr 321, s. 2. Decyzja Wydziału Administracyjnego Komisji Wojewódzkiej Płockiej z 2 września 1834 r.; także: Prośba Joachima o pozwolenie na nabycie na własność na imię jego i żony Berty z 16 września 1834 r., k. 3.

²⁵ Ibidem, s. 4.

²⁶ Ibidem, s. 3.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, s. 4.

²⁹ Ibidem.

Umierając w roku 1865 w wieku 87 lat³⁰ Joachim Flatau mógł czuć się człowiekiem spełnionym jako mąż, ojciec i mieszkaniec Płocka, miasta, które sam wybrał i w którym stworzył dom dla swojej rodziny. Stało się jednak inaczej. Nieruchomość nr 321, która miała być źródłem dostatku rodziny i bezpieczną przystanią, stała się powodem waśni, procesów sądowych, które toczyły się w Płockim Trybunale Cywilnym od śmierci Joachima Flataua aż do roku 1872 i znalazły szerokie odzwierciedlenie w aktach miasta Płocka, w Księdze hipotecznej nieruchomości nr 321, a nawet w „Dzienniku Urzędowym Guberni Płockiej” („Płockich Gubernskich Wedomostjach”). W dodatku do numeru 45 „Dziennika Urzędowego Guberni Płockiej” z 1867 r. zamieszczone zostało ogłoszenie pisarza Trybunału Cywilnego w Płocku o sprzedaży majątku na żądanie kilkorga sukcesorów po zmarłym Joachimie Flatau: Anna z mężem Fiodorem Kuroszkinem, Maria z mężem Wasylem Ciemierzyńskim, Dorota z mężem Tobiaszem Kaliszerem i Michła z mężem Beniaminem Taubem oraz Józef Flatau, którzy za pośrednictwem Franciszka Lebensteina wystąpili przeciwko matce, Bercie, siostrze Justynie z mężem Maksym Bogusławskim, braciom Julianowi Flatauowi przebywającemu poza krajem oraz Ludwikowi Flatauowi³¹.

Występujący z powództwem domagali się od matki sprzedaży nieruchomości i podziału pozostałego po ojcu majątku. W dodatku zamieszczony jest opis nieruchomości z opisem stojących w nieruchomości zabudowań mieszkalnych i gospodarczych³². W tej sprawie odbyły się co najmniej dwie licytacje: pierwsza 18(30) października 1867 r., druga 2(14) grudnia 1867 r.³³ Delegowany sędzia Trybunału 10 (22) marca 1867 r. wydał wyrok w sprawie podziału nieruchomości majątku po Joachimie Flatau. Wyznaczony notariusz Emilian Ordon sporządził akt podziału majątku³⁴. Podczas licytacji Berta Flatau za 6 tys. 830 rubli, czyli 45 tys. 666 zł nieruchomość tę kupiła, a od matki za tę samą kwotę nabył ją na prawach własności syn Ludwik³⁵. Spór między członkami rodziny rozgorzał na nowo w roku 1872, gdy sędzia Trybunału Cywilnego w Płocku, Ancypa miał na żądanie Ludwika Flataua sporządzić *Plan klasyfikacyjnego szacunku za nieruchomość 321*. Sprawa ta znalazła odzwierciedlenie w pozwie Ludwika Flataua skierowanym do

³⁰ APP, ASC... Płock, Akt zgonu Joachima Nuchema Flatau, nr 66/1865.

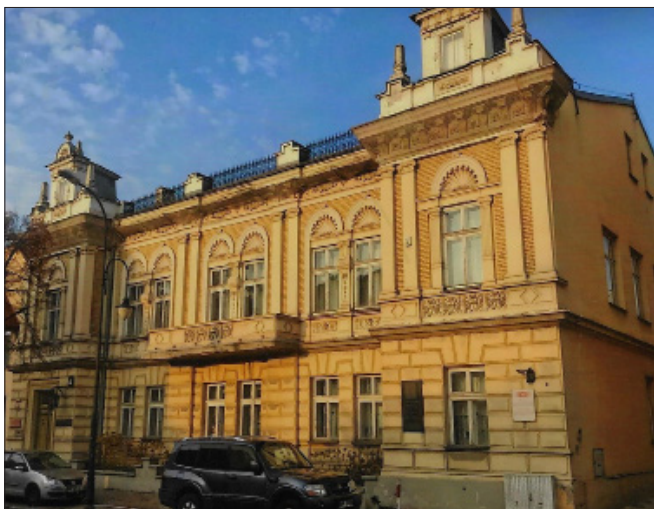
³¹ Księga hipoteczna nr 321, s. 6, także: APP, Dodatek do Dziennika Urzędowego Guberni Płockiej nr 45, s. 1248-1250.

³² Ibidem, s. 1248-1250.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem, APP, AMP, sygn. 10226, k. 92-94.

³⁵ Ibidem, sygn. 10342, k. 255-263. Także: Księga hipoteczna nr 321, s. 6.

Pałac rodziny Flatauów, widok współczesny
Źródło: zbiory Autorki

wierzycieli i kredytorów nieruchomości, czyli członków rodziny, Płockiej Kasy Miejskiej oraz Skarbu Królestwa³⁶.

2. Ludwik (Liberman) Flatau i jego rodzina

Prawdopodobnie, na początku lat 60. Ludwik Flatau założył rodzinę z mieszkanką miasta Kalisza, Anną, córką Abrama i Salomei, małżonków Hejman. Małżonkowie osiedli w Płocku w roku 1864, co potwierdza korespondencja Naczelnika powiatu kaliskiego z Magistratem Miasta Płocka w sprawie przeniesienia się do Płocka Anny (Chindy/Hindy) Flatau z kilkumiesięcznym synem Danielem, który jesienią tego roku zmarł w Płocku³⁷. Zmarło również dwoje następnych dzieci: córka Rojza w wieku 4 lat i syn Nuchem, mający 1 rok³⁸. Jeśli do tych nieszczęść dodamy jeszcze śmierć ojca Joachima, która nastąpiła w tym czasie oraz kilkuletnie spory z rodzeństwem o spuściznę rodziców – wszystko to świadczy o sile charakteru Ludwika Flataua i konsekwencji w dążeniu do celu. Celem było niedopuszczenie do oddania nieruchomości nr 321 przy ul. Kolegialnej w Płocku w obce ręce i podzielenie się kwotą uzyskaną z jej sprzedaży. Dlatego stanął po stronie matki, jednocześnie zrzekając się spadku po ojcu³⁹.

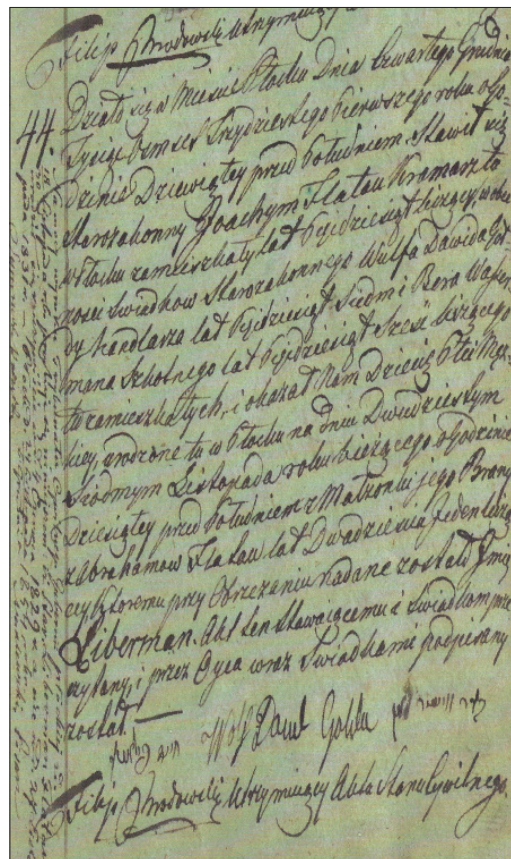
Koniec lat 60. dla Ludwika Flataua był okresem intensywnych starań o wpisanie go do cechu kupieckiego w Płocku, co zostało uwieńczone

³⁶ APP, AMP, sygn. 10226, k. 101-102, 202.

³⁷ APP, AMP, sygn. 513, k. 645, Świadectwo urodzenia Daniela Flataua w Kaliszu 12 kwietnia 1864 r., akt zgonu nr 68/1864, ASC... Płock.

³⁸ APP, ASC... Płock, Córka Rojza urodzona w roku 1862, akt zgonu nr 58/1865, Syn Ludwika i Anny, Nuchem, urodzony w roku 1865, akt zgonu nr 183/1866.

³⁹ APP, AMP, sygn. 15557, k. 6-7, Wypis wierzytelny 28 czerwca/10 lipca 1865.

Akt urodzenia Ludwika Flataua z 1831 r.

Źródło: zbiory Archiwum Państwowego w Płocku

powodzeniem⁴⁰. 5 czerwca 1868 r. w związku ze staraniami o patent kupca I gildii Ludwik Flatau zwrócił się do Magistratu Miasta Płocka o wydanie mu odpowiedniego zaświadczenia potwierdzającego, że jest wpisany do ksiąg stałych mieszkańców tego miasta i zajmuje się handlem zbożem⁴¹. Uzyskawszy takie zaświadczenie, miesiąc później Ludwik Flatau prosił Magistrat Miejski o świadectwo kwalifikacyjne do otrzymania paszportu zagranicznego, gdyż w sprawach handlowych musiał wyjechać do Gdańska w Królestwie Pruskim na sześć miesięcy⁴². Ówczesny prezydent Płocka, Jan Jachimowicz pytał Urząd Skarbowy, czy *Ludwik Flatau nie uczestniczył i czy obecnie nie uczestniczy w kontrabandzie oraz czy nie zalega w podatkach* i dopiero po uzyskaniu satysfakcjonującej odpowiedzi petent takie świadectwo, potwierdzone przez prezydenta otrzymał⁴³.

Ludwik Flatau jest wielokrotnie wymieniany w aktach miasta Płocka jako kupiec I gildii⁴⁴. 26 grudnia 1872 prosił, aby jego żona oraz dzieci również byli

⁴⁰ Ibidem, sygn. 1106 (1868 r.). Tamże: sygn. 1150, Ludwik figuruje jako członek Towarzystwa Kupców w Płocku.

⁴¹ Ibidem, sygn. 1053, k. 82.

⁴² Ibidem, sygn. 1063, k. 251.

⁴³ Ibidem, k. 234.

⁴⁴ Ibidem, sygn. 1157, k. 200. Tamże: sygn. 1516, k. 8, sygn. 1286, sygn. 5003.

wpisani do cechu gildejskiego⁴⁵. Na początku lat 70. Ludwik Flatau należał nie tylko do najzamożniejszych kupców w Płocku, ale również osób cieszących się uznaniem zarówno środowiska jak i władz miasta. Był zapraszany na spotkania odbywające się w Magistracie w sprawach handlu⁴⁶, klubu kupieckiego (Resursy)⁴⁷, Żydowskiej Szkoły Elementarnej⁴⁸, Niedzielnej Szkoły Kupieckiej⁴⁹, urzędzenia w Płocku Szpitala Żydowskiego⁵⁰, Płockiej Ochotniczej Straży Ogniowej⁵¹ nawet Komisji ds. Poborowych⁵².

Stosunek do Ludwika Flatau nie uległ zmianie nawet wtedy gdy ze względów rodzinnych wystąpił do władz z wnioskiem o zrzeczenie się poddaństwa (obywatelstwa) rosyjskiego i przyjęcie poddaństwa pruskiego, co miało miejsce w latach 1873–1874. 27 lutego 1873 r. Ludwik Flatau pisał do Magistratu:

Sprawy osobiste wymagają, żebym był uważany za mieszkańca m. Torunia Rządu Pruskiego, przedkładam więc zaświadczenie władz pruskich potwierdzające, że zgadzają się one na przyjęcie mnie do liczby (grona) stałych mieszkańców m. Torunia. Dlatego proszę o wydanie mi paszportu emigracyjnego⁵³.

Magistrat miasta Płocka bez zwłoki uruchomił procedurę emigracyjną. Zwrócił się do Redakcji „Płockich Gubernskich Vedomostej” oraz Dyrekcji obu „Dzienników Warszawskich” o trzykrotne opublikowanie ogłoszenia o przesiedleniu się do Torunia Ludwika Flatau⁵⁴.

O zamiarze zostały poinformowane ważne instytucje: Trybunał Cywilny w Płocku, Sąd Karny, Sąd Pokoju, Sąd Policji Poprawczej, Policmajster, Płocka Kasa Miejska i oczywiście Rząd Gubernialny Płocki. Po otrzymaniu od wymienionych instytucji odpowiednich informacji Magistrat Płocka wydał zaświadczenie, że w sprawach administracyjnych, policyjnych, finansowych nie ma przeszkód do przesiedlenia się Ludwika Flatau do Torunia. Nikt z osób prywatnych również nie zgłosił żadnych roszczeń. Ostatecznie Rząd Gubernialny Płocki polecił skreślić Ludwika Flatau i jego czterech synów z ksiąg ludności stałej miasta Płocka⁵⁵. Formalnie więc Ludwik Flatau był

mieszkańcem Torunia, ale faktycznie mieszkał w Płocku, na podstawie paszportu, w Płocku płacił podatki i wykupywał dokumenty przewidziane dla kupców I gildii⁵⁶. Również na miejscu załatwiał sprawy wyjazdu do Rosji głównie w celach handlowych⁵⁷. Podobnie jak inni kupcy w Płocku przystępował do przetargów, w tym przetargu na dostawę dla wojska opatu i oświetlenia, które wymagały nienagannej opinii⁵⁸. Zmienił się jednak jego stan posiadania. Na początku stycznia 1874 r. Ludwik Flatau zwrócił się do Magistratu Płocka o pozwolenie na sprzedaż z prawem własności nieruchomości Nr 321 żonie Annie⁵⁹.

W marcu 1890 r. Ludwik Flatau prosił Magistrat o wydanie zaświadczenia potwierdzającego, że urodził się w Płocku, że cały czas mieszka w Płocku, że jest kupcem I gildii od 1868 r. oraz, że żona jego Anna posiada w Płocku nieruchomość. Brudnopis zaświadczenia potwierdza to, o co prosił Ludwik Flatau z obszernym komentarzem⁶⁰. Najistotniejsze w nim było to, że chociaż od 1875 r. uważany był za poddanego Prus, mieszkał w Płocku na podstawie paszportu, w Prusach nigdy nie mieszkał. *Wymieniony Flatau od 1870 do 1888 r. dla operacji handlowych wykupuje dokumenty I gildii⁶¹.*

W 1888 r. Ludwik Flatau prosił Magistrat o zaświadczenie wyszczególniające wysokość wnoszonych przez niego podatków⁶². W odpowiedzi Magistrat wymienił aż 14 pozycji podatkowych, którym on jako kupiec podlegał. Ludwik Flatau rocznie wносił do Płockiej Kasy Miejskiej 698 rubli 98 kopiejek. Radca (Ratman), Tymoteusz Waśniewski dodaje, że *wszystkie opłaty wnoszone są terminowo bez ponaglen⁶³.* Zaświadczenie to służyło mu do prowadzenia handlu w Płocku i okolicach.

Choć sprawy handlu były dla Ludwika Flatau bardzo ważne, nie zapominał, że był synem, mężem i ojcem czterech synów i jednej córki. Matka Berta zmarła na początku grudnia 1875 r.⁶⁴ Ludwik natychmiast zajął się jej pogrzebem i zabezpieczeniem pozostawionego przez nią majątku, sam notarialnie zrzekł się spadku po matce, był w ścisłym kontakcie z ówczesnym prezydentem Płocka Józefem Widulińskim, Ratmanem Nadratowskim, pisarzem Trybunału Cywilnego Antonim Zaleskim oraz siostrami: Anną

⁴⁵ Ibidem, sygn. 21416, k. 25, 218.

⁴⁶ Ibidem, sygn. 15700.

⁴⁷ Ibidem, sygn. 591, 1466 (Ludwik Flatau w Komitecie Założycielskim).

⁴⁸ Ibidem, sygn. 654, k. 6 (podpis Joachima), k. 60 (podpis Ludwika F.).

⁴⁹ Ibidem, sygn. 237, k. 6, 27.

⁵⁰ Ibidem, sygn. 15334, k. 70 v., 86 v. i in. (w tym 10203).

⁵¹ Ibidem, sygn. 10103, k. 72 (podpis z protokołem).

⁵² Ibidem, sygn. 10103, k. 72 (podpis pod protokołem).

⁵³ Ibidem, sygn. 1230, k. 7.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem, k. 8.

⁵⁶ Ibidem, k. 9-15.

⁵⁷ Ibidem, sygn. 16944, k. 25-28. Także: sygn. 4089, k. 11-12.

⁵⁸ Ibidem, sygn. 3733, k. 60.

⁵⁹ Ibidem, sygn. 3225, k. 101.

⁶⁰ Ibidem, sygn. 10342, k. 258-261.

⁶¹ Ibidem, sygn. 4089, k. 11-12.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem, sygn. 16944, k. 25-28.

⁶⁴ Ibidem, sygn. 15557, k. 8 (wypis aktu zgonu Berty (Brany) Flatau zmarłej 25 listopada/7 grudnia 1875 r.).

Roman Flatau jako uczeń Gimnazjum Męskiego w Płocku. Album z fotografiami uczniów dedykowany S. Rutskiemu, sygn. R. 878

Źródło: zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

Edward Flatau jako uczeń Gimnazjum Męskiego w Płocku w 1886 r. Album z fotografiami uczniów dedykowany S. Rutskiemu, sygn. R. 878

Źródło: zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

studiów wyższych dawało Edwardowi możliwość wyjazdów i przebywania w dowolnym mieście, w tym również w stolicach Cesarstwa: S. Petersburgu i Moskwie, co zostało odnotowane w kwestionariuszu paszportowym Edwarda Flatau⁸¹. Po odebraniu Dyplomu w Moskwie Edward Flatau wyjechał do Berlina, by tam przez kilka lat (z przerwami),

⁸¹ Ibidem, sygn. 4392, k. 6, 18, 41, sygn. 5462, k. 66, 4, 106, sygn. 5550 i in.

we współpracy z wybitnymi specjalistami: Alfredem Goldscheiderem, Ernestem von Leydenem, Emmanuelem Mendlem, Luisem Jacobsonem i innymi, doskonalić się w neuropatologii, neuroanatomii i neurohistologii⁸².

W wieku 26 lat w 1894 Edward Flatau opublikował pracę, dzięki której zaistniał w świecie nauk medycznych. Był to „Atlas mózgu ludzkiego i przebiegu włókien”, który najpierw ukazał się w Berlinie w języku niemieckim, a w roku następnym został przetłumaczony na język polski, angielski, francuski i rosyjski⁸³. 18 lutego 1897 r. w Królewskiej Pruskiej Akademii w Berlinie Edward Flatau przedstawił odkryte przez siebie prawo o ekscentrycznym ułożeniu włókien w rdzeniu kręgowym⁸⁴. Dowód słuszności odkrytego prawa przeprowadził w pracy „O ekscentryczności układu długich włókien w rdzeniu kręgowym” („Zakon ekscentričeskago raspoloženija dlinnych putiej w spinnom mozgu”), za którą otrzymał doktorat nauk medycznych w Moskwie w 1899 r.⁸⁵

W tym czasie, gdy Edward studiował, dokonywał odkryć w dziedzinie neurologii, krążył między Moskwą, Berlinem, Warszawą i Płockiem, jego matka, Anna, wprowadzała w życie ideę swego męża utworzenia w Płocku domu opieki dla starców i kalek wyznania mojżeszowego⁸⁶. Z tą propozycją zwróciła się do Płockiego Dozoru Bożniczego, Płockiej Gubernialnej Rady Opiekuńczej i do Magistratu miasta Płocka w roku 1891 oferując na wymieniony cel 5 000 rubli⁸⁷. 19 kwietnia 1891 r. u notariusza płockiego, Antoniego Lubowidzkiego, Anna Flatau sporządziła akt darowizny owych 5 000 rubli na zakup nieruchomości nr 102 i 109 przy ul. Dobrzyńskiej w Płocku, przeznaczonych na Dom Opieki im. Ludwika Flatau (był to jeden z warunków darczyńi)⁸⁸. Anna nalegała, aby utworzeniem domu schronienia zajął się specjalnie powołany Komitet, w skład którego weszliby zaufani przedstawiciele społeczności żydowskiej w Płocku: Markus Wolfson, Samuel Askanas, Izrael Kirstein, Ludwik Kempner i Izidor Wasserman, a także jej synowie⁸⁹. Dom miał się sam finansować z wynajmu mieszkań w jednym z budynków⁹⁰. „Dom Opieki im. Matłżonków Flatau” został udostępniony potrzebującym we wrześniu 1892 r. i przetrwał do początków

⁸² Wikipedia, Edward Flatau [dostęp: 20.08.21]; Biogram [w:] Zeszyt I część VI, Andrzej Śródka, Edward Flatau, s. 155.

⁸³ APP, AMP, sygn. 4754 (adnotacja na kwestionariuszu paszportowym).

⁸⁴ Wikipedia, Biogram szkic Piotra J. Flatau: Edward Flatau i jego rola w badaniu mózgu.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem, sygn. 4134, k. 21-22.

⁸⁷ Ibidem, sygn. 4305, k. 42-43.

⁸⁸ Ibidem, sygn. 6367, 12656.

⁸⁹ Ibidem, sygn. 5532, k. 14, 16-17.

⁹⁰ Ibidem, sygn. 4624, k. 1-3.

Lekcja anatomii z Edwardem Flatauem (stoi w środku rzędu), koniec XIX wieku

Źródło: zbiory Autorki

ze zdaniem matki. Gdy jej zabrakło, rodzina, która dotąd trzymała się razem zaczęła się rozpadać. Ostatnim wyrazem więzi rodzinnych był wspólny wyjazd w roku 1899 do brata Romana zamieszkałego w Odessie¹⁰⁰. Firma również zaczęła się kurczyć. Pierwszy wycofał się z firmy Roman Flatau, który wziął swoje udziały i wyjechał do Odessy. Wkrótce po Romanie uczynił to samo brat Edward, któremu pieniądze były potrzebne na zorganizowanie pracowni mikroskopowej we własnym mieszkaniu przy ul. Marszałkowskiej 150 i na działalność naukową oraz społeczną¹⁰¹.

Firmą „Ludwik Flatau” kierował Henryk, znany w Płocku bankier i przedsiębiorca¹⁰². Prowadzenie firmy i porządkowanie spraw spadkowych okazało się dla niego dużym wyzwaniem. Rodzeństwo nie było zainteresowane w dalszym angażowaniu się w sprawy firmy. Płocki Dozór Bożniczy oraz władze miejscowości, w których rodzina Flatauów posiadała wcześniej majątki ziemskie (Maluszyn, Babie Doły, Rogożewko), domagały się uregulowania składek i podatków – wszystko to przyspieszyło decyzję Henryka o sprzedaży nieruchomości nr 321/11 i przeniesieniu się do Warszawy, co ostatecznie nastąpiło w roku 1907¹⁰³. Nieruchomość 321a od rodzeństwa Flatauów kupili małżonkowie Jakub i Bronisława Neumarkowie w dniu 8 lutego 1908 r. Rodzeństwo odstąpiło swoje prawa do nieruchomości na rzecz nowych

poświęcone handlowi, przemysłowi fabrycznemu i rolnictwu” 1898, nr 35 (150), s. 3.

¹⁰⁰ APP, AMP, sygn. 13462, sygn. 6258; patrz również APP, Księgi i akta hipoteczne sądów w Gostyninie, sygn. 16.

¹⁰¹ Flatau Piotr J., Biogram – szkic, [darowizna dla Towarzystwa Naukowego Warszawskiego].

¹⁰² APP, AMP, sygn. 6258, 14755 i in.

¹⁰³ Ibidem, sygn. 20796, k. 49-50 oraz Księga hipoteczna.

Przytułek żydowski w Płocku przy ul. Zduńskiej. Fot. Z. Rokowski, sygn. R. 363

Źródło: zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego

Rodzina Flatauów w palmiarni w swej rezydencji. Od prawej: matka Anna Flatau, nn, synowie: Roman, Julian, Henryk, stoi Edward, córka Helena. Zdjęcie z lat 90. XIX wieku

Źródło: zbiory Autorki

właścicieli¹⁰⁴. Jakub Neumark, prawnik, był przez wiele lat pełnomocnikiem rodziny, a ich córka Janina została w 1918 r. żoną Henryka Flatau¹⁰⁵.

Przenosząc się do Warszawy Henryk Flatau uczynił to, co mniej więcej w tym samym czasie zrobili jego bracia, Edward i Julian oraz siostra Helena, która wyszła za mąż za stałego mieszkańca Warszawy, Stanisława Jana Kruszewskiego, o czym powiadomił Ober-Policmajster Warszawy Magistrat Miasta Płocka i została zapisana do ksiąg ludności Warszawy¹⁰⁶. Julian Flatau figurował wprawdzie w księdze

¹⁰⁴ Ibidem oraz sygn. 14305.

¹⁰⁵ Ibidem, sygn. 28458, s. 8. Henryk Flatau przeszedł na katolicyzm tak jak jego żona Janina.

¹⁰⁶ Ibidem, sygn. 7952, k. 124.

meldunkowej domu 321/11 wraz z żoną Fanni z Landauów, urodzoną w Odessie i synem Kazimierzem, urodzonym w Warszawie, ale z adnotacji wynika, że on również przeniósł się do Warszawy¹⁰⁷.

Sprawa przesiedlenia się do Warszawy Edwarda Flataua ostatecznie zakończyła się w 1908 r., czego dowodzi korespondencja warszawskiego Ober-Policmajstra z Magistratem Miasta Płocka, w której czytamy m.in.:

Stali mieszkańiec miasta Płocka, Edward Flatau, zamieszkały w Warszawie, w domu 1404, na podstawie paszportu wydanego przez Po-

¹⁰⁷ Ibidem, sygn. 28458, s. 7.

*licmajstra Płocka 13 października 1898 r., nr 4920, prosi o zapisanie go do ksiąg ludności Warszawy z rodziną – z żoną Zofią i córką Anną (tłum. własne KGI)*¹⁰⁸.

Kancelaria załączyła Świadczenie Przyjęcia i prosiła władze Płocka o formalne świadectwo przesiedlenia¹⁰⁹. 25 grudnia 1908 r. Edward Flatau z rodziną został wykreślony z księgi ludności miasta Płocka przy ul. Kolegialnej nr 11. Dalsze życie Edwarda Flataua i jego bliskich toczyło się już poza Płockiem... – w Warszawie, Odessie, Paryżu, Taverny etc.

¹⁰⁸ Ibidem, sygn. 7785, k. 109-110.

¹⁰⁹ Ibidem, k. 120.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Płocku

Akta stanu cywilnego wyznania mojżeszowego gminy wyznaniowej Płock, 1808-1820

ASC parafii prawosławnej w Płocku nr 2/1865

Akta Miasta Płocka, sygn. 513, 591, 888, 10226, 1105, 1106, 1053, 1063, 1157, 1286, 1466, 1516, 3225, 3733, 4089, 4134, 4305, 4392, 4506, 4624, 4754, 5003, 5010, 5462, 5532, 5550, 5662, 5668, 5694, 6258, 6268, 6307, 6367, 7553, 7785, 7952, 10103, 10342, 13462, 14305, 14755, 15557, 15700, 16092, 16944, 18816, 19555, 19917, 20796, 21013, 21416, 23462, 28456, 28458

Księga meldunkowa, sygn. 28687

Księgi i akta hipoteczne sądów w Gostyninie, sygn. 16

- Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Płocku

Księga hipoteczna nieruchomości nr 321

Czasopisma

„Dziennik Urzędowy Guberni Płockiej” 1867

„Gazeta Handlowa: pismo poświęcone handlowi, przemysłowi fabrycznemu i rolniczemu” 1898

Opracowania

Biogramy Uczonych Polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, Część VI: Nauki medyczne. Zeszyt 1: A-Ł, oprac. Andrzej Śródka, 1990.

T. Cybulski, *Parafia ewangelicko-augsburska w Płocku od 1804 do 1956 roku*, Toruń 2021.

Edward Flatau i jego kometa. Początki Polskiej neurologii, red. P. Flatau, F. Marcinkowski, U. Eisenberg, Płock 2018.

P.J. Flatau, *Biogram – szkic* [w zbiorach Towarzystwa Naukowego Warszawskiego].

G. Nowak, A. Wojciechowska, *Żydowski Płock – architektoniczne wizje i realizacje. Katalog wystawy*, Płock 2014.

A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny*, Płock 2002.

Internet

Wikipedia, Edward Flatau [dostęp 20.08.21]

FLATAU FAMILY TRACKS IN THE NINETEENTH CENTURY

Summary

The Jewish Flatau family settled in Płock at the beginning of the 19th century and lived here until the beginning of the 20th century, when Edward Flatau moved to Warsaw. For almost 100 years of its presence in Płock, it played an important role not only among the Jewish community. Its representatives led, among others a trading and banking company and a poorhouse for Jews. Nowadays, a visible trace of the presence is the Flatau Palace at ul. Kolegialna, which houses the Registry Office of Płock.

Keywords: Płock, Jews in Płock, Flatau's family members

ŻYDOWSKA GMINA WYZNANIOWA ORAZ RABINAT W MIĘDZYWOJENNYM PŁOCKU

Abstrakt

Artykuł prezentuje zarys dziejów płockiej żydowskiej gminy wyznaniowej oraz sylwetki rabinów w okresie 1918–1939 r. Gmina wyznaniowa była organem żydowskiego samorządu posiadającym uprawnienia w zakresie działalności religijnej, społecznej i oświatowej. Członkowie organów gminy wybierani byli w wyborach. O największy wpływ na jej działalność rywalizowały wszystkie żydowskiej nurty polityczne: ortodoksi, syjoniści, socjaliści różnych odcieni i asymilatorzy. Do 1932 r. gminą kierowała większość asymilatorska, następnie w okresie 1932–1938 największe wpływy posiadali ortodoksi, pod koniec lat trzydziestych w wyborach zwyciężyła lewica. W okresie międzywojennym płockim rabinem byli: Jehuda Lejb Złotnik (do 1922 r.) oraz od 1928 r. Mordechaj Dawid Ejdelberg.

Słowa kluczowe: żydowska gmina wyznaniowa, rabinat, Płock, Żydzi, 1918–1939

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszego szkicu są dzieje żydowskiej gminy wyznaniowej w Płocku w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Temat działalności międzywojennej gminy żydowskiej w Płocku po raz pierwszy podjęty został w wydawnictwie pod nazwą: „Almanach gmin żydowskich w Polsce”¹, opublikowanym w 1939 r. Wybór ten przedstawiał w formie skrótowej funkcjonowanie gmin żydowskich w kilkudziesięciu miejscowościach ówczesnej RP (także w Płocku), według stanu z ok. połowy lat trzydziestych XX wieku, wraz z ich związłym zarysem dziejów.

Po raz kolejny do tematyki aktywności płockiej gminy żydowskiej w latach 1918–1939 powróciła w 1984 r. na łamach „Notatek Płockich” Jolanta Załączny². Na podstawie kilku teczek z zasobu Archiwum Państwowego w Płocku oraz informatora miejskiego z 1929 r., autorka starała się przedstawić wszelkie przejawy aktywności społeczno-polityczno-gospodarczej Żydów płockich w latach 1918–1939. Była to pierwsza próba podjęcia tematyki żydowskiej w formie opracowania historycznego od czasów II RP, kiedy to powstały dwie monografie płockich Żydów³. W związku z powyższym autorkę uznać można za pionierkę badań nad międzywojennymi dziejami płockich Żydów. Poza ustalenia J. Załączny nie wyszli w zasadzie w swych opracowaniach zarówno Jan

Przedpeński⁴ (posiłkujący się pracą S. Greenspana⁵), jak i Janusz Szczepański⁶.

W związku z powyższym praca niniejsza jest pierwszą próbą całościowego opracowania zagadnienia działalności żydowskiej gminy wyznaniowej w Płocku w latach 1918–1939. Niestety materiałów dostępnych dla opracowania tego tematu jest bardzo mało. Archiwalia to jedynie kilka dokumentów znajdujących się w Archiwum Państwowym w Płocku (przy czym nie mających istotnego znaczenia) oraz wzmianki w sprawozdaniach starosty płockiego dla Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie znajdujących się w obecnym Archiwum Państwowym w Warszawie (d. Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy).

Gros ustaleń pochodzi z miejscowej prasy codziennej, ukazującej się w Płocku w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Przy czym również są to najczęściej niewielkie, zwarte i okazjonalne informacje. Działalność gminy żydowskiej nie znajdowała się bowiem w polu zainteresowania dziennikarzy prasy polskojęzycznej.

Niezbędne stało się oczywiście wykorzystanie aktów prawnych, regulujących działalność gmin. Pomocne okazało się również wykorzystanie kilku innych opracowań dotyczących ówczesnych dziejów Żydów polskich⁷, ze szczególnym uwzględnieniem

¹ *Almanach gmin żydowskich w Polsce*, t. I, red. J. Zineman, Warszawa 1939.

² J. Załączny, *Kilka uwag na temat płockiej gminy żydowskiej w dwudziestolecu międzywojennym*, „Notatki Płockie” 1984, nr 1-2, s. 24-28.

³ I. Trunk, *Dzieje Żydów w Płocku, Warszawa 1938* (w jęz. jidysz); I. Schiper, *700 lat gminy żydowskiej w Płocku, Lwów 1938*.

⁴ J. Przedpeński, *Żydzi płoccy. Dzieje i martyrologia 1939–1945*, Płock 1993; idem: *Żydzi płoccy w latach międzywojennych (1918–1939)*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. II, red. M. Krajewski, Płock 2006.

⁵ S. Greenspan, *Żydzi w Płocku, Nowy Jork 1960* [tłum. A. Pakentreger, maszynopis powielony dostępny w Bibliotece im. Zielińskich TNP w Płocku].

⁶ J. Szczepański, *Spółeczność żydowska Mazowska w XIX–XX wieku*, Pułtusk 2005.

⁷ J. Tomaszewski, *Niepodległa Rzeczpospolita*, [w:]

tematyki gmin wyznaniowych. Na uwagę zasługuje wydana ostatnio praca Tomasza Kawskiego pt. „Żydowskie gminy wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno – administracyjne”⁸, już wcześniej zajmującego się dziejami poszczególnych gmin żydowskich, ze szczególnym uwzględnieniem gmin kujawskich i okolic. Jest to pierwsze całościowe studium poświęcone wszelkim aspektom działalności żydowskich gmin wyznaniowych w latach 1918–1939.

Wydaje się, że zarówno ramy chronologiczne, jak i terytorialne określone w tytule, nie wymagają specjalnego uzasadnienia. Praca dotyczy płockiej gminy wyznaniowej w latach 1918–1939, tj. w okresie od powstania do upadku Drugiej Rzeczypospolitej.

Pojęcie gminy wyznaniowej możemy rozumieć dwojako. W wersji rozszerzającej jest to ogół Żydów należących do danej jednostki administracyjnej w postaci żydowskiej gminy wyznaniowej. W drugiej wersji to jednostka prawno-administracyjna zawiadująca życiem religijnym (ale również, jak zobaczymy, społecznym i oświatowym) Żydów na danym obszarze. Przyjąwszy definicję pierwszą musielibyśmy przedstawić dzieje całej społeczności żydowskiej w międzywojennym Płocku. Nie to jest jednak naszym zamiarem. Dlatego przyjmujemy na potrzeby niniejszego tekstu tę drugą definicję, wskazującą na gminę jako organ żydowskiego samorządu.

2. Rys historyczny samorządu żydowskiego do 1918 r.

Od końca średniowiecza przywileje nadawane Żydom gwarantowały im możliwość tworzenia kahałów tj. gmin. System kahalny uformował się na zachodzie Europy i stamtąd dotarł na ziemie polskie. Zakres autonomii określony zostawał w przywilejach nadanych przez władcę bądź właściciela danego miasta. Poszczególne kahały cieszyły się różnymi swobodami. Ważne miejsce w życiu gminy już wówczas zajmował rabin. W gminach pobierano od Żydów podatki, tu mieli oni własne sądy, zajmowali się działalnością dobroczynną dla najuboższych, dbali o porządek, edukację i przede wszystkim kwestie religijne. Gminy, będące najniższym ogniwem samorządu żydowskiego, łączyły się w ziemstwa. Ziemstwa tworzyły tzw. Sejm Czterech Ziem zwany Sejmem Żydów Korony, reprezentujący Żydów wobec władzy państwowej, powstały głównie w celach usprawnienia zagadnień

Najnowsze dzieje Żydów w Polsce, Warszawa 1993; A. Pakentregger, *Żydzi w Kaliszu w latach 1918–1939. Problemy polityczne i społeczne*, Warszawa 1988.

⁸ T. Kawski, *Żydowskie gminy wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno-administracyjne*, Bydgoszcz 2014.

fiskalnych (podział podatków państwowych pomiędzy gminy), ale i innych. Jak pisze Tomasz Kawski:

[...] kształtujący się od średniowiecza w Koronie i na Litwie system żydowskiego samorządu opierał się na sieci pojedynczych gmin, które dysponowały szerokim zakresem uprawnień wewnętrznych. Władze kahału zajmowały się wszystkimi kwestiami związanymi z funkcjonowaniem i zarządzaniem dzielnicą żydowską, należącymi do sfer: administracyjno – finansowej, sądowej i wychowawczo – religijnej.

W okresie zaborów, na ziemiach tworzących Królestwo Polskie, kompetencje gmin nazywanych teraz Dozorami Bożniczymi ograniczono rozporządzeniem z kwietnia 1821 r. do spraw wyznaniowych i filantropijnych. Nie dysponowały kompetencjami sądowymi i administracyjnymi. Ograniczeniu uległy również uprawnienia skarbowe. Wybierano trzech tzw. dozorów, zarządzających tego rodzaju gminą wraz z rabinem. Prawo wyboru dozorów łączyło się z cenzusem majątkowym. Dozory bożnicze przetrwały do 1916 r., gdy na ich miejsce pojawiły się gminy wyznaniowe utworzone przez niemieckich okupantów⁹.

Przestarzała struktura gminy z czasów rosyjskich zreformowana została po zajęciu Królestwa Polskiego przez Niemcy. Ze strony różnych sił politycznych żydowskich płynęły odmienne dezyderaty odnośnie do charakteru projektowanego statutu gmin. Ortodoksi chcieli, aby była instytucją o charakterze głównie religijnym, z kolei syjoniści i nacjonaści żydowscy, uważający Żydów za odrębny naród, pragnęli uczynić z niej organ autonomii narodowej, której nadania żądali.

Datowane ostatecznie na 1 października 1916 r. rozporządzenie o organizacji Żydowskiego Towarzystwa Religijnego przyjęło rozwiązania nawiązujące do obowiązujących w Niemczech i de facto uznawało Żydów za mniejszość religijną, nie narodową.

Według nowych przepisów gminy miały prowadzić działalność religijną, kulturalną i społeczno-ekonomiczną. Na czele gminy stał zarząd wybierany w tajnym i bezpośrednim głosowaniu przeprowadzanym w dwóch kuriach, wybierających po połowie radnych, przy czym czynne prawo wyborcze przysługiwało wyłącznie mężczyznom (w skład zarządu wchodził również rabin). Zezwolono na pobieranie podatków, tworzenie związków gmin i ogólnokrajowej naczelnej rady. Przepisy te stanowiły podstawę rozwiązań prawnych przyjętych w Niepodległej Rzeczypospolitej¹⁰.

⁹ Ibidem, s. 35-47.

¹⁰ Tekst rozporządzenia [w:] M. Stecka, *Żydzi w Polsce*,

3. Uregulowania prawne

Żydowskie gminy wyznaniowe były instytucjami zajmującymi się organizacją życia religijnego (faktycznie – jak wspomnieliśmy – nie tylko takiego) Żydów. Przepisem prawnym normującym ich działalność był dekret Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. o *zmianach w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich na terenie b. Królestwa Kongresowego*¹¹. Był on – jak wspomnieliśmy – nowelizacją zarządzenia władz niemieckich z października 1916 r. Przepisy dekretu potwierdziło rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 14 października 1927 r. o *uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem województwa śląskiego*¹².

Wspomniany dekret przewidywał uchwalenie przez sejm ogólnego statutu gmin wyznaniowych. Do tego czasu miały obowiązywać przepisy dekretu. Przewidywana ustawa nie została jednak nigdy uchwalona. Postanowienia dekretu uzupełniało rozporządzenie Prezydenta RP. Przepisy te określały Żydów jako grupę wyznaniową, nie uwzględniając aspektu narodowości. Członkami gmin zostawali z mocy prawa wszyscy Żydzi mieszkający na danym terenie, chyba że zadeklarowali wystąpienie z gminy lub zmianę wyznania. Kompetencje gmin ograniczono głównie do spraw religijnych, a więc: organizowania i utrzymywania rabinatu, zakładania i utrzymywania synagog, domów modlitwy, kąpeli rytualnych i cmentarzy, czuwania nad religijnym wychowaniem młodzieży, troską o zapewnienie ludności żydowskiej koszernej mięsa, zarządzaniem majątkiem gminnym i ustanowionymi fundacjami oraz urządzeniami i zakładami należącymi do gminy. Gmina miała również prawo udzielania opieki ubogim Żydom i zakładania w tym celu instytucji dobroczynnych. W praktyce więc, poza czysto religijnymi funkcjami, gmina mogła prowadzić działalność społeczną (dobroczynną), gospodarczą (zaopatrzenie w koszerne mięso, macę, utrzymywanie obiektów) oraz oświatową (utrzymywanie szkół religijnych). Przynależność do gminy dawała możliwość korzystania, w razie potrzeby, ze świadczonej

Warszawa 1921, s. 138-159; omówienie: J. Kirsztrot, *Prawa Żydów w Królestwie Polskim. Zarys historyczny*, Warszawa 1917, s. 68-74; A. Stempin, *Próba „moralnego podboju” Polski przez Cesarstwo Niemieckie w latach I wojny światowej*, Warszawa 2013, s. 562-569; P. Wróbel, *Przed odzyskaniem niepodległości*, [w:] *Najnowsze dzieje Żydów w Polsce*, s. 133-134; ocena z pozycji nacjonalistów żydowskich: S. Hirsztorn, *Dzieje Żydów w Królestwie Polskim od 1864 do 1918 r.*, [w:] *Żydzi w Polsce Odrodzonej. Działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*, red. I. Schiper, A. Tartakower, A. Haffka, t. 1, Warszawa 1936, s. 498.

¹¹ Dziennik Praw 1919, nr 14, poz. 175.

¹² Dziennik Ustaw RP (dalej: Dz.U.) 1928, nr 52, poz. 500.

przezeń pomocy materialnej. Gminy pokrywały koszty leczenia ubogich Żydów¹³.

Spółeczności liczące ponad 5 tysięcy członków zaliczono do gmin wielkich. Gmina zarządzana była przez radę i zarząd. Zarząd gminy wielkiej składać się miał z minimum ośmiu członków i rabiną, wybranych przez radę. Pełnienie funkcji było bezpłatne. Rada gminy wyznaniowej, a więc organ stanowiący i kontrolujący, wybierana była w pięcioprzymiotnikowych wyborach (powszechnych, tajnych, równych, bezpośrednich i proporcjonalnych), prawo głosu mieli tylko mężczyźni liczący powyżej 25 lat (biernie prawo wyborcze powyżej 30 lat), będący płatnikami składek gminnych. Przewidywano czteroletnią kadencję władz gminy. Sytuacja ta była korzystna dla ortodoksów, ale niesprzyjająca dla stronnictw robotniczych, których członkami i sympatykami byli w dużym stopniu ludzie młodzi. Wyraźnie upośledzone były też kobiety, pozbawione praw wyborczych.

Dla wielkich gmin przewidywano możliwość tworzenia za odpowiednim zezwoleniem władzy nadzorczej stowarzyszeń wyznaniowych w celu zorganizowania i utrzymania synagog i innych urządzeń religijnych. Stowarzyszenia takie mogły utrzymywać odrębne cmentarze.

Rada gminy uchwałała budżet, wyznaczała wysokość składek gminnych, mogła zaciągać pożyczki, tworzyć zakłady należące do gminy, wprowadzać zmiany w stanie majątku gminy oraz wybierać rabiną i podrabinów.

Rabini i podrabini byli płatnymi funkcjonariuszami gminy. W gminach wielkich wybierała ich rada gminy. Winni byli ukończyć 23 lata, znać język polski w mowie i piśmie, posiadać obywatelstwo polskie oraz religijne wykształcenie poświadczone stosownym dokumentem uznanym przez powołane kolegium rabinów. Zakazywano prowadzenie przez nich działalności gospodarczej. Stanowisko było pełnione dożywotnio. Rabin miał nadzór nad urządzeniami religijnymi, nauczycielami religii w szkołach wyznaniowych żydowskich, rzesakami rytualnymi i innymi funkcjonariuszami gminy. Udzielał małżeństw i rozwodów, miał obowiązek wygłaszania kazań w soboty i święta. W 1936 r. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydał zarządzenie dotyczące uposażenia rabinów i podrabinów¹⁴. Zgodnie z jego uregulowaniami wysokość wynagrodzenia ustalał zarząd gminy żydowskiej.

¹³ T. Kawski, op. cit., s. 148.

¹⁴ Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 grudnia 1936 r. o pensji i emeryturze rabinów i podrabinów oraz o zabezpieczeniu pozostałych po nich wdów i sierot – „Monitor Polski” 1936, nr 60, poz. 87.

Będąc instytucjami o charakterze publicznoprawnym gminy posiadały prawo do opodatkowywania swoich członków w sposób przymusowy, pod kontrolą władzy państwowej. Jako naczelną władzę nadzorczą wskazano Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, zaś jako nadzorcę w pierwszej instancji starostwo. Gminy miały obowiązek sporządzać corocznie imienną listę członków z oznaczeniem nałożonej na każdego składki. W pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości wysokość składki wyznaczana była przez zarząd lub komisję gminną metodą szacunkową (oceniało się możliwość członka gminy)¹⁵. Dopiero w rozporządzeniu z 9 września 1931 r. za podstawę wymiaru składki przyjęto wysokość podatku przemysłowego pobieranego w formie świadectwa przemysłowego, państwowego podatku od nieruchomości lub gruntowego, podatku dochodowego lub od uposażeń służbowych. Wysokość składki gminnej nie mogła przekraczać rocznie 10% podstawy obliczenia, przy czym najniższa składka nie mogła być mniejsza niż 5 zł. Do opłacania składki były zobowiązane „głowy rodzin” obojga płci mieszkający w obrębie gminy co najmniej od roku, pełnoletnie dzieci obojga płci mieszkający przy rodzicach bądź osobno, jeśli posiadały własny majątek lub pracowały zawodowo, a także bezdzietni wdowcy i wdowy oraz niezamężne kobiety i niezona-ci mężczyźni. Składki płacić miały także osoby, które nie mieszkaly na terenie gminy, ale zajmowały się na jej terenie handlem, rzemiosłem, posiadały majątek nieruchomy. Obowiązkiem opłacania składki podlegały jedynie osoby fizyczne. Wolni od opłacania składki pozostali ubodzy, stale korzystający z dobroczynności oraz rabini i podrabini. Przepisy rozporządzenia ustalały również maksymalną wysokość opłat za ubój rytualny oraz za miejsce na cmentarzu¹⁶.

Uchwalony budżet udostępniany był do wglądu publicznego członkom gminy¹⁷, a następnie wymagał zatwierdzenia przez władzę nadzorczą szczebla wojewódzkiego. Dochody gminy pochodziły w głównej mierze ze składek oraz uboju rytualnego. Środki pochodzące z funkcjonowania synagog, cmentarzy, łaźni rytualnych, szpitali oraz datków były dużo niższe. Wydatki to przede wszystkim: koszty administracyjne, związane ze szkolnictwem religijnym i szeroko rozumianą opieką społeczną (w tym wspierającą działalność dobroczynną)¹⁸.

¹⁵ „Co budziło dość powszechną wątpliwość i często prowadziło do zantagonizowania stosunków wewnątrz gminy” – T. Kowski, op. cit., s. 254.

¹⁶ Dz.U. 1931, nr 89, poz. 698.

¹⁷ Obwieszczenia gminy wyznaniowej w Płocku o wywieszeniu budżetu w kancelarii gminy – „Kurier Mazowiecki” 1937, nr 121 z 30 VI, s. 4, 1938, nr 66 z 22 III, s. 4, 1939, nr 27 z 3 II, s. 4.

¹⁸ Patrz: T. Kowski, op. cit., s. 215-283.

Powyższe przepisy uzupełniały rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 24 października 1930 r. w sprawie regulaminu wyborczego dla wyboru organów gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa śląskiego i w sprawie regulaminu wyborczego dla wyborców rabinów i podrabinów w gminach wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej z wyjątkiem województwa śląskiego¹⁹ oraz rozporządzenie tegoż ministra z 9 września 1931 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Ministra Skarbu w sprawie gospodarki finansowej gmin wyznaniowych żydowskich²⁰.

Paragraf 20 rozporządzenia z października 1930 r. przewidywał możliwość, iż sporządzająca spis wyborców komisja wyborcza²¹ wskutek stosownej swojej uchwały [może] opuścić w spisie wyborców osoby, które publicznie występują przeciw wyznaniu moźeszowemu. Przepis ten otwierał drogę do pozbawiania praw wyborczych przeciwników politycznych²².

Warto wspomnieć jeszcze raz w tym miejscu, iż uregulowania prawne dotyczące gmin żydowskich w II RP, podkreślające ich głównie religijny charakter, nie odpowiadały oczekiwaniom syjonistów i nacjonalistów (tzw. folkistów) pragnących uczynić z nich namiastkę narodowej autonomii żydowskiej, z kolei partie robotnicze chciałyby widzieć w nich organ świecki, nie religijny. W istocie więc obowiązujący porządek prawny odpowiadał najbardziej kręgom religijno-ortodoksyjnym. Zważywszy jednak na to, iż innych możliwości nie było, a ponadto przepisy pozwalały na podjęcie działalności w sferze społecznej, kulturalnej i ekonomicznej, wszystkie partie polityczne (choć w różnym okresie) postanowiły wziąć udział w wyborach do gminy i pracy na jej forum.

4. Wybory do żydowskiej gminy wyznaniowej w Płocku

Zanim przejdziemy do zasadniczego tematu zaprezentujemy dane dotyczące liczby ludności Płocka,

¹⁹ Dz.U. 1930, nr 75, poz. 592 i 593.

²⁰ Dz.U. 1931, nr 89, poz. 698.

²¹ Powoływana spośród członków rady i zarządu kończących kadencję (§14 tegoż rozporządzenia).

²² Przepis wywołał sprzeciw i wzburzenie członków partii lewicowych, co skłoniło rząd do oficjalnych na ten temat komentarzy. Nie miejsce tu na opis dyskusji. Więcej patrz: J. Tomaszewski, *Walka polityczna wewnątrz gmin żydowskich w latach trzydziestych w świetle interpelacji posłów*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1973, nr 1, s. 87-92; R. M. Shapiro, *Wybory do władz żydowskich gmin wyznaniowych w Polsce w 1936 r.*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1989, nr 3, s. 83-86.

z uwzględnieniem liczby Żydów²³. Da nam to pewne pojęcie o kontekście zagadnienia, które podejmujemy. Niestety nie dysponujemy danymi dla określenia struktury zawodowej i społecznej ludności żydowskiej Płocka. Tabela nr 1²⁴ prezentuje więc liczbę i udział Żydów w całości ludności miasta na przestrzeni interesującego nas okresu.

Tabela 1.

Rok	Liczba mieszkańców		Odsetek mieszkańców wyznania mojżeszowego
	Ogółem	W tym wyznania mojżeszowego	
1921	25932	7532	29 %
1931	28998	6571	22,7 %
1939	33675	6387	19 %

Źródło: Pierwszy powszechny spis ludności z września 1921 r. Województwo warszawskie, Statystyka Polski, t. 15, Warszawa 1927; Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 grudnia 1931 r. Województwo warszawskie, Statystyka Polski, seria C, z. 57, Warszawa 1937; „Głos Mazowiecki” 1939, nr 66 z 21 III, s. 3.

Jak widać liczba ludności żydowskiej zmniejszała się, przy jednoczesnym wzroście ogólnej liczby mieszkańców. Powodowało to oczywiście spadek jej odsetka.

Dostępne materiały pozwalają na stwierdzenie, iż pierwsze wybory do gminy żydowskiej odbyły się 1 sierpnia 1916 r., w okresie trwania niemieckiej okupacji. Jakkolwiek w aktach miasta Płocka dokumentację dotyczącą tych wyborów poprzedza wypis z rozporządzenia z 1821 r.²⁵ stanowiącego podstawę prawną dla funkcjonowania dozorów bożniczych w Królestwie Polskim, to jednak wybrane ciała (a więc zarząd i rada gminy) nie były przewidziane tym rozporządzeniem. W związku z powyższym, wobec nieobowiązywania jeszcze wówczas rozporządzenia niemieckiego generał – gubernatora o gminach żydowskich (jak wspomnieliśmy wcześniej – z października 1916 r.) nie wiemy według jakich przepisów wybrano nowe organy. Być może była to jakaś forma dostosowania starych przepisów do nowo tworzonych.

Tak czy inaczej spośród 341 mężczyzn uprawnionych do głosowania (płacących powyżej 3 rubli składki gminnej), głos oddało 227. W radzie gminy

znaleźli się: Izydor Sarna, Alfred Blay, Samuel Raciążer, Salomon Epstein, Izaak Ismach, Henoch Szylit, Chaskiel Ber, Abram Graubard, Rafał Płoński, Chaim Jonas Kalman, Izaak Bursztyn i Izrael Kunkiel. Trzyosobowy zarząd tworzyli: Józef Kunig – prezes, Józef Rogozik – wiceprezes i Salomon Bromberger – członek zarządu²⁶. Zasada cenzusu majątkowego powodowała, iż we władzach gminy znaleźli się przedstawiciele najbogatszej części społeczności żydowskiej, zajmujący postawę asymilatorską bądź niedeklarujący się pod względem społeczno-politycznym, jednocześnie głęboko zaangażowani w działalność społeczną na rzecz ludności żydowskiej.

Na mocy niemieckiego rozporządzenia z października 1916 r. odbyły się w szeregu miast Królestwa Polskiego wybory do gmin żydowskich. Zarówno w źródłach archiwalnych, jak w prasie czy dostępnych opracowaniach brak jest danych wskazujących, że takie wybory odbyły się w Płocku. Jednak z informacji prasowych oraz podpisów widniejących na oficjalnych dokumentach płockiej gminy żydowskiej wynika, iż przynajmniej od początku 1919 r. przewodniczącym zarządu gminy był Józef Rogozik²⁷. Najprawdopodobniej więc we władzach gminy doszło do tego momentu do zmian personalnych.

Pierwsze w niepodległej Polsce wybory do gminy żydowskiej odbyły się w 1924 r. Przed tymi wyborami, które po raz pierwszy miały charakter powszechny (oczywiście nie licząc kobiet), utworzone zostały trzy listy wyborcze: ortodoksów z partii „Agudas Isroel”, „Mizrachi” oraz bloku narodowo-asymilatorskiego złożonego z syjonistów, związku rzemieślników i związku kupców oraz asymilatorów. Konserwatywna „Aguda” w propagandzie wyborczej akcentowała religijny aspekt działalności gminy, pozostałe postulowały w swych programach wyjście poza czysto religijną działalność, na rzecz większego zaangażowania społecznego, a nawet przekształcenia gmin w organ autonomii narodowej dla Żydów. Między innymi kandydaci bloku narodowego i „Mizrachi” obiecywali walkę o wprowadzenie w szkołach publicznych dla dzieci żydowskich nauki języka jidysz oraz religii i innych przedmiotów żydowskich na koszt państwa²⁸, co – nawiasem mówiąc – było tylko zabiegiem propagandowym

²³ Przy czym – dla uproszczenia – za Żydów uznajemy osoby deklarujące się jako wyznawcy religii mojżeszowej.

²⁴ Pierwszy powszechny spis ludności z września 1921 r. Województwo warszawskie, Statystyka Polski, t. 15, Warszawa 1927; Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 grudnia 1931 r. Województwo warszawskie, Statystyka Polski, seria C, z. 57, Warszawa 1937; „Głos Mazowiecki” 1939, nr 66 z 21 III, s. 3.

²⁵ Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), Akta miasta Płocka (dalej: AMP), sygn. 21665, k. 38.

²⁶ Ibidem, k. 55-58, protokół wyborów do zarządu i rady gminy żydowskiej w dniu 1 sierpnia 1916 r.

²⁷ APP, AMP, sygn. 22777, k. 151, pismo Zarządu Gminy Żydowskiej do Magistratu m. Płocka z 23 I 1920; Archiwum Towarzystwa Naukowego Płockiego, Spuścizna po Tadeuszu Świeckim, sygn. 1776, k. 50, Pismo Zarządu Gminy Żydowskiej do Komendanta Straży Obywatelskiej z 16 VIII 1920; „Kurier Płocki” 1919, nr 44 z 25 I, s. 3.

²⁸ S. Greenspan, op. cit., s. 257-258, 300.

Józef Rogozik, działacz społeczny, przedsiębiorca, asymilator, prezes zarządu płockiej gminy żydowskiej w latach 1918/1919–1932

Źródło: *Mazowsze Płockie i Kujawy* 1926, nr 4, s. 68.

Lewek (Lejb) Kilbert, reprezentant partii Agudas Isroel, prezes gminy żydowskiej w latach 1932–1939

Źródło: *Almanach gmin żydowskich w Polsce*, Warszawa 1939, s. 204

wobec braku możliwości wpływu gmin na tego rodzaju uregulowania prawne.

Zwycięstwo w wyborach, które odbyły się 1 czerwca, odniósł blok narodowo-asymilatorski zdobywając w radzie gminy – według informacji zamieszczonej w „Naszem Przeglądzie”, polskojęzycznym dzienniku powiązanym z syjonistami – 10 mandatów, wobec pięciu „Agudy” i jednego „Mizrachi”. Niestety, z braku odpowiednich źródeł, nie wiemy kto wszedł w skład rady, a następnie zarządu gminy. Wiadomo tylko, iż przewodniczącym rady został Natan Lipszyc (syjonista), zaś prezesem zarządu gminy Józef Rogozik, a wiceprezesem Rafał Płoński (obaj asymilatorzy). Kadencja rady trwała do 1931 r.²⁹

Kolejne wybory do rady gminy wyznaczone zostały na 20 maja 1931 r. Około 1800 uprawnionych do głosowania (tylu mężczyzn w wieku powyżej 25 lat znalazło się na liście uprawnionych do głosowania) wybrać miało 12 osobową radę gminy. Do wyborów stanęły cztery komitety wyborcze: „Agudy”, „Mizrachi”, syjonistów i związku rzemieślników żydowskich (charakterystyczna była nieobecność asymilatorów, którzy w okresie ostatecznego zwycięstwa idei odrębnej narodowości żydowskiej, nie mogli liczyć na szersze poparcie społeczności żydowskiej).

²⁹ „Nasz Przegląd” 1924, nr 152 z 4 VI, s. 3, „Dziennik Płocki” 1924, nr 125 z 31 V, s. 3, nr 131 z 7 VI, s. 3, 1926, nr 102 z 4 V, s. 1, 1928, nr 263 z 13 XI, s. 3, 1930, nr 68 z 21 III, s. 3, nr 264 z 12 XI, s. 1, nr 302 z 27 XII, s. 1, 1932, nr 279 z 14 XII, s. 1; *Szpital żydowski imienia Izaaka Fogla w Płocku*, „Mazowsze Płockie i Kujawy” nr 4, sierpień 1926, s. 68; *Informator Płocki na 1929 rok*, Płock [bdw], s. 10.

Wybory, odbyte przy stosunkowo dużej frekwencji zakończyły się zdobyciem 3 mandatów przez każdy ze startujących komitetów, przy czym najwięcej głosów zdobyła „Aguda” (do czwartego mandatu zabrakło jej kilku głosów). Prasa spekulowała, iż wobec bojkotu wyborów ze strony partii robotniczych biorący udział w wyborach ich zwolennicy, oddawali głosy z pewnością na związek rzemieślników żydowskich³⁰. Czy było tak w istocie, trudno to zweryfikować.

Po wyborach, przewodniczącym rady gminy wybrany został lider „Agudy” Lewek (Lejb) Kilbert. Do ostrej walki doszło przed wyborami zarządu. Działacze „Agudy”, zebrawszy uprzednio 165 podpisów, złożyli protest przeciwko ewentualnemu wyborowi na stanowisko członka zarządu gminy (zwanego czasem jeszcze dozorem, co było pozostałością terminologii samorządu gminy z lat zaboru rosyjskiego) syjonisty – Henryka Brombergera, który miał być *człowiekiem, występującym przeciw religii cynicznem szyderstwem, uwłaczającym godności każdego żyda religijnego i człowiekiem, który stał się satrapą w naszym mieście, terroryzującym współwyznawców pod różnymi postaciami i groźbami i że wybór jego na członka Gminy Żydowskiej byłby profanacją uczuć religijnych Żydów*³¹.

Bromberger poczuł się zniesławiony treścią tego protestu i pozwał do sądu jego inspiratora – Lewka

³⁰ „Dziennik Płocki” 1931, nr 115 z 19 V, s. 3, nr 118 z 22 V, s. 1.

³¹ „Dziennik Płocki” 1931, nr 267 z 17 XI, s. 3, nr 299 z 28 XII, s. 3.

Kilberta oraz kilku działaczy „Agudy”. Przed sądem 32 sygnatariuszy cofnęło swe podpisy stwierdzając, iż zostali wprowadzeni w błąd i nieznane są im zarzucane Brombergerowi fakty. Między innymi jeden ze świadków, ortodoksyjnych chasydów zeznał, iż w przypadku odmowy złożenia podpisu, grożono mu usunięciem z izby modlitwy chasydów z Góry Kalwarii, której był członkiem.

W przerwie procesu, Bromberger zgodził się na rozwiązanie polubowne, oparte na wyroku trzech superarbitrów: Izidora Sarny, Alfreda Blaya i Froima Dawida Elberga. Kilbert wyparł się udziału w opracowaniu tekstu protestu, jednak sąd polubowny uznał go za moralnie odpowiedzialnego i skazał na zapłatę 500 zł na cele charytatywne: szpital żydowski, przytułek dla starców, towarzystwo „Ezras Chojlim” i Kropla Mleka³².

Opisany powyżej konflikt nie był wyjątkiem w ówczesnej Polsce. Ostra walka pomiędzy Agudą a syjonistami powodowała, iż tego typu sytuacje powtarzały się w kraju bardzo często. Antagonizm ten spowodował, iż władze nadzorcze unieważniły w styczniu 1932 r. odbyte wybory i wyznaczyły ich nowy termin na 7 lutego 1932 r.³³

Do nowych wyborów stanęło pięć komitetów wyborczych: „Aguda”, „Mizrachi”, syjoniści, związek rzemieślników oraz komitet właścicieli nieruchomości. Na 1 518 uprawnionych, głosowało 1 264 wyborców. Wyniki wyborów przedstawia tabela nr 2³⁴.

Tabela 2.

Numer listy	Komitet wyborczy	Liczba głosów	Liczba mandatów	Radni
1	Mizrachi	200	2	J. Askanas R. Kanarek
2	Aguda	371	3	L. Kilbert J.B. Najdorf J. Nagel
3	Ogólni syjoniści	284	3	W. Szperling N. Lipszyc L. Feinberg
4	Związek Rzemieślników	397	4	L. Brygard I. Turkieltaub L. Szymański H. Licht
5	bezpartyjni	6	-	-

Źródło: „Dziennik Płocki” 1932, nr 29 z 5 II, s. 3, nr 32 z 9 II, s. 3.

Przewodniczącym rady został Jakub Nagel („Aguda”), zaś wiceprzewodniczącym Icek Turkieltaub

³² Ibidem; S. Greenspan, op. cit., s. 303.

³³ Archiwum Państwowe w Warszawie (dalej: APW), Urząd Wojewódzki Warszawski (dalej: UWV), sygn. 66, k. 64, sprawozdanie starosty płockiego za styczeń 1932.

³⁴ „Dziennik Płocki” 1932, nr 29 z 5 II, s. 3, nr 32 z 9 II, s. 3.

(rzemieślnik). W maju odbyły się wybory do zarządu gminy. Prezesem został Lewek Kilbert („Aguda”), wiceprezesem Henocho Licht (rzemieślnik), członkami zarządu: H. Bromberger, I. Galewski (syjoniści), L. Brygard, P. Wolrat (rzemieślnicy), I. German („Aguda”) i H. Szylit („Mizrachi”). Rada i zarząd gminy pracowały w tym składzie przez niespełna 4 i pół roku³⁵.

Do następnych wyborów stanęły po raz pierwszy partie robotnicze. Zgłoszono dziewięć (!) list wyborczych³⁶. Podział mandatów w rezultacie wyborów z 6 września 1936 r. przedstawia tabela nr 3³⁷.

Tabela 3.

Nr listy	Komitet wyborczy	Liczba mandatów	Radni
1	Bund	2	I. G. Bursztyn A. Cyprian
2	(nieznany)	1	Rubinsztejn
3	Mizrachi	1	R. Kanarek
4	Związek Rzemieślników	3	L. Brygard Budnik Karo
5	Poalej Syjon prawica	2	F. Fliderblum A. Siwak
8	Ogólni Syjoniści	1	L. Feinberg
10	Aguda	2	L. Kilbert J. Nagel

Źródło: „Kurier Mazowiecki” 1936, nr 207 z 7 IX, s. 3.

Rozbicie głosów było więc duże. Wybory te ponownie (podobnie jak w 1931 r.) zakończyły się złożeniem do władz nadzorczych protestu. Zgłaszający protest wykazywali, iż środowiska ortodoksyjne (czyli związane z partią „Agudas Isroel” i dotychczasowym prezesem zarządu L. Kilbertem) kupowały głosy, co ostatecznie spowodowało unieważnienie wyborów. Sprawa znów znalazła swój finał w sądzie, jednak nie znamy jej rozstrzygnięcia³⁸.

³⁵ APP, Starostwo Powiatowe w Płocku (dalej: SPP), sygn. 40, k. 152, protokół posiedzenia Rady Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Płocku z dnia 28 X 1933; „Dziennik Płocki” 1932, nr 110 z 25 V, s. 3, „Kurier Mazowiecki” 1936, nr 28 z 4 II, s. 3; w trakcie kadencji nastąpiły pewne przesunięcia personalne we władzach gminy np. stanowisko wiceprezesa zarządu objął H. Bromberger – „Dziennik Płocki” 1935, nr 116 z 20 V, s. 3; J. Szczepański mylnie podaje, iż w wyborach brały udział oba odłamy Poalej Syjon i mylnie przypisuje członkostwo w nich, wybranym radnym gminy (J. Szczepański, *Spółeczność żydowska...*, s. 306).

³⁶ „Głos Mazowiecki” 1936, nr 206 z 5 IX, s. 1.

³⁷ „Kurier Mazowiecki” 1936, nr 207 z 7 IX, s. 3.

³⁸ APW, UWV, sygn. 102, k. 357, sprawozdanie starosty płockiego za listopad 1937; S. Greenspan, op. cit., s. 303304; środowiska ortodoksyjne wielokrotnie próbowały w ten właśnie,

Władze zdecydowały o wyznaczeniu nowych wyborów.

Ich termin wyznaczony został na 5 grudnia 1937 r.³⁹ Niestety brak nam danych dotyczących wyników. Nie poinformowała o nich prasa, „milczą” akta urzędowe (mamy tu na myśli przede wszystkim akta urzędu wojewódzkiego). Wiadomo, iż zwycięstwo odniosły partie robotnicze. Lecz czy owo „zwycięstwo” oznaczało uzyskanie bezwzględnej czy tylko względnej większości? Tego nie wiemy. Ze wspomnień Greenspana, który był członkiem Poalej Syjon prawicy, wiemy, iż lista tej partii (poparta przez Poalej Syjon lewicę) zdobyła trzy mandaty (Fiszel Fliderblum, Aron Siwak i Pinkas Buchman). Brak danych na temat wyniku Bundu. Nie wspomina o nim Greenspan, podobnie inne źródła. Wybory z drugiej połowy lat trzydziestych w całym kraju okazały się sukcesem ugrupowań lewicy. Tak więc biorąc pod uwagę wyniki z 1936 r.⁴⁰ (a zwycięstwo lewicy w 1937 miało być jeszcze dobitniejsze), oczywistym jest, iż przedstawiciele tej partii uzyskali w radzie (a w konsekwencji z pewnością i w zarządzie) mocną pozycję. Sukces partii lewicowych w tych wyborach spowodował, iż przejęły one zarząd gminy (być może w koalicji z radnymi związku rzemieślników, a może ogólnymi syjonistami). W dokumentach znajdujących się w Archiwum Państwowym w Płocku oraz z notatek w prasie miejscowej wynika, iż w 1938 r. prezesem gminy wciąż był Lewek Kilbert. Być może było to wynikiem tego, iż władze zwlekały z zatwierdzeniem Fliderbluma na stanowisku prezesa. Jednak na zaświadczeniu wydanym przez zarząd gminy w lipcu 1939 r. widnieje już podpis Fiszela Fliderbluma. Według S. Greenspana, w składzie zarządu znalazł się ponadto m.in. przedstawiciel PS lewicy – Becael Okolica⁴¹.

Wybór Fliderbluma na prezesa zarządu gminy był uwieńczeniem procesu wymiany pokoleniowej wśród elit społeczności żydowskiej Płocka. Po epoce rządów asymilatorów oraz ortodoksów, władzę objęła lewica. S. Greenspan pisze o Fliderblumie, że:

[...] planował wprowadzenie zmian do zaco-fanej działalności gminy, w ramach ograniczonych możliwości, wprowadzonych przez polskie organy władzy. Fakt, że prezesem gminy wybrany został

bezprawny sposób zmienić na swoją korzyść niekorzystne wyniki wyborów. Wystarczy porównać np. podobne zjawiska w Kaliszu: A. Pakentreger, op. cit., s. 183 – 222.

³⁹ APW, UWW, sygn. 106, k. 771, sprawozdanie starosty płockiego za styczeń 1938.

⁴⁰ W całym kraju sukces w wyborach odbytych w tym roku odniosły partie lewicy; na ten temat patrz np.: R. M. Shapiro, op. cit., s. 81-93.

⁴¹ APP, AMP, sygn. 27084, [brak paginacji] zaświadczenie dla Moszka Banacha z 30 VII 1939; S. Greenspan, op. cit., s. 271, 273-274, 304-305.

Fiszel Fliderblum, członek Poalej Syjon prawica, wybrany prezesem zarządu gminy żydowskiej w 1939 r.

Źródło: Płock. Toldot kehila atikat jamin be Polin, Tel Aviv 1967, s. 207

człowiek z ludu, o dużych zdolnościach i zrozumieniu sytuacji, był zwiastunem zmian, jakie nastąpiły w życiu duchowym żydowskiego Płocka⁴².

5. Działalność żydowskiej gminy wyznaniowej w Płocku

Niewiele przetrwało źródeł pozwalających na odwołanie działalności gminy wyznaniowej w Płocku w okresie międzywojennym. Tych kilka uwag poniżej jest efektem tego co zostało.

W latach trzydziestych (dopiero dla tego okresu posiadamy jakieś dane) majątek gminy stanowiły: wielka synagoga przy ul. Synagogalnej, mała synagoga, synagoga fundacji Danzigerera, szpital fundacji Izaaka Fogla, przytułek dla starców i kalek, szkoła „Talmud Tora”, ochronka dla sierot, rzeźnia drobiu, łaźnia rytualna (mykwa), stary i nowy cmentarz, dom przedpogrzebowy oraz plac darowizna na rzecz towarzystwa dobroczynności. Siedziba gminy mieściła się w budynku małej synagogi przy ul. Kwiatka 7 (wcześniej Szerokiej). Budżet gminy pod koniec tej dekady w podziale na dochody i wydatki przedstawia tabela nr 4⁴³.

⁴² S. Greenspan, op. cit., s. 246.

⁴³ APP, AMP, sygn. 21665, k. 24-26; *Almanach gmin...*, s. 203-204; są to jedyne znane nam kwoty budżetu płockiej gminy z okresu 1918–1939. Wobec braku innych danych porównajmy wartości odsetek z budżetem za rok 1915, tj. z okresu okupacji niemieckiej. Dochody: składki – 72%, dochód z synagog – 3%, z nieruchomości – 5%, dochód z cmentarzy – 3%, ofiary – 2%, subsydia – 12%, inne – 3%, wydatki: administracja

Tabela 4.

Rodzaj dochodów	Kwota dochodów [zł]	Odsetek	Rodzaj wydatków	Kwota wydatków [zł]	Odsetek
Składka etatowa	47 000	50%	Administracja (personel biurowy, łaźnia, rabinat, rzeźnicy i ubój rytualny, emerytki, konserwacja budynków, ubezpieczenia społeczne)	61 000	65%
Wpływy z synagog	3 000	3%	Szkolnictwo gminne	10 000	11%
Wpływy z uboju rytualnego	30 000	32%	Opieka społeczna (zapomogi na święta, na pokrycie deficytu szpitala, ochronki, przytulku itp.)	15 000	16%
Wpływy z cmentarza	6 000	6%	Subsydia dla prywatnych szkół religijnych	4 000	4%
Wpływy z towarzystwa dobroczynności	1 500	2%	Subsydia dla instytucji dobroczynnych („Ezras Chojlim”, „Kropla Mleka”, „Towarzystwo opieki nad dziećmi” i inne)	4 000	4%
Wpływy z legatów	2 000	2%			
Wpływy z nieruchomości	4 000	4%			

Źródło: *Almanach gmin...*, s. 203-204.

W okresie dobrej koniunktury w 1928 r., gmina miała 1007 płatników. W okresie kryzysu gospodarczego ich liczba spadła do 803, czyli o 20%⁴⁴. Oczywiście nie pozostawało to bez wpływu na możliwości finansowe gminy. Największa część dochodów pochodziła ze składek gminnych (zwanymi etatem), które opłacali jej członkowie. Gminy bezpośrednio zajmowały się zbieraniem należnego etatu⁴⁵. W zbiorach Archiwum Państwowego w Płocku znajdują się akta świadczące, iż płatnicy często zalegali z wpłatą składek lub kwestionowali ustanowiony przez władze gminy wymiar składki i odwoływali się od decyzji rady do starosty powiatowego, a nawet władz wojewódzkich. Po raz pierwszy dokumenty odnotowują zaleganie ze składkami gminnymi przez jej członków w okresie kryzysu gospodarczego 1925–1926 r.

Z kolei archiwalia z początku lat 30., tj. okresu tzw. wielkiego kryzysu gospodarczego, gdy poszerzył się krąg osób niebędących w stanie uiścić nałożonej nań składki świadczą, iż gmina starała się pokryć wynikiły z tego powodu deficyt dochodów poprzez zwiększanie stawki składki osobom mającym wówczas stałe źródło dochodu. Charakterystyczny

– 39%, szkolnictwo – 38%, opieka społeczna – 13%, subsydia – 8%, inne – 2%. Oba budżety powstały jednak w odmiennych warunkach prawnych regulujących dochody i wydatki, wobec czego ich proste porównanie nie pozwala na wyciągnięcie jakichkolwiek wniosków.

⁴⁴ S. Greenspan, op. cit., s. 281; ok. 1936 r. było 808 płatników płacących od 5 do 1 400 złotych składek – *Almanach gmin...*, s. 204.

⁴⁵ Tak od czasów okupacji niemieckiej było m.in. w Płocku – T. Kawski, op. cit., s. 162.

i typowy zarazem jest przykład jednostkowy lekarza Hersza Kadysza, toczącego boje z gminą o zmniejszenie wymiaru składki (co do jego osoby zachowany jest komplet kilku dokumentów). Jak wynika z pisma samego Kadysza jego średnie dochody miesięczne w 1933 r. wynosiły ok. 400 zł. Będąc lekarzem, H. Kadysz żył powyżej średniej stopy życiowej ludności miasta. W 1933 r. gmina wyznaczyła mu wysokość (rocznej) składki na kwotę 255 zł. Kadysz najpierw odwołał się od tej decyzji do starosty powiatowego, a następnie do urzędu wojewódzkiego. Argumentował, iż wymiar składki jest za wysoki i z roku na rok coraz większy (podawał przykład: w latach 1928–1930 wysokość płaconej przez niego składki wynosiła corocznie 100 zł, 1931 – 150 zł, 1932 – 200 zł). Urząd wojewódzki zmienił decyzję gminy i obniżył nieco wysokość składki, którą miał uiścić Hersz Kadysz, do 200 zł⁴⁶. Opisany przypadek jest dla tych czasów symptomatyczny. Widzimy wyraźnie, iż po wybuchu kryzysu gospodarczego, wymiar składki Kadysza zaczął rosnąć, co było efektem rozpaczliwego poszukiwania źródeł dochodów przez gminę. Wspomniane przez nas skurczenie się liczby płatników oraz spadek ich dochodów powodował, iż coraz większą składką obciążano bogatszych członków gminy, mających stały dochód.

Jak widać z tabeli nr 3, poza składkami, największym źródłem dochodów gminy były opłaty

⁴⁶ Np. APP, AMP, sygn. 23738, k. 2-5, 6-7, lista osób zalegających ze składkami na rzecz gminy żydowskiej; APP, SPP, sygn. 40, k. 40, 41, 59, 63, 66, 68, 70v, odwołania od wymiaru składki gminnej Chaima Altmana, Hersza Lejzora Chanachowicza i Hersza Kadysza.

pochodzące z uboju rytualnego. Wśród niewielu danych jakie posiadamy, odnoszących się do zagadnienia działalności gminy wyznaniowej, należy zamieszczone w jednym z lipcowych numerów „Kuriera Mazowieckiego” z 1935 r.⁴⁷ cennik mięsa pochodzącego z tego rodzaju uboju (tabela nr 5). Opłaty te trafiały do kasy gminy

Tabela 5.

Przedmiot uboju	Cena [zł]
wół lub krowa	4,50
jałowizna	3,50
cielę	1,50
owca, baran	0,60
indyk	0,75
gęś	0,65
kaczka	0,35
kura	0,35
kurczak	0,20
gołąb	0,10

Źródło: „Kurier Mazowiecki” 1935, nr 27 z 4 VII, s. 1.

Po stronie wydatków znajdowało się utrzymanie personelu gminy w osobach: rabina i podrabina, trzech rzeźników (tj. rzeźników zajmujących się ubojem rytualnym), czterech woźnych, dwóch grabarzy, siedmiorga nauczycieli „Talmud Tory” oraz kantora, czyli głównego śpiewaka synagogi⁴⁸. Ponadto, w ramach dbałości o religijne wychowanie młodzieży, gmina utrzymywała cheder tj. prywatną szkołę podstawową dla żydowskich chłopców pn. „Talmud Tora”. Prawdopodobnie przyjmowano do niej (podobnie jak do innej prywatnej ortodoksyjnej szkoły żydowskiej pn. Isoda Tora, utrzymywanej przez partię ortodoksów czyli „Agudę”), chłopców w wieku od 6 do 8 lat. Przyjmując, iż zasady funkcjonowania szkoły „Talmud Tora” były podobne do tych obowiązujących w „Isoda Tora”, nauka w szkole trwała osiem lat. Nauczano w niej przedmiotów religijnych i świeckich (36 godzin tygodniowo, z czego 12 godzin przedmiotów świeckich)⁴⁹. W odróżnieniu od szkół religijnych „Isoda

⁴⁷ „Kurier Mazowiecki” 1935, nr 27 z 4 VII, s. 1.

⁴⁸ Ibidem; w tym okresie kantor plockiej synagogi nosił nazwisko Samson – „Kurier Mazowiecki” 1937, nr 108 z 13 V, s. 1.

⁴⁹ APP, AMP, sygn. 24035, k. 3, pismo Szkoły Ortodoksyjnej „Isoda Tora” do Komisarza Magistratu z dnia 11 IX 1929, k. 5, upoważnienie z dnia 12 XII 1929, sygn. 24033, k. 57, pismo Szkoły Ortodoksyjnej „Isoda Tora” do Prezydenta m. Płocka z dnia 30 XII 1929; A.J. Papierowski, *Żydowskie szkolnictwo religijne na przykładzie działalności prywatnej ortodoksyjnej szkoły Isoda Tora (Podstawy Tory) w Płocku (1921–1939)*, „Notatki Płockie” 2012, nr 4, s. 28-33; S. Greenspan, op. cit., s. 259-260; N. Kassan, *Szkolnictwo powszechne w powiecie*

Siedziba biura gminy żydowskiej w Płocku w latach 1918-1939 znajdującego się w tzw. małej synagodze przy ul. Kwiatka 7
Źródło: <https://jewishplock.eu/mala-synagoga/>

Tora” czy „Mizrachi”, „Talmud Tora” była placówką utrzymywaną z finansów gminy żydowskiej, uczęszczać więc mogli do niej chłopcy z uboższych rodzin, których rodziców nie stać było na posyłanie dzieci do wspomnianych płatnych szkół. Szkoła funkcjonowała przez cały okres międzywojenny. W 1928 r. uczęszczało do niej 60 chłopców, pochodzących z *najbiedniejszej klasy ludności żydowskiej*⁵⁰. Jak wynika z prośby do magistratu, szkoła utrzymywana była wyłączenie przez gminę. Autorzy pisma prosili władze miasta o przekazanie produktów żywnościowych dla dzieci. Wieloletnim kierownikiem i nauczycielem szkoły był Chil Majer Krawec⁵¹. W drugiej połowie lat 20. na czele rady szkoły stał I. Kowadło, a w następnej dekadzie J. Askanas⁵².

Po zakończeniu pierwszej wojny światowej zarząd gminy żydowskiej czynił starania o odzyskanie szpitala, który – ufundowany w 1859 r. przez Gustawa Fogla – do 1914 r. pozostawał we władaniu gminy. W czasie wojny zamieniony na lazaret, po odzyskaniu niepodległości umieszczono w nim schronisko dla dzieci. W styczniu 1926 r.⁵³ władze przekazały go prawowitym właścicielom. Gospodarką szpitala począł zawiadywać komisja (rada) szpitalna przy zarządzie gminy żydowskiej⁵⁴, na czele której stanął

płockim w latach 1918–1939, [bmw, bdw], s. 294-296.

⁵⁰ APP, AMP, sygn. 24033, k. 63, pismo Szkoły Religijnej „Talmud Tora” do Magistratu z dnia 26 XII 1929.

⁵¹ S. Greenspan, op. cit., s. 259-260; N. Kassan, op. cit., k. 296.

⁵² Informator Płocki na 1929 rok, s. 10; *Almanach gmin...*, s. 203.

⁵³ Według „Dziennika Płockiego” szpital został zwrócony gminie już w czerwcu 1924 r. – „Dziennik Płocki” 1924, nr 141 z 21 VI, s. 3 [być może różnica ta wyznaczała okres od przekazania szpitala do przygotowania go do użytku – przyp. autora].

⁵⁴ T. Kawski wspomina, iż sytuacja taka była charakterystyczna dla szeregu gmin na terenie kraju: *Bieżącym administrowaniem zajmowali się dyrektorzy poszczególnych placówek wraz z personelem zarządu administracyjnego, w mniejszych ordynator jednego z oddziałów. O sprawach medycznych decydowali*

Rafał Płoński, ówczesny wiceprezes zarządu gminy⁵⁵. Jak widzimy w budżecie gminy z lat trzydziestych, jednym z elementów składowych wydatków było finansowanie deficytu w budżecie szpitala⁵⁶. Koszty leczenia ubogiej ludności żydowskiej, a taka była jej większość, pokrywała gmina.

Własnością płockiej gminy była mykwa (łaźnia rytualna) znajdująca się przy ul. Sienkiewicza. Przez cały okres międzywojenny władze miejskie dzierżawiły część łaźni na kąpiele dla ubogiej ludności miasta⁵⁷.

Niezwykle ważnym, jednym z podstawowych elementów działalności gminy, należącym do sfery opieki społecznej, była pomoc dla stowarzyszeń – instytucji o charakterze dobroczynnym⁵⁸. Wiemy na pewno, iż gmina subsydiowała działalność stowarzyszenia „Ezras Chojlim” udzielającego pomocy lekarskiej oraz pielęgnacyjnej ubogim chorym, towarzystwu „Kropla Mleka” (funkcjonującemu pod pełną nazwą: Towarzystwo Opieki nad Ubogimi Matkami i ich Dziećmi „Kropla Mleka”), pomagającemu matkom i dzieciom po porodzie, zapewniającemu zaopatrzenie w mleko i podstawową pomoc pielęgniarstwa, ochronki – schroniska dla dzieci żydowskich i sierot czy wreszcie przytułku dla starców i kalek. Tyle wynika ze skróconego zestawienia budżetowego gminy. Należy jednak przyjąć, iż gmina starała się pomagać innym stowarzyszeniom dobroczynnym (a przynajmniej części z nich) jak: „Bikur Chojlim” (celem którego było odwiedzanie w domach oraz fizyczna i psychiczna pomoc osobom chorym i biednym), „Tomchaj Anyim” (starające się zapewnić potrzebującym żywność, odzież i opał na zimę), „Chewra Kadisza” (bractwo pogrzebowe,

ordynatorzy oddziałów wraz z dyrektorem, który także był lekarzem. Większość środków pochodziła z opłat pobieranych za leczenie, które wpłacały gminy żydowskie, magistraty lub osoby prywatne – T. Kawski, op. cit., s. 360.

⁵⁵ Szpital żydowski..., s. 68-69; w marcu 1938 r. na czele rady stał Mojżesz Altberg – „Kurier Mazowiecki” 1938, nr 62 z 17 III, s. 3.

⁵⁶ Almanach gmin..., op. cit.

⁵⁷ APP, AMP, sygn. 26895, Sprawozdanie opisowe do budżetu miasta Płocka na rok 1938/1939, [w:] *Budżet miasta Płocka na rok 1938/1939*, s. VII; „Dziennik Płocki” 1930, nr 279 z 27 XI, s. 3; „Głos Mazowiecki” 1934, nr 256 z 7 XI, s. 3.

⁵⁸ Gminy wspierały działalność rozmaitych instytucji, towarzystw. Mimo że wydatki na nie podlegały ewolucji za sprawą zmieniających się uwarunkowań ekonomicznych i politycznych w wymiarze lokalnym i krajowym, to udzielane wsparcie przybierało postać dwojakiego rodzaju. W pierwszym przypadku przeznaczano część środków budżetowych na wspieranie działalności określonych instytucji poprzez subwencje czy dotacje. Inne można uznać za pośrednie. (...) ich istota sprowadzała się do bezpłatnego użyczenia elementów gminnej infrastruktury instytucjom czy organizacjom niezależnie od przedstawionego powyżej podziału. Dominowały wydatki na rzecz tych, które zajmowały się działalnością charytatywną, kulturalno-oświatową, gospodarczą. – T. Kawski, op. cit., s. 269.

sprawujące nadzór nad cmentarzem i dbające o to, aby każdy miał należyty pogrzeb, niezależnie od stanu, z którego się wywodzi), „Hachnuses Orchim” (przysług noclegowy, towarzystwo zapewniające przejeźdnym Żydom nocleg i należyte spędzenie szabatu) czy „Linás Hacedek” (udzielająca pomocy medycznej osobom niezamożnym).

W aktach starostwa powiatowego w Płocku zachowało się pismo stowarzyszenia „Ezras Chojlim” adresowane do ministerstwa odwołujące się od decyzji gminy żydowskiej o zmniejszeniu subsydium na 1933 rok z 1710 zł na 1000 zł. Zarząd zwracał uwagę na deficytowość działalności oraz zauważał, iż *instytucja nasza udziela doraźnej pomocy pokaźnej liczbie chorych, która to liczba wskutek pogłębiającego się kryzysu stale się powiększa*⁵⁹. Działalność tego stowarzyszenia polegała na pomocy oraz opłacaniu wizyt lekarskich u osób ubogich. Instytucja subsydiowana była z budżetu gminy żydowskiej.

Na chwilę chcielibyśmy zatrzymać się przy zagadnieniu społecznej działalności gminy. W 1925 r. kraj dotknął kryzys gospodarczy, rosło bezrobocie, malały obroty handlowe. W celu zapewnienia pomocy coraz szerszym kręgom ubożejącej ludności, powołano w Płocku Komitet Obywatelski. Pomocą dla dotkniętych kryzysem Żydów zajęła się gmina wyznaniowa, współdziałając w tym zakresie ze wspomnianym komitetem⁶⁰.

Na początku następnego roku kasa gminna była pusta. Wobec tego przed świętem Pesach gmina wydała odezwę do społeczeństwa apelującą o udzielenie pomocy ubogiej ludności, w której czytamy m.in.:

*Instytucje utrzymujące Dom Starców i Dom Sierot nie otrzymują należnych im subsydiów. Zarząd gminy jest bezradny. Urzędnikom gminnym, przeważnie biedakom, nie wypłaca się należnych wynagrodzeń*⁶¹.

Warto w tym miejscu przypomnieć o opisywanym już zaleganiu w tym okresie przez część płatników ze składkami gminnymi.

W lutym 1928 r. zastrajkowali żydowscy rzeźnicy (a więc pracownicy gminy) dokonujący rytualnego uboju bydła i drobiu, czyli tzw. szechity, na rzecz ludności żydowskiej. Powodem protestu było niewypłacenie w terminie wynagrodzenia przez gminę⁶².

⁵⁹ APP, SPP, sygn. 41, k. 86, pismo Towarzystwa Udzielania Pomocy Lekarskiej i Pielęgnacji Biednym Chorym Żydom „Ezras Chojlim” w Płocku do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w z dnia 4 V 1933.

⁶⁰ „Dziennik Płocki” 1926, nr 10 z 13 I, s. 2.

⁶¹ S. Greenspan, op. cit., s. 285.

⁶² „Dziennik Płocki” 1928, nr 43 z 21 II, s. 3, „Głos Ziemi Płockiej” 1928, nr 27 z 21 II, s. 3.

Kolejny kryzys, jeszcze większy w swych rozmiarach, wybuchł w 1929 r. Gmina dysponowała zbyt szczupłymi funduszami, aby poradzić sobie z pomocą dla ubogich. Nie wystarczała działalność subsydiowanych przez nią instytucji charytatywnych. W październiku 1930 r. grono obywateli powołało więc Obywatelski Komitet Niesienia Pomocy Ubogim Żydom⁶³. Jednak postępująca bieda i brak pracy spowodowały, iż już w styczniu 1931 r. zdesperowani bezrobotni Żydzi chcieli siłą uzyskać pomoc gminy. Musiała interweniować policja⁶⁴. Wśród założycieli powołanego społecznie powiatowego komitetu dla spraw bezrobocia (dla ludności chrześcijańskiej i żydowskiej) w listopadzie 1932 r. znalazł się prezes zarządu gminy⁶⁵.

Liczba potrzebujących pomocy była w okresie kryzysu coraz większa. W 1934 r. z pomocy gminy przed świętem Pesach korzystało ok. 500 rodzin, czyli ok. 2 200 osób (ok. trzeciej części wszystkich płockich Żydów!). Wśród otrzymujących wsparcie 40% stanowili bezrobotni robotnicy, 50% zubożali rzemieślnicy, a pozostałe 10% żydowska biedota⁶⁶.

Gmina zajmowała się również organizowaniem wypoczynku dla dzieci z ubogich rodzin. Prasa wspomina o zorganizowanych przez nią w Ciechocinku koloniach dla grupy ok. 40 dzieci z Płocka⁶⁷.

Innego rodzaju przykład aktywności gminy daje nam zachowane w płockim Archiwum Państwowym pismo do starostwa w sprawie wydawania zezwoleń na wypiek macy przed świętem Pesach. *Ponieważ ze względów rytualnych Zarząd Gminy Wyznaniowej Żydowskiej winien mieć wgląd w sprawę udzielenia tych zezwoleń* prezes gminy prosił starostę o niewydawanie tychże przed zasięgnięciem opinii zarządu gminy lub kierowanie zainteresowanych uzyskaniem zezwolenia do gminy w celu uzyskania odpowiednich zaświadczeń⁶⁸. Powyższe obrazuje, iż zagadnienia te wchodziły w zakres działalności gminy.

Na koniec spróbujmy przedstawić stanowisko zajęte przez gminę, a wyrażone przez jej zarząd, wobec istotnych wydarzeń historycznych.

W lipcu 1920 r., w dniach ofensywy bolszewickiej, gmina wystosowała do swych członków apel, w którym czytamy:

⁶³ „Dziennik Płocki” 1931, nr 239 z 15 X, s. 3, nr 240 z 16 X, s. 3.

⁶⁴ „Kurier Płocki” 1931, nr 25 z 27 I, s. 4.

⁶⁵ „Dziennik Płocki” 1932, nr 244 z 2 XI, s. 3.

⁶⁶ S. Greenspan, op. cit., s. 282; gmina wydawała również tzw. zaświadczenia o niezamożności i korzystaniu ze wsparcia sekcji dobroczynności przy zarządzie gminy – zaświadczenia w APP: AMP, sygn. 23940, 26943, 27055, 27084 [brak paginacji].

⁶⁷ „Dziennik Płocki” 1926, nr 177 z 4 VIII, s. 2.

⁶⁸ APP, SPP, sygn. 41, k. 59, pismo zarządu gminy wyznaniowej żydowskiej w Płocku do Starostwa Powiatowego z 27 II 1933 r.

Obywatele Rzeczypospolitej – Żydzi! Polska w niebezpieczeństwie! Jak jeden mąż, dzieci jednej ziemi, stanąć musimy w obronie kraju. Kto silny i zdrowy, niech stanie do walki z wrogiem, kto do broni niezdolny, niech z pracy społecznej i mienia złoży ofiarę na ołtarzu ojczyzny.

Ponadto utworzony został komitet składający się z trzech sekcji: werbunkowej, pomocy dla żołnierzy oraz zajmującej się prowadzeniem szpitala dla rannych⁶⁹. W przeddzień najazdu grono obywateli żydowskich na czele z prezesem gminy Józefem Rogozikiem zgłosiło przystąpienie do Straży Obywatelskiej, inicjatywy powstałej *do pomocy policji i żandarmerii wojskowej w utrzymaniu porządku i bezpieczeństwa*⁷⁰.

Gmina kierowała miejscowych Żydów do prac ziemnych i porządkowych zarządzonych przez komendanta straży⁷¹. Podczas wizyty w Płocku Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego dekorującego miasto Krzyżem Walecznych, wśród przyjętych delegacji znalazł się zarząd płockiej gminy żydowskiej⁷².

Zarząd gminy oraz rabin znaleźli się wśród przyjętych przez prezydenta RP Ignacego Mościckiego podczas jego pobytu w Płocku w lipcu 1928 r. Płocki rabin Mordechaj Dawid Ejdelberg obdarował wówczas prezydenta zabytkowym, szesnastowiecznym wydaniem Biblii⁷³.

Po dojściu do władzy w Niemczech partii nazistowskiej, zarząd gminy oraz rabinat były organizatorami wiecu protestacyjnego, który zgromadził szerokie rzesze ludności żydowskiej miasta, podczas którego przyjęto rezolucję solidaryzującą się z Żydami niemieckimi⁷⁴. W obliczu kolejnej wojny, w kwietniu 1939 r. gmina jako instytucja oraz indywidualnie jej pracownicy wsparli fundusz obrony przeciwlotniczej⁷⁵.

⁶⁹ „Kurier Płocki” 1920, nr 162 z 14 VII, s. 4; S. Greenspan, op. cit., s. 288-289; G. Gołębiowski, *Obrona Płocka przed wojskami bolszewickimi 18-19 sierpnia 1920 r.*, Płock 2015, s. 43; T. Świecki, F. Wybułt, *Mazowsze Płockie w latach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932, s. 336; *Inwazja bolszewicka a Żydzi. Zbiór dokumentów*, zeszyt 1, Warszawa 1921, s. 42.

⁷⁰ G. Gołębiowski, *Obrona Płocka...*, s. 53, 55.

⁷¹ Np. Archiwum Towarzystwa Naukowego Płockiego (dalej: Archiwum TNP), sygn. 1776, k. 60, pismo Zarządu Gminy Żydowskiej do Komendanta Straży Obywatelskiej z 16 VIII 1920.

⁷² „Kurier Płocki” 1921, nr 81 z 10 IV, s. 6, nr 83, 13 IV, s. 2; zarząd gminy oraz rabinat miasta żegnał również marszałka J. Piłsudskiego po jego śmierci w trakcie uroczystości żałobnych w synagodze w dniu 17 maja 1935 r. – G. Gołębiowski, *Płock i płocczanie wobec śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego. Uroczystości żałobne w 1935 r.*, „Notatki Płockie” 2010, nr 3, s. 48.

⁷³ G. Gołębiowski, *Wizyty dostojników państwowych, wojskowych i kościelnych w Płocku 1918-1939*, Płock 2008, s. 88.

⁷⁴ „Dziennik Płocki” 1933, nr 76 z 31 III, s. 3.

⁷⁵ „Kurier Mazowiecki” 1939, nr 83 z 12 IV, s. 3.

Odezwa zarządu gminy żydowskiej w Płocku wzywająca Żydów do walki w obronie niepodległości z 12 lipca 1920 r.

Źródło: <https://jewishplock.eu/100-rocznica-obrony-plocka-przed-bolszewikami/>

Warto również przypomnieć, iż po wyborze na papieża Achille Rattiego, byłego wizytatora i nuncjusza apostolskiego w Polsce, który podczas pobytu w Płocku w 1918 r. spotkał się z delegacją miejscowej gminy żydowskiej⁷⁶, ta ostatnia wraz z rabinem Złotnikiem wystosowała doń pismo gratulacyjne, w którym nowemu papieżowi życzyła m.in.:

*Daj Boże, aby pontyfikat Jego Apostolskiej Mości przez całe długie i zdrowe życie upamiętnił się w dziejach ludzkości prawdziwym i cnotliwym chrześcijańskim humanizmem wobec całego świata*⁷⁷.

Uroczyste nabożeństwa w synagodze z udziałem zarządu gminy towarzyszyły także każdym świętom państwowym i innych ważnym uroczystościom⁷⁸.

6. Rabinat

Stwierdziliśmy wcześniej, iż gmina żydowska była głównie instytucją religijną. Rabini – jak już wiemy – byli pracownikami gminy. W związku z powyższym uznaliśmy, iż łącznie z działalnością gminy winniśmy ująć dzieje płockiego rabinatu w latach 1918–1939. Przypomnijmy w skrócie, iż członkiem zarządu gminy pozostawał z urzędu miejscowy rabin. Sprawował on nadzór m.in. nad urządzeniami religijnymi,

nauczycielami religii w żydowskich szkołach, rzeźakami rytualnymi, udzielał ślubów i rozwodów, wygłaszał kazania i wydawał upoważnienia dotyczące uboju rytualnego. Za wypełnianie swych obowiązków otrzymywał wynagrodzenie. Uregulowania prawne wymagały od kandydatów na rabinów znajomości języka polskiego i hebrajskiego w mowie i piśmie⁷⁹. O tym, że tych warunków władze państwowe istotnie przestrzegały świadczy dokument przechowywany w płockim archiwum. Władze wojewódzkie informują w nim starostę powiatowego, iż kandydat na rabina Gąbina poddał się egzaminowi z języka polskiego. Wynik egzaminu określony został jako *niedostateczny*⁸⁰, wobec czego kandydat nie mógł objąć wspomnianej posady, a ponowny egzamin mógł odbyć się dopiero po roku. Rabini zajmowali się również prowadzeniem ksiąg stanu cywilnego dla ludności żydowskiej tzw. ksiąg przedmetrykalnych, co nadzorował zarząd gminy⁸¹.

Dla wierzących Żydów rabin pozostawał wciąż najważniejszą osobą publiczną w mieście, mędrce i autorytetem. Jego pozycji nie osłabiła nawet ostra i nie przebierająca w środkach walka między poszczególnymi partiami o obsadzenie tego stanowiska.

W chwili odzyskania przez Polskę niepodległości rabinem płockim był Jona Mordechaj Złotnik. Urodził się w Wyszogrodzie w 1857 r. Nim został rabinem w Płocku, pełnił tę funkcję w Szreńsku oraz w Zakroczymiu (od 1890 r.). Urząd w Płocku objął w 1909 r., po wyjeździe do Kalisza poprzedniego rabina Jechaśliela Lipszyca⁸².

Przekazy na temat rabina Złotnika podkreślają jego postępowe poglądy społeczne i szacunek dla wiedzy naukowej. Taka tradycja świadczy o tym, iż w oczach współczesnych rzeczywiście był postrzegany jako duchowny postępowy⁸³. Był współtwórcą partii „Mizrachi”, łączącej przekonania ortodoksyjne z syjonistycznymi. Jego postawa np. w kwestii świeckiej edukacji różniła się od innych rabinów. W przemówieniu wygłoszonym z okazji poświęcenia nowo otwartego gimnazjum żydowskiego w Płocku, wykazał zrozumienie ducha nowoczesności i stwierdzając, że potrzeby człowieka są dzisiaj sto razy większe niż

⁷⁹ Dz. U. 1928, nr 52, poz. 500.

⁸⁰ APP, SPP, sygn. 40, k. 61, pismo Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego do Starosty Powiatowego w Płocku z 24 IV 1933 r.

⁸¹ T. Kawski, op. cit., s. 197-199, 297.

⁸² APP, AMP, sygn. 14379, k. 51, pismo Rządu Gubernialnego do Magistratu miasta Płocka z 16 marca 1909; <http://zchor.org/yona.htm> – dostęp 1.08.2015; A. Pakentreger, op. cit., s. 169.

⁸³ Wydaje się, że echem tego były pozytywne komentarze po jego śmierci w „Kurierze Płockim”, nie będącym przecież pismem filosemickim.

Rabin płocki (1909–1922) – Jona Mordechaj Złotnik w młodości
Źródło: *Miasto bez rabina nie może istnieć. Rabini, podrabini i kandydaci na rabinów guberni warszawskiej w latach 1888–1912. Scenariusz wystawy, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych i Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy, Warszawa 2012, s. 18.*

przed wiekami, nauka Żydów ograniczająca się do chederów i jeszybotów nie przygotowuje ich właściwie do życia we współczesnym świecie. Wierzył, iż pełne poznanie daje dopiero połączenie wiedzy religijnej i naukowej. Zaapelował, aby znaleźć właściwy kompromis pomiędzy nowoczesnością i syjonizmem a tradycją i Torą. W swoim przemówieniu stwierdził, iż ma nadzieję, że Żydzi będą potrafili wybrać złotą ścieżkę między dwoma skrajnościami: ortodoksją z jednej strony i asymilacją z drugiej. W otwarciu gimnazjum widział narzędzie pogłębienia kultury żydowskiej i twierdzą judaizmu. Zarazem stanowić to miało wyzwanie dla nauczycieli szkoły, na których spoczywał historyczny obowiązek⁸⁴.

Jak przyznawał po jego śmierci „Kurier Płocki”:

Odnaczał się lojalnością wobec Polski, a nawet patriotyzmem. Był jednym z pierwszych rabinów w Polsce, którzy podpisali odezwę o konieczności subskrybowania pożyczek państwowych. Zmarłemu wiele ma do zawdzięczenia gmina żydowska. Zainicjował on kąpiele rytualne,

⁸⁴ Strona internetowa: www.zchor.org/yona.htm [dostęp: 1.08.2015]; *Plotzk. A history of an ancient jewish community in Poland* (część w j. angielskim), [w:] *Płock. Toldot kehila atikat jamin be Polin*, Tel Aviv 1967, s. 37; S. Greenspan, op. cit., s. 224-225; *Miasto bez rabina nie może istnieć. Rabini, podrabini i kandydaci na rabinów guberni warszawskiej w latach 1888–1912. Scenariusz wystawy, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych i Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy, Warszawa 2012, s. 18.*

nowoczesne [tak w tekście – przyp. aut.], oświecił elektrycznością gmach szkoły Talmud Tory, itd. [...] wnosił zawsze w stosunki polsko-żydowskie dużą dozę umiarkowania i powściągliwości. Odznaczał się słabym zdrowiem⁸⁵.

Wobec tego, iż jego śmierć *głęboko wstrząsnęła ogółem żydowskim*, pogrzeb stał się wielką manifestacją ludności żydowskiej. Zmarłego żegnał na cmentarzu wielotysięczny tłum, w tym przedstawiciele władz: starosta oraz ławnik magistratu⁸⁶.

„Kurier Płocki” przewidywał, iż *sprawa wyboru [nowego rabina] zdaje się że pójdzie w dłuższą odwołkę⁸⁷* i miał w tym całkowitą rację. Przez pięć i pół roku stanowisko rabina pozostawało nieobsadzone, a jego obowiązki sprawował podrabina płocki Matys Bzura. Wybór rabina należał do rady gminy. Walka pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami uniemożliwiła dokonanie wyboru. Jak pisze Greenspan:

[...] Płock był przez wiele lat pozbawiony rabina. Aguda z jednej strony, oraz Mizrachi i syjonisci z drugiej, nie mogli się porozumieć co do wyboru rabina. Było 27 kandydatów, wśród nich wybitni przywódcy żydowscy, jak np. poseł na sejm, rabin Bradl⁸⁸.

Między innymi „Aguda” przeprowadziła kampanię przeciwko jednemu z kandydatów (nie wiemy kogo dotyczyła), zaproponowanemu przez syjonistów, określając go w donosie do władz nadzorczych kandydatem antyreligijnym, którego wybór byłby profanacją uczuć religijnych⁸⁹.

Ostatecznie *na podstawie kompromisu wspomnianych wyżej partii, dopuszczono do wyborów tylko trzech kandydatów, potraktowanych jako bezpartyjnych⁹⁰*. Jesienią 1927 r. na rabina Płocka wybrany został Mordechaj Dawid Ejdelberg, pochodzący z Białegostoku, urodzony w 1879 r., wcześniej rabin m.in. w Mikołajowie, Świsłoczy i Makowie Mazowieckim⁹¹. Był członkiem „Agudy”, jednak według Greenspana *nie zajmował się sprawami politycznymi. Był krańcowym ortodoksem, ale szanowanym przez*

⁸⁵ „Kurier Płocki” 1922, nr 57 z 10 III, s. 3; niedługo przed śmiercią rabin poważnie zachorował, ściągnięto nawet do niego „stawę lekarską”, której wizyta niewiele jednak pomogła. Zob.: „Kurier Płocki” 1922, nr 8 z 11 I, s. 3.

⁸⁶ „Kurier Płocki” 1922, nr 67 z 22 III, s. 3.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ S. Greenspan, op. cit., s. 302; wydaje się, iż autor pomylił nazwisko, w rzeczywistości chodziło prawdopodobnie o rabina Szmula Brota, posła na sejm RP w latach 1922–1930.

⁸⁹ *Plotzk. A history...*, s. 40-41.

⁹⁰ S. Greenspan, op. cit., s. 302.

⁹¹ APW, UWVW, sygn. 20, k. 562, sprawozdanie starosty płockiego za 10–16 X 1927; „Dziennik Płocki” 1927, nr 261 z 12 XI, s. 3.

wszystkich w mieście⁹². Wchodził w skład egzekutywy Związku Rabinów w Polsce. W latach 1929–1930 Ejdelberg przebywał w Palestynie (przy okazji ślubu syna; wysłał tam zresztą trzech synów), gdzie otrzymał propozycję objęcia urzędu rabinia w mieście Petach Tikva, na co się ostatecznie nie zdecydował (według dostępnych przekazów, z powodu prośb plockich Żydów)⁹³. W kwietniu 1934 r. przedstawił swą kandydaturę na rabinia Włocławka⁹⁴, jednak nie wygrał konkursu. Gmina włocławska była większa od plockiej, prawdopodobnie więc o decyzji rabinia Ejdelberga decydowały względy finansowe (lub prestiżowe). We Włocławku z pewnością miałby wyższe dochody. Pełnił swą funkcję do wybuchu II wojny światowej. Po wkroczeniu Niemców do Płocka przedostał się najpierw do Łomży, zajętej przez Związek Sowiecki, a następnie, po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej, do Lachowicz w pobliżu Baranowicz, gdzie w 1941 r. został zamordowany przez Niemców. W trakcie pełnienia urzędu rabinia w Płocku opublikował trzy tomy kazań religijnych i mów okolicznościowych czyli responsów, tj. rozstrzygnięć związanych z prawem religijnym i rytuałami judaizmu⁹⁵.

Greenspan, mimo że lewicowy syjonista (członek Poalej Syjon prawicy) wyraża się pozytywnie o rabinie Ejdelbergu (J. M. Złotnika raczej nie pamiętał).

⁹² APW, UWW, sygn. 26, k. 628, sprawozdanie starosty plockiego z 10 XI 1928; S. Greenspan, op. cit., s. 302; co do osoby rabinia Ejdelberga, to sprostować należy informacje zamieszczone w jego biogramie w wydawnictwie autorstwa A.J. Papierowskiego i J. Stefańskiego pt. *Płock od A do Z*, Płock 2010 s. 426 – nie wiemy skąd autorzy wywnioskowali, iż znajdujący się w aktach zespołu Starostwa Powiatowego w Płocku (APP, SPP, sygn. 41, k. 81-82) list, wyraźnie podpisany przez Tadeusza Miszewskiego, artystę rzeźbiarza, zam. Płock ul. Działki II nr 8 jest dziełem rabinia Ejdelberga. Zarówno treść listu (Miszewski miał problemy psychiczne), jak i wspomniany wyraźny podpis, jednoznacznie wskazują autora, o którym w sposób dość oględny i dyplomatyczny pisze K. Askanas: *Niezwykły oryginał i fantasta, wykraczający poza granice normalnego zachowania się; [...] człowiek o mocno zachwianej psychice [...] – Sztuka Płocka*, s. 243. Zresztą treść listu potwierdza ocenę Askanasa.

⁹³ <http://jewishgen.org/Yizkor/Svisloch/svi005.html>, [dostęp: 1.08.2015].

⁹⁴ <http://cbj.jhi.pl/documents>, [dostęp: 1.08.2015], sygn. 113/9 Akta Gminy Wyznaniowej Żydowskiej miasta Włocławka, k. 59-62 – fragment podania z 26 kwietnia 1934 r.: *Na tych stanowiskach [rabinów – przyp. aut.] znane były wiernym moje przemówienia i praca, które znalazły całkowite uznanie przez wszystkie ugrupowania polityczne żydowskie [...]*.

⁹⁵ *Bibliografia Polska 1901–1939*, pod red. B. Dobrzyńskiej, H. Machnik, T. Sierzputowskiej-Sobierajskiej, E. Sterzyckiej, t. 6, Warszawa 2005, s. 631 podaje trzy tytuły tych prac: Chazon Lamoed. Heleq 1, Druk. G. Piment, Warszawa 1929, s. 296, Chazon Lamoed. Heleq 3, Druk. B-cia Feder, Warszawa 1931, s. 287, Sefer Mojed weszabat, Druk. „Popularna”, Piotrków 1937, s. 151. Wcześniej opublikował w Białymstoku pracę o podobnym tytule: Chazon Lamoed, Białystok 1923; S. Greenspan, op. cit., s. 226.

Podobnie pozytywny obraz przebiega z pinkasu świętockiego. Oba źródła wspominają, iż mimo że był ortodoksem, zyskał sobie szacunek u przedstawicieli innych światopoglądów. W obu jest mowa o jego wyjeździe do Palestyny, o zaangażowaniu w Związku Rabinów, o autorytecie w rozstrzyganiu sporów (dintojra). Oba informują, że to prośby plockian spowodowały, że pozostał w mieście i nie wyjechał do Palestyny. Podanie znajdujące się w Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego (o przyjęcie na posadę rabinia do Włocławka) trochę burzy dość jednostronny obraz całkowitego oddania rabinia Ejdelberga dla Płocka i jego mieszkańców. Jednocześnie nadaje jego postaci ludzkich rysów. Przestaje być tylko pomnikową postacią – męczennikiem.

Rabin plocki, w związku z posiadaniem autorytetem oraz tym, że stał na czele największej gminy w powiecie, bywał powoływany na arbitra sądu rabinackiego czyli tzw. dintojry. Greenspan opisuje sytuację, gdy kierownik plockiego chederu „Isoda Tora” pobił dotkliwie jednego z uczniów. Ojciec chłopca, członek „Agudy”, nie chciał zawiadomić policji i wezwał wspomnianego nauczyciela na dintojrę. *Rabin ostro zbeształ kierownika i nakazał mu przeprosić chłopca i sprowadzić go z powrotem*⁹⁶.

Ale nie tylko w takich drobnych sprawach rabin był powoływany do sprawowania dintojry. Z racji tego, iż gmina plocka była największa w powiecie, rabin przewodniczył w dintojrach dotyczących innych, mniejszych miejscowości. W Archiwum Państwowym w Płocku zachowały się akta dotyczące sprawowania przez rabinia M. D. Ejdelberga sądu rabinackiego w sprawie zatargu wewnątrz społeczności żydowskiej Drobina. W skład sądu wchodził trzech arbitry, w osobach rabinów z Płocka, Bodzanowa i Zakroczymia, przy czym superarbitrem wydającym ostateczny wyrok był ten pierwszy⁹⁷.

Posiadany przez rabinia autorytet sprawiał, iż podczas rozprawy w sądzie plockim, na życzenie stron, odbierał on od świadków – Żydów przysięgę, co miało gwarantować składanie przez nich prawdziwych zeznań⁹⁸.

Obaj plockcy rabini oceniani są w dostępnych źródłach pozytywnie, a przecież trzeba pamiętać, że o jednym pisało mieszczańskie, chrześcijańskie pismo

⁹⁶ S. Greenspan, op. cit., s. 259; również w pinkasie świętockim wspomina się o rozsądzaniu różnych spraw przez rabinia Ejdelberga podczas pełnienia przez niego funkcji rabinia w Płocku – <http://jewishgen.org/Yizkor/Svisloch/svi005.html>, [dostęp: 1.08.2015].

⁹⁷ APP, SPP, sygn. 41, k. 75, pismo zarządy Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Drobiniu do starosty z dnia 14 III 1933, k. 96, pismo rabinia Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Płocku do Starosty Powiatowego z dnia 15 XI 1933.

⁹⁸ „Dziennik Płocki” 1931, nr 267 z 17 XI, s. 3.

(„Kurier Płocki”), o drugim zaś działacz syjonistyczny (Greenspan).

W Płocku znajdowała się dość liczna grupa chasydów, zwolenników cadyka z Góry Kalwarii⁹⁹. Chasydzi, oprócz tego, iż modlili się w obu płockich synagogach, mieli jeszcze swoje domy modlitwy. O prywatnych domach modlitwy w Płocku źródła wspominają jedynie incydentalnie¹⁰⁰.

7. Zakończenie

Dostępny w chwili obecnej materiał źródłowy nie pozwala, niestety, na gruntowne opracowanie dziejów żydowskiej gminy wyznaniowej w Płocku w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Ma on charakter wrywkowy i niepełny. Taki też musi być – siłą rzeczy – zaprezentowany przez nas obraz działalności gminy.

Pamiętajmy, że w skład gminy wchodził wszyscy Żydzi, chyba, że zadeklarowali wystąpienie z niej. Była gmina wewnętrzną strukturą żydowską, oczywiście niedoskonałą i niespełniającą pokładanych w niej nadziei, ale – dla tworzących ją zbiorowości – własną. Dla przeciętnego Żyda jej działalność była istotna głównie dlatego, iż to od niej mógł spodziewać się pomocy. Świadczyła pomoc ubogim członkom gminy, przez pomoc bezpośrednią lub finansowanie instytucji charytatywnych. Utrzymywała szkołę, szereg etatów, dbała o obiekty sakralne, cmentarze. Zajmowała się zaopatrzeniem w produkty żywnościowe zgodne z nakazami religii, jak kosztowne mięso czy maca. Trudno ocenić jak wywiązywała się z nałożonych nań w tym zakresie zadań. Możliwości, głównie te finansowe, były ograniczone. Potrzeby ogromne. Sytuacja gospodarcza, zjawiska kryzysowe powodowały spadek dochodów i jej niewydolność, czemu w różny sposób starano się zaradzić.

Po wymiarze społecznym działalności gminy musimy koniecznie zaznaczyć jej udział w życiu religijnym oraz oświacie. Dla wierzącej większości ludności żydowskiej działalność gminy miała podstawowe znaczenie. Wraz z rabinatem zapewniała spełnienie potrzeb w tej materii. Wychowywanym w duchu religijnym szerokim rzeszom ludności zapewniała możliwość kształcenia w tradycyjnym, religijnym duchu, szczególnie w odniesieniu do uboższych warstw ludności.

Pamiętajmy również o tym, iż była namiastką samorządu.

Płocką gminą (podobnie jak i szeregiem innych) targaty ostre konflikty pomiędzy skupionymi w partii „Agudas Isroel” ortodoksami, a przedstawicielami pozostałych ruchów politycznych, dotyczące charakteru

działalności gminy. Ci pierwsi chcieli, aby miała ona jedynie religijny charakter, ci drudzy, aby w ramach obowiązujących przepisów maksymalnie rozszerzać pole działalności gminy na inne obszary życia społecznego. W efekcie znacznie utrudniało to realizację zamierzonych planów. Charakterystyczne dla Płocka było to, iż nigdy ortodoksi nie uzyskali tu większości. Aby uczestniczyć w rządzeniu gminą zmuszeni byli do zawierania koalicji (ze związkiem rzemieślników).

Partie lewicowe początkowo nie uczestniczyły w wyborach traktując gminę jako przeżytek dawnych czasów. Jednak w miarę upływu czasu, zauważając znaczenie jej funkcjonowania dla ludności i tę część autonomii jaką dawała, zaangażowały się w jej działalność. Pchnęło je do tego kroku znaczenie gminy w życiu codziennym Żydów. Weźmy choćby przypadek Bundu. W miarę upływu lat okazało się, że waga instytucji gminnych okazywała się istotniejsza niż zakładały przyjmowane przez tę partię marksistowskie schematy.

Wróćmy na chwilę do osób stojących na czele płockiej gminy w latach 1918–1939. To ciekawe porównanie, gdyż wszyscy oni reprezentują odmienne typy działaczy społecznych i zupełnie inne pokolenia. Pierwszy – Józef Rogozik to przedstawiciel generacji asymilatorów, związany z kulturą polską, filantrop, jako prezes gminy – co miało wymiar symboliczny – ochotnik Straży Obywatelskiej w 1920 r.¹⁰¹, za swą bogatą działalność społeczną doceniony i uhonorowany w 1931 r. srebrnym Krzyżem Zasługi¹⁰². Reprezentantem innego pokolenia i innej drogi życiowej był drugi prezes płockiej gminy – Lewek Kilbert. Przedstawiciel skrajnej ortodoksji, agudysta, inicjator wielu przedsięwzięć społecznych, związanych jednakże ściśle z partią ortodoksów (np. założenie Banku Spółdzielczego Kredytowego¹⁰³), postać kontrowersyjna jeśli chodzi o prezentowane zasady i praktykę postępowania¹⁰⁴. Z kolei ostatni prezes gminy Fiszel Fliederblum, mający w chwili objęcia stanowiska 38-39 lat¹⁰⁵, to człowiek lewicy społecznej, syjonista,

¹⁰¹ Archiwum TNP, sygn. 1775, k. 5v, Lista członków Straży Obywatelskiej (dziękuję za zwrócenie uwagi na ten dokument Grzegorzowi Gołębiowskiemu).

¹⁰² „Monitor Polski” nr 260 z 10 XI 1931, poz. 347, Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów o nadaniu srebrnego krzyża zasługi, s. 9; „Dziennik Płocki” 1931, nr 265 z 14 XI, s. 1.

¹⁰³ M. Sokolnicki, *Gospodarka międzywojennego Płocka*, Płock 2014, s. 126.

¹⁰⁴ Patrz wcześniej partie poświęcone wyborom z 1931 i 1936 r., ale także: „Dziennik Płocki” 1930, nr 251 z 28 X, s. 3, nr 254 z 31 X, s. 3, „Kurier Mazowiecki” 1938, nr 97 z 29 IV, s. 3, nr 99 z 2 V, s. 5, nr 100 z 4 V, s. 3, „Głos Mazowiecki” 1938, nr 98 z 29 IV, s. 1, nr 242 z 21 X, s. 3.

¹⁰⁵ <http://geni.com/.../Fiszel-Fliederblum>, [dostęp: 1.08.2015]; G. Nowak, *Żydzi Płockcy. Album pamięci*, Płock 2015, s. 80.

⁹⁹ S. Greenspan, op. cit., s. 303.

¹⁰⁰ „Kurier Płocki” 1921, nr 65 z 20 III, s. 3, 1922, nr 189 z 23 VIII, s. 4.

prawdopodobnie luźniej związany z zasadami religijnymi, z którym część społeczności żydowskiej miasta (szczególnie ta względnie młodsza) wiązała wielkie nadzieje¹⁰⁶. Dwu ostatnich, w przeciwieństwie do Józefa Rogozika, trudno uznać za bliżej związanych z polską kulturą i tożsamością.

Mimo zwycięstwa laickiej lewicy w wyborach z drugiej połowy lat trzydziestych, zdecydowana większość Żydów płockich była wierząca.

¹⁰⁶ S. Greenspan, op. cit., s. 246, 305.

W synagogach modlili się asymilatorzy, syjoniści, ortodoksi i chasydzi. Poza wspólnotą religijną pozostała tylko niewielka część aktywistów i zwolenników ruchów lewicowych. Z tego powodu bardzo ważną rolę w życiu społeczności żydowskiej miasta odgrywali rabini. Jak już zauważyliśmy cieszyli się oni uznaniem i autorytetem.

Nowy, wzbudzający w wielu nadzieję rozdział w dziejach płockiej gminy wyznaniowej, jakim było objęcie w niej rządów przez lewicę, przerwał wybuch II wojny światowej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Płocku
Akta Miasta Płocka, sygn. 14379, 21665, 22777, 23738, 23940, 24033, 24035, 26895, 26943, 27055, 27084.
Starostwo Powiatowe w Płocku, sygn. 40, 41
- Archiwum Towarzystwa Naukowego Płockiego
Spuścizna po Tadeuszu Świeckim, sygn. 1775, 1776.
- Archiwum Państwowe w Warszawie
Urząd Wojewódzki Warszawski, sygn., t. 20, 26, 66, 102, 106.

Źródła drukowane

- Bibliografia Polska 1901–1939*, pod red. B. Dobrzyńskiej, H. Machnik, T. Sierżputowskiej-Sobierajskiej, E. Sterzyckiej, t. 6, Warszawa 2005.
- Drugi powszechny spis ludności z dnia 9 grudnia 1931 r. Województwo warszawskie*, Statystyka Polski, seria C, z. 57, Warszawa 1937.
- Dziennik Praw 1919, nr 14, poz. 175.
- Dziennik Ustaw RP 1928, nr 52, poz. 500, 1930, nr 75, poz. 592 i 593, 1931, nr 89, poz. 698.
- Informator Płocki na 1929 rok, Płock [bdw].
- Inwazja bolszewicka a Żydzi. Zbiór dokumentów*, zeszyt 1, Warszawa 1921.
- Monitor Polski 1931, nr 260, poz. 347, 1936, nr 60, poz. 87.
- Pierwszy powszechny spis ludności z września 1921 r. Województwo warszawskie*, Statystyka Polski, t. 15, Warszawa 1927.

Prasa

- „Dziennik Płocki” 1924-1935
- „Głos Mazowiecki” 1933-1938
- „Głos Ziemi Płockiej” 1928
- „Kurier Płocki” 1918-1931
- „Kurier Mazowiecki” 1935-1939
- „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1926
- „Nasz Przegląd” 1924

Opracowania i artykuły

- Almanach gmin żydowskich w Polsce*, t. I, red. J. Zineman, Warszawa 1939.
- K. Askanas, *Sztuka Płocka*, Płock 1991.
- G. Gołębiowski, *Obrona Płocka przed wojskami bolszewickimi 18–19 sierpnia 1920 r.*, Płock 2015
- G. Gołębiowski, *Płock i płocczanie wobec śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego. Uroczystości żałobne w 1935 r.*, „Notatki Płockie” 2010, nr 3.
- G. Gołębiowski, *Wizyty dostojników państwowych, wojskowych i kościelnych w Płocku 1918–1939*, Płock 2008.
- S. Greenspan, *Żydzi w Płocku*, Nowy Jork 1960 [tłum A. Pakentreger, maszynopis powielony dostępny w Bibliotece im. Zielińskich w Płocku].
- S. Hirschnorn, *Dzieje Żydów w Królestwie Polskim od 1864 do 1918 r.*, [w:] *Żydzi w Polsce Odrodzonej. Działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna*, red. I. Schiper, A. Tartakower, A. Haffika, Warszawa 1936.
- N. Kassan, *Szkolnictwo powszechne w powiecie płockim w latach 1918–1939*, [bmv, bdw]

- T. Kowski, *Żydowskie gminy wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno-administracyjne*, Bydgoszcz 2014.
- J. Kirsztot, *Prawa Żydów w Królestwie Polskim. Zarys historyczny*, Warszawa 1917.
- Miasto bez rabina nie może istnieć. Rabini, podrabini i kandydaci na rabinów guberni warszawskiej w latach 1888–1912. Scenariusz wystawy*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych i Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy, Warszawa 2012.
- G. Nowak, *Żydzi Płocki. Album pamięci*, Płock 2015.
- A. Pakentreger, *Żydzi w Kaliszu w latach 1918–1939. Problemy polityczne i społeczne*, Warszawa 1988.
- A.J. Papierowski, *Żydowskie szkolnictwo religijne na przykładzie działalności prywatnej ortodoksyjnej szkoły Isoda Tora (Podstawy Tory) w Płocku (1921–1939)*, „Notatki Płockie” 2012, nr 4.
- A.J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z*, Płock 2010.
- Plotzk. A history of an ancient jewish community in Poland* (część w j. angielskim), [w:] *Płock. Toldot kehila atikat jamin be Polin*, Tel Aviv 1967.
- J. Przedpełski, *Żydzi płocki. Dzieje i martyrologia 1939–1945*, Płock 1993.
- J. Przedpełski, *Żydzi płocki w latach międzywojennych (1918–1939)*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. II, red. M. Krajewski, Płock 2006.
- R.M. Shapiro, *Wybory do władz żydowskich gmin wyznaniowych w Polsce w 1936 r.*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1989, nr 3.
- M. Sokolnicki, *Gospodarka międzywojennego Płocka*, Płock 2014.
- M. Stecka, *Żydzi w Polsce*, Warszawa 1921.
- A. Stępin, *Próba „moralnego podboju” Polski przez Cesarstwo Niemieckie w latach I wojny światowej*, Warszawa 2013.
- J. Szczepański, *Spółeczność żydowska Mazowsza w XIX–XX wieku*, Pułtusk 2005.
- T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie w latach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932.
- J. Tomaszewski, *Niepodległa Rzeczpospolita*, [w:] *Najnowsze dzieje Żydów w Polsce*, Warszawa 1993.
- J. Tomaszewski, *Walka polityczna wewnątrz gmin żydowskich w latach trzydziestych w świetle interpelacji posłów*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1973, nr 1.
- P. Wróbel, *Przed odzyskaniem niepodległości*, [w:] *Najnowsze dzieje Żydów w Polsce*, Warszawa 1993.
- J. Załęczny, *Kilka uwag na temat płockiej gminy żydowskiej w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Notatki Płockie” 1984, nr 1-2.
- M. Żuławnik, *Obchody imienin Józefa Piłsudskiego w Płocku w latach 1927–1935 (na podstawie miejscowej prasy)*, „Niepodległość i Pamięć” 2004, nr 11/1.

Strony internetowe

- www.zchor.org/yona.htm
- www.jewishgen.org/Yizkor/Svisloch/svi005.html
- www.cbj.jhi.pl/documents, sygn. 113/9
- www.geni.com/.../Fizszel-Fliderblum

JEWISH RELIGION COMMUNE AND THE RABINATE IN INTER-WAR PŁOCK

Summary

The article presents the history of the Jewish „religious community” in Płock and the profile of rabbis in the years 1918-1939. The religious community should be understood as part of the Jewish local government, responsible for religious, social and educational activities. Members of the commune authorities were chosen in elections. All Jewish political factions competed for the greatest influence in the community (Orthodox Jews, Zionists, various factions of socialists, Jewish assimilationists). Until 1932, the kehilla was led by the assimilationist majority, then in 1932-1938 the Orthodox had the greatest influence, and in the late 1930s the Left won the elections. In the interwar period, Jehuda Lejb Złotnik (until 1922) and from 1928 Mordechaj Dawid Ejdelberg were the rabbi in Płock.

Keywords: Jewish „religious community”, rabbis, Płock, Jewish, 1918–1939

POŻARY W BODZANOWIE W SIERPNIU 1930 R. KRYMINALNA HISTORIA Z PRZESZŁOŚCI

Abstrakt

Latem 1930 r. w Bodzanowie i okolicy zaczęto dochodzić do zagadkowych pożarów, będących wynikiem podpalenia. Mimo intensywnego śledztwa policja nie mogła wykryć sprawców. Dopiero po jakimś czasie aresztowano kilkunastoletniego chłopca, który podpalał stogi i stodoły. W toku śledztwa okazało się, że inspiratorem podpaleń był ktoś inny.

Słowa kluczowe: Bodzanów, straż pożarna, podpalenia

1. Pożary w powiecie płockim latem 1930 r.

Lato 1930 r. na Mazowszu było bardzo suche i upalne, poziom wody w Wiśle był tak niski, że pojawiły się problemy z kursowaniem statków. Brak opadów zwiększał niebezpieczeństwo pożarów, które tego roku stały się wręcz plagą wsi w Polsce wschodniej, centralnej i południowej, gdzie dominowała drewniana zabudowa. Tylko w pierwszym półroczu 1930 r. wysokość strat w wyniku pożarów sięgała 30 mln zł. Podobnie było w powiecie płockim, zwłaszcza w okresie żniw, kiedy pojawiła się łatwopalna słoma. W połączeniu z wielką suszą, przewagą drewnianych budynków oraz nieostrożnością ludzi, spowodowało to liczne pożary¹. Tak więc nikogo specjalnie nie dziwiły informacje o kolejnych pożarach, wybuchających w okolicy Płocka co kilka dni, w lipcu i sierpniu 1930 r. Przyczyny były bardzo różne: od niedbalstwa i nieostrożności, przez uderzenie pioruna po świadome podpalenia.

29 czerwca doszło do pożaru domu we wsi Zdziar Las, gm. Starożreby. Ogień przeniósł się na dwa sąsiednie domy, które doszczętnie spłonęły. Straż pożarna niewiele mogła pomóc, bo brakowało wody². 6 lipca we wsi Chylin Stary, gm. Miszewo Murowane spłonął dom i stodoła Feliksa Brzezińskiego. Straty poszkodowany ocenił na 2,5 tys. zł³. 10 lipca w Trzepowie Kolonii zapalił się dach budynku Józefa Zaborskiego. Pożar ugasiła straż pożarna z Niegłosów, więc straty były niewielkie⁴. 11 lipca we wsi

Chodkowo, gm. Mąkolin z nieznanego powodu spaliła się drewniana stodoła Teofila Rokickiego ze zbiorami słomy i koniczyny. Straty – 1,3 tys. zł⁵. 18 lipca 1930 r. we wsi Śniegocin, gm. Rogozino spalił się słomiany dach na budynku Pawła Borowskiego. Pożar udało się ugasić, jednak straty sięgnęły 1000 zł⁶. W nocy 21/22 lipca z nieustalonej przyczyny spłonęły dwa czworaki mieszkalne w majątku Szemplińskich w Worowicach. Pięć osób uległo poparzeniu. Straty szacowano na 60 tys. zł⁷. 23 lipca w Drobinie wskutek zapalenia się sadzy w kominie domu Wesołowskiego spaliły się stodoła i obora jego sąsiada Rajkowskiego. Od ognia na sąsiednich zabudowaniach zajęty się dom i stodoła Wesołowskiego. Straty – 4,5 tys. zł⁸. W nocy 27/28 lipca prawdopodobnie w wyniku podpalenia spłonął stóg zboża na polu w rejonie wsi Gorzechowo, gm. Brudzeń. Właściciel – Ignacy Lendzion – ocenił straty na 2 tys. zł⁹. 29 lipca 1930 r. w Gilinie, gm. Kleniewo, od uderzenia pioruna spalił się dom z wyposażeniem, będący własnością Zygmunta Szatkowskiego oraz z podobnej przyczyny spłonął dach na domu małżonków Rucieniewskich w Preciszewie¹⁰. 3 sierpnia znowu wybuchł pożar w Gorzechowie, gm. Brudzeń. Spłonęła stodoła ze zbiorami oraz obora, wozownia, chlew i komora. Straty wynosiły 6 tys. zł. Sprawcą okazał się Ignacy Sarzański, który w pobliżu stodoły strzelał z calihloricum, powodując zapalenie się słomy w stodole¹¹.

⁵ Pożar w Chodkowie, „Dziennik Płocki” 1930, nr 162 z 15 lipca, s. 3.

⁶ Nieostrożne obchodzenie się z ogniem, „Dziennik Płocki” 1930, nr 168 z 18 lipca, s. 3.

⁷ Pożar w Worowicach, „Dziennik Płocki” 1930, nr 170 z 24 lipca, s. 3.

⁸ Pożar w Drobinie, „Dziennik Płocki” 1930, nr 171 z 25 lipca, s. 3.

⁹ Pożar w Gorzechowie, „Dziennik Płocki” 1930, nr 176 z 31 lipca, s. 3.

¹⁰ Pożary od uderzenia piorunów, „Dziennik Płocki” 1930, nr 178 z 2 sierpnia, s. 3.

¹¹ Pożar w Gorzechowie, „Dziennik Płocki” 1930, nr 181 z

¹ Fala pożarów na Polesiu, „Dziennik Płocki” 1930, nr 153 z 4 lipca, s. 1; Klęska suszy niepamiętnej od 116 lat, tamże, s. 2; Zbliża się nowa fala upałów, nr 154 z 5 lipca, s. 1; Z powodu pożarów, nr 178 z 2 sierpnia, s. 3; Klęska pożarów, nr 165 z 18 lipca, s. 2.

² Pożar we wsi Zdziar Las, gminy Starożreby, „Dziennik Płocki” 1930, nr 152 z 3 lipca, s. 3.

³ Pożar w Chylinie, „Dziennik Płocki” 1930, nr 156 z 8 lipca, s. 3.

⁴ Pożar w Trzepowie – Kolonii, „Dziennik Płocki” 1930, nr 159 z 11 lipca, s. 3.

Rynek w Bodzanowie, okres międzywojenny (ze zbiorów Zdzisława Leszczyńskiego)

W okolicy Maszewa Polskiego, gm. Brudzeń, doszło do serii podpałów, stojących na polu stogów zboża. 13 lipca 1930 r. od godz. 11.00 w odstępach półgodzinnych podpalone zostały trzy stogi na polu Magdaleny Skrzyńskiej. W poniedziałek 14 lipca podpalacz prznosił snopki do pobliskiego lasu i tam je podpalał. 15 lipca rano spalił się jeden stóg, po południu – drugi, a wieczorem trzeci na polu Jędrzejewskiego. W ostatnim przypadku zagrożone było pobliskie zabudowania. 19 lipca w gospodarstwie M. Skrzyńskiej spaliła się stodoła ze znajdującą się w niej słomą i siewczarnią. Straty – ponad 1000 zł. Ani poszukiwania mieszkańców, ani dochodzenie policji nie dały rezultatów i podpalacz nie został schwytany¹².

2. Pożary w Bodzanowie w lipcu i sierpniu 1930 r.

Tak więc pożarów z różnych przyczyn w okolicy Płocka nie brakowało i mieszkańcy Bodzanowa nie czuli się jakoś specjalnie zagrożeni. Pewne zaniepokojenie mógł spowodować pożar w majątku Kiełtyki Zygmunta Klamborskiego, który wybuchł 16 lipca 1930 r. rano. Zapalił się stojący na polu stóg koniczyny, który ugasiła przybyła z Bodzanowa straż pożarna, jednak straty były znaczne. Podejrzanie wzbudziło to, że akurat w tym czasie padał deszcz, więc pożar nie mógł powstać samoistnie lub przypadkowo¹³.

W końcu lipca 1930 r. w Bodzanowie w podejrzanych okolicznościach zaczęły płonąć stogi. 24 lipca o godz. 13.00 spalił się stóg z żytem w ogrodzie

6 sierpnia, s. 3.

¹² Nieuchwytny podpalacz, „Dziennik Płocki” 1930, nr 164 z 17 lipca, s.3; Pożar w Maszewie, nr 168 z 22 lipca, s. 3.

¹³ Pożar w majątku Kiełtyki, „Dziennik Płocki” 1930, nr 165 z 18 lipca, s. 3.

Ludwika Szczygielskiej. Straty – 110 zł. Tego samego dnia o godz. 22.00-23.00 zapalił się stóg z żytem, będący własnością Anny Marcinkowskiej. Wprawdzie bodzanowska straż pożarna ugasiła ogień i część zboża udało się uratować, jednak poszkodowana oceniła straty na ok. 5 tys. zł. I choć zachodziło poważne podejrzenie podpalenia stogów, jednak przez kilka kolejnych dni nic się nie działo¹⁴.

Tymczasem 2 sierpnia jeden z gospodarzy znalazł podrzuconą pod dom kartkę z groźnie brzmiącym napisem: „Jutro spali się wasza stodoła”. Gospodarz zawiadomił miejscowy posterunek policji, a sam z rodziną wyniósł wszystko z domu, koczując z domownikami na polu. W nocy wszyscy uzbrojeni w siekiery i widły pełnili straż koło stodoły. Dzięki temu stodoła ocalała. Jednak następnej nocy zmęczeni ludzie już tak dokładnie nie pilnowali i stodoła pełna zboża spaliła się. W ciągu kilku kolejnych dni następni gospodarze dostawali podobne listy z takim samym skutkiem. W Bodzanowie zaczęły płonąć stodoły¹⁵.

We wtorek 5 sierpnia 1930 r. o godz. 12.00 w południe wybuchł pożar w stodole Kazimierza Jasińskiego. Z powodu silnego wiatru ogień przeniósł się na sąsiednią stodołę Stanisława Bielickiego, dom mieszkalny Tomasza Sokolnickiego, a następnie warsztat i chlewy Wacława Rybickiego. Wezwana do gaszenia bodzanowska straż pożarna szybko zjawiała się na miejscu, lecz siła żywiołu była tak wielka, że wezwano na ratunek straże z okolicznych miejscowości. Wkrótce dotarły straże z Mąkolina, Bulkowa,

¹⁴ Pożar w Bodzanowie, „Dziennik Płocki” 1930, nr 174 z 29 lipca, s. 3.

¹⁵ Z. T. Eljaszewicz, *Masowe pożary w Bodzanowie*, „Na Posterunku” 1936, nr 47, s. 861. Artykuł odnalazł w zbiorach Muzeum Policji w Szczytnie i zamieścił jego fotokopię Adam Łaszczewski w swoim opracowaniu o płockiej policji w II RP (A. Łaszczewski, *Płocka policja okresu międzywojennego*, Płock 2017, s. 72, wyd. II uzup. i rozsz. Płock 2019, s. 148).

Dzierżanowa, Reczyna, Małej Wsi, Niestuchowa oraz z Płocka, ta ostatnia wyposażona w pompę motorową, marzenie wiejskich strażaków. Wspólnymi siłami ogień został ugaszony, jednak straty były bardzo duże, oceniane na ponad 30 tys. zł. Tylko część zabudowań była ubezpieczona, więc większość uszkodzonych nie mogła liczyć na żadną rekompensatę.

Następnego dnia – w środę 6 sierpnia – o godz. 10.00 rano wybuchł następny pożar w zagrodzie Kilińskiego. Zaledwie ugaszono ogień, kiedy o godz. 13.00 wybuchł następny pożar po przeciwnej stronie Bodzanowa. Płonęła stodoła Adama Buchweiza. Tym razem od przeniesienia się pożaru na inne budynki uratował rześisty deszcz. Straty w wyniku pożarów z 6 sierpnia oceniano na 10 tys. zł. Ogółem pastwą pożarów z 5 i 6 sierpnia 1930 r. padły: warsztat stelmachowski z narzędziami i materiałami, trzy chlewy, wozownia, dach domu mieszkalnego, warsztat rymarski, cztery stodoły ze słomą i ziarnem. Ogółem sumę strat obliczano na 50 tys. zł¹⁶.

7 sierpnia minął względnie spokojnie na porządkowaniu pogorzeli i liczeniu strat. W Bodzanowie zapanowała jednak bardzo nerwowa atmosfera. Nie było już żadnych wątpliwości, że pożary są dziełem podpalacza. Ludzi ogarnęło przerażenie i zaczęli się wzajemnie podejrzewać o podpalenia. W miasteczku dochodziło do kłótni i bójek. Miejscowa policja podjęła śledztwo, jednak bez większych sukcesów. Podejrzewano znanych w Bodzanowie „wywrotowców”, czyli komunistów, jednak dochodzenie tego nie potwierdziło. Po mieście zaczęły krążyć fantastyczne domysły i pogłoski: podpalaczami mieli być Żydzi, którzy szerzą pożary, aby spowodować panikę i po niższej cenie wykupić dopiero co zebrane zboże. Atmosfera coraz bardziej się zagęszczała. Oskarżenia wobec Żydów podsycali miejscowi antysemita, podburzając ludność przeciwko nim. Niewiele brakowało, aby doszło do pogromu. Żydzi cały swój dobytek załadowali na wozy i pod ochroną policjantów koczowali na okolicznych polach. Podobnie postąpiła polska ludność Bodzanowa. W nocy mężczyźni pełnili wartę przy stodołach, a ich rodziny z wyniesionym z domów wyposażeniem nocowały na polach pod miasteczkiem¹⁷.

Mimo wzmożonej czujności piątek 8 sierpnia stał się dla Bodzanowa niemal sądnym dniem.

¹⁶ *Wielki pożar w Bodzanowie w dn. 5 sierpnia. 2 pożary – 6 sierpnia*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 182 z 7 sierpnia, s. 3.

¹⁷ Z. T. Eljaszewicz, op. cit., [w:] A. Łaszczewski, op. cit., s. 72, wyd. II, s. 148; A. Akst, [wspomnienie], [w:] *Bodzanów. Moje rodzinne miasteczko*, oprac. Z. Leszczyński, Bodzanów – Płock 2010, s. 40; J. Szczepański, *W okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] J. Grabowski, J. Szczepański, Z. Leszczyński, *Dzieje Bodzanowa i okolic*, Bodzanów – Warszawa 2018, s. 327.

Historyczna drewniana zabudowa Bodzanowa przy ul. Płockiej – wygląd współczesny
Fot. G. Gołębiowski

O godz. 11.00 wybuchł wielki pożar, który strawił trzy domy mieszkalne i siedem stodoł z sianem, zbiorami zboża i narzędziami rolniczymi. Do gaszenia pożarów, które zagrażały spaleniem całemu miasteczku przybyło 11 straży pożarnych: miejscowa z Bodzanowa oraz z Mąkolina, Reczyna, Bulkowa, Małej Wsi, Płocka, Kępy Kościelnej, Niestuchowa, Łubek, Wyszogrodu i Orszymowa¹⁸.

Spaleniu uległy następujące zabudowania:

- stodoła ze zbożem i wszystkie chlewy Szymona Wiśniewskiego, straty – 10 tys. zł
- stodoła ze zbożem i chlewy Jana Śladowskiego, straty – 10 tys. zł
- stodołą ze zbożem, trzy chlewy i wszystkie narzędzia rolnicze Michała Śladowskiego, straty – 10 tys. zł
- dwie stodoły ze zbożem, jedna obora, jeden spichlerz i pięć chlewów Anastazji Sosińskiej, straty – 25 tys. zł
- budynek, w którym znajdował się warsztat masarski z narzędziami i wyrobami masarskimi oraz dwa chlewy – własność Antoniego Rosolackiego, straty – 4 tys. zł.
- dom mieszkalny, jedna stodoła ze zbożem, jeden stóg żyta oraz chlewy, będące własnością Marzanny Rokickiej, straty – 50 tys. zł
- stodoła ze zbożem i chlewy, własność Jana Rogulskiego, straty – 2,7 tys. zł
- inny rolnik¹⁹ stracił dom mieszkalny, jedną stodołę ze zbożem i dwa chlewy, straty – 25 tys. zł²⁰.

Mimo ugaszenia pożarów, przerażenie ludności nie malało. W pobliżu spalonych budynków

¹⁸ *Bodzanów płonie!*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 184 z 9 sierpnia, s. 3; J. Szczepański, op. cit., s. 326-327.

¹⁹ W artykule prasowym wymieniony jest Jan Rogulski, co jest raczej pomyłką.

²⁰ *Po pożarze w Bodzanowie*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 186 z 12 sierpnia, s. 3.

Ochotnicza Straż Pożarna w Bodzanowie przed 1930 r. W dolnym rzędzie w środku siedzi naczelnik Feliks Malicki
Źródło: zbiory Zdzisława Leszczyńskiego

Orkiestra strażacka w Bodzanowie
Źródło: zbiory Zdzisława Leszczyńskiego

znajdowano kartki o następującej treści:

Komendancie (Straży) – łeb będziesz miał ucięty, jak będziesz ratował. Jak się paliło, tak się będzie palić. Z poważaniem – Nieznajomy²¹.

Nieznany podpalacz groził kolejnymi podpaleniami w nocy 8/9 sierpnia, bezpośrednio po wielkich pożarach 8 sierpnia. Prerażeni ludzie powynosili meble i różne wyposażenie z domów, spędzając noc na

²¹ *Bodzanów płonie!*, op. cit.

drodze. Wszędzie rozstawione warty pilnowały domów i zagrod. Noc minęła jednak spokojnie i więcej pożarów w Bodzanowie nie było²².

3. Śledztwo i wykrycie sprawców

Tymczasem policja próbowała ująć podpalacza. Początkowo śledztwo prowadził miejscowy posterunek, jednak rezultatów nie było. W związku z tym

Ibidem.

komendant powiatowy policji Henryk Kaczmarek w trybie pilnym odwołał z urlopu kierownika wydziału śledczego plockiej policji podkomisarza Zdzisława Eljaszewicza²³ do zbadania sprawy. Pod jego kierunkiem policjanci przez kilka dni prowadzili dochodzenie, przesłuchując świadków. Porównali też charakter pisma niemal wszystkich mieszkańców Bodzanowa z podrzuconymi kartkami z groźbami. Bez żadnych rezultatów.

Po wyczerpaniu wszystkich możliwości Z. Eljaszewicz wpadł na pomysł, aby przepytac miejscowe dzieci i wyrostków. Jak pisał we wspomnieniu z tego śledztwa:

[...] dzieci zazwyczaj są łatwomówne i jeżeli nawet nie wiedzą całkowicie o istocie sprawy lub nie doceniają jej, to przez swą ciekawość zawsze coś podpatrzą, podsłuchają²⁴.

Na tej podstawie wytypowano do przesłuchania 13-letniego pastucha Jana Koperskiego, chłopca nieco upośledzonego umysłowo, który był widziany w czasie gaszenia pożarów, okazując dziwne zdenerwowanie. Rozpytanie innych dzieci wskazywało, że J. Koperski może coś wiedzieć o pożarach. Doprowadzony na posterunek, po jakimś czasie w trakcie przesłuchania przyznał się do podpalań zabudowań ze zbytków wraz z dwoma kolegami – Baumanem i Kornackim. Listy z pogroźkami mieli pisać koledzy pod jego dyktando.

Gdy w Bodzanowie rozeszła się wiadomość o schwytaniu podpalaczy, wzburzeni mieszkańcy zgromadzili się pod posterunkiem, żądając wydania ich dla wymierzenia sprawiedliwości. Przewidując taką sytuację i groźbę samosądu, zapobiegliwy Z. Eljaszewicz wcześniej niepostrzeżenie wysłał ich do Płocka, gdzie po przesłuchaniu przez sędziego śledczego Erlicha, zostali osadzeni w więzieniu²⁵.

Wydawało się, że sprawa została wyjaśniona i zakończona, pozostało tylko przeprowadzić proces sądowy i skazać sprawców. Jednak intuicja i doświadczenie zawodowe podpowiadały pkom. Z. Eljaszewiczowi, że 13-14-letni chłopcy nie mogli wpaść na taki pomysł i realizować go przez wiele dni w tak wyrafinowany sposób. Słusznie zakładał, że musiał tu działać jakiś inspirator. Jego podejrzenia wzbudził naczelnik miejscowej ochotniczej straży pożarnej Feliks

Malicki²⁶, który bezpośrednio po aresztowaniu chłopców przyniósł mu kartkę o znanej nam już treści, znalezionej ponoć na barierze mostu na płynącej w pobliżu Bodzanowa rzeczce Mołtawie. Nie zgadzały się dwa szczegóły: charakter pisma był inny, niż na pozostałych kartkach oraz – kartka i koperta były suche, a pismo nierozmazane, mimo że tego dnia od rana padał deszcz. Naczelnik zaskoczony pytaniami komisarza nie umiał wyjaśnić swojej obecności na moście, a następnie – po przewiezieniu do Płocka – skonfrontowany z chłopcami załamał się i przyznał się do winy.

W trakcie przesłuchania zeznał, że jakiś czas wcześniej wnioskował do urzędu gminy w Bodzanowie o zakup motopompy dla straży pożarnej. Jednak radni gminni jego prośbę odrzucili. Zdeterminowany, chcąc zmusić radnych do zgody na zakup motopompy, chciał im udowodnić, jak bardzo jest potrzebna. Tak wpadł na pomysł podpaleń, do czego namówił trzech chłopców, płacąc im po złotówce za każdy pożar. Poza tym, wykazując wielką gorliwość i ofiarność w czasie akcji gaśniczych chciał otrzymać Krzyż Zasługi za poświęcenie w gaszeniu pożarów i pracę społeczną²⁷.

Według nieco innej wersji Jan Koperski – przyciśnięty w trakcie przesłuchania przez sędziego śledczego zeznał, że do podpaleń namawiał go pewien mężczyzna, którego nazwiska nie zna, ale może wskazać, gdzie mieszka. W ten sposób policja aresztowała F. Malickiego, który do winy początkowo się nie przyznał, jednak zeznania J. Koperskiego były na tyle obciążające, że F. Malicki został osadzony w więzieniu. Nie pozostał tam jednak długo, gdyż po wpłaaceniu kaucji został wkrótce zwolniony²⁸.

Niewątpliwie irytacją F. Malickiego brakiem motopompy była uzasadniona, jednak metoda uzyskania pieniędzy na jej zakup – nie do zaakceptowania. Zresztą, brak motopompy był też częściowo winą samych bodzanowskich strażaków. Otóż, od początku lat 20. zabiegali o budowę remizy, najpierw drewnianej, potem murowanej. Bodzanowska straż ogniowa na podstawie decyzji wójta Bronisława Opalskiego pobierała na swoje potrzeby opłaty targowe, co dawało dochód ok. 400 zł miesięcznie. Oprócz tego w latach 1925–1930 gmina przekazywała straży

²³ Krótki biogram Z. Eljaszewicza zob.: A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznani. Słownik biograficzny*, t. 2, Płock 2007, s. 139. Występuje tu jako Eliasiewicz.

²⁴ Cyt. za: Z. Eljaszewicz, op. cit., [w:] A. Łaszczewski, op. cit., s. 72, wyd. II, s. 148.

²⁵ *Ujęcie podpalaczy w Bodzanowie*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 189 z 16 sierpnia, s. 3; Z. Eljaszewicz, op. cit., [w:] A. Łaszczewski, op. cit., s. 72, wyd. II, s. 148.

²⁶ F. Malicki od 1923 r. był naczelnikiem bodzanowskiej straży ogniowej, założonej w sierpniu 1907 r.

²⁷ *Sensacyjny finał sprawy podpalaczy w Bodzanowie*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 201 z 30 sierpnia, s. 1; Z. Eljaszewicz, op. cit., [w:] A. Łaszczewski, op. cit., s. 72, wyd. II, s. 148; M. Sokolnicki, *Policja Państwowa w Płocku (1919–1939)*, „Notatki Płockie” 2009, nr 3, s. 40; A. Akst, op. cit., s. 39-40; J. Szczyński, op. cit., s. 327.

²⁸ *Sprawcy licznych pożarów w Bodzanowie przed sądem*, „Dziennik Płocki” 1932, nr 29 z 5 lutego, s. 1.

subsydium w wysokości ok. 600 zł rocznie. Pewne dochody przynosiły też występy zespoły teatralnego. Wobec dobrej sytuacji finansowej strażacy postanowili wybudować murowaną remizę. Budowa trwała w latach 1927–1930 i kosztowała 28 000 zł. 10 000 zł wynosił wkład straży i mieszkańców Bodzanowa. Na budowę remizy spożytkowano też 1 500 zł, przekazane przez PZU na zakup motopompy. Tak więc cały wysiłek gminy i straży został skierowany na budowę remizy i na motopompę po prostu nie starczyło już pieniędzy, czego F. Malicki najwidoczniej nie chciał zaakceptować²⁹.

Tymczasem, mimo wykrycia sprawcy, letnie pożary nie były ostatnimi, jaka dotknęły Bodzanów. W połowie grudnia 1931 r. w Bodzanowie znowu zabłyły alarmowe dzwony. Około godz. 5.30 rano zauważono pożar, który w czasie śnieżnej zawiei i wichury szybko rozprzestrzenił się na sąsiednie budynki. Wobec dużej skali pożaru zaalarmowano straż z sąsiednich miejscowości oraz z Płocka i Wyszogrodu. Płocka straż dysponująca najlepszym sprzętem pożarniczym była na miejscu o godz. 6.15. Do tego czasu pięć budynków spłonęło całkowicie, a ogień objął cztery następne, zagrażając licznym drewnianym przybudówkom oraz dwóm zagrodom. Gaszeniem pożarów zajmowały się już straż z Bodzanowa, Mąkolina, Świećic i Bulkowa. Wkrótce dotarła straż z Wyszogrodu. Do godz. 9.00 pożar został opanowany i przestał zagrażać następnym budynkom, choć jego dogaszanie trwało jeszcze przez kilka godzin³⁰.

Po ugaszeniu pożaru oszacowano jego skutki. Otóż, pożar był bardzo groźny ze względu na duży wiatr i znaczną odległość od wody. Jego rozprzestrzenianie się mogło zagrozić połowie osady. Pastwą ognia padły cztery budynki mieszkalne, 11 szop, drwalnie i inne zabudowania gospodarcze, wypełnione narzędziami i sprzętem rolniczym, zbożem, słomą, sianem i inwentarzem żywym. W ogniu zginęły dwa konie, cztery krowy, trzy świnie i duża ilość ptactwa domowego. Dwie kobiety, ratujące swój dobytek, zostały dotkliwie poparzone. Łączne straty materialne oszacowano na 50 tys. zł. Poszkodowani zostali:

1. Jan Rykusiewicz – spalone stodoła i stóg siana
2. Zygmunt Markiewicz – dom mieszkalny i stajnia
3. Antoni Koper – stodoła i dwa chlewy

²⁹ 30-lecie Straży Pożarnej w Bodzanowie Płockim, „Głos Mazowiecki” 1937, nr 202 z 2 września, s. 4; Z. Leszczyński, 100 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Bodzanowie, Płock 2008, s. 60-62; J. Szczepański, op. cit., s. 326. W artykule prasowym jako datę wybudowania remizy podano 1928 r. i koszt – ok. 20 tys. zł.

³⁰ Po zamknięciu kroniki. Wielki pożar w osadzie Bodzanów, „Dziennik Płocki” 1931, nr 291 z 16 grudnia, s. 1.

Murowana remiza strażacka w Bodzanowie
Źródło: zbiory Zdzisława Leszczyńskiego

4. Matylda Pakulska – dwa domy mieszkalne, chlew i stodoła
5. Kazimierz Szustak – chlew i stodoła
6. Piotr Chmielewski – chlew
7. Bronisław Rogulski – chlew
8. Ferdynand Rokicki – chlew
9. Maria Pokorska – stodoła

W obliczu niebezpieczeństwa szybko zareagował nowy komendant bodzanowskiej straży Stanisław Winceñciak z naczelnikiem miejscowego urzędu pocztowego Czesławem Piusińskim, zawiadamiając telefonicznie straż z Płocka, Bulkowa, Reczyna, Dzierżanowa, Wyszogrodu i Małej Wsi. Najszybciej przybyła straż z Mąkolina. Pozostałe straż dotarły ze znacznym opóźnieniem, a straż z Małej Wsi nie dojechała w ogóle z powodu defektu samochodu. Najpóźniej przybyła straż z Wyszogrodu, zawiadomiona dopiero o godz. 7.00, ponieważ w mieście nie było nocnego dyżuru telefonicznego. W tej sytuacji duże znaczenie miało szybkie dotarcie straży z Płocka, dysponującej najlepszym sprzętem. Rozmiary pożaru zwiększyło też to, że część gospodarzy nie chciała udostępniać wozów z końmi do akcji ratunkowej, robiąc to dopiero pod przymusem. Oczywiście od razu pojawiły się pytania o przyczyny pożaru, który w grudniu, w czasie szalejącej wichury i zamieci śnieżnej raczej nie mógł wybuchnąć samoistnie. Policja natychmiast podjęła śledztwo, które wskazywało znowu na zbrodnicze podpalenie stogu siana, od którego zajęły się zabudowania³¹.

Pozostawało pytanie o sprawcę lub sprawców. Czyżby Feliks Malicki znowu zaczął działać, czy też była to sprawka jakiegoś piromana? Mimo intensywnego śledztwa, te pytania pozostały bez odpowiedzi.

³¹ Po zamknięciu kroniki. Skutki pożaru w Bodzanowie, „Dziennik Płocki” 1931, nr 292 z 17 grudnia, s. 1; Z Bodzanowa, „Dziennik Płocki” 1931, nr 293 z 18 grudnia, s. 3.

4. Proces sprawców pożarów w lutym 1932 r. i zaskakujący wyrok

W lutym 1932 r. sprawa podpałów w Bodzanowie trafiła na wokandę w płockim sądzie okręgowym. 5 lutego rozpoczęła się rozprawa, której przewodniczył sędzia Sochaczewski przy udziale sędziów Rogowskiego i Eugeniusza Renca. Jan Koprowski i Feliks Malicki oskarżeni byli z art. 51, 562 cz. II i III kodeksu karnego i art. 563 cz. I pkt 3 kodeksu karnego. W roli oskarżyciela występował prokurator Antoni Balcerzyk, zaś oskarżonych bronili: J. Koperskiego – z urzędu mec. Stanisław Zgliczyński, a F. Malickiego – mec. Stefan Baliński³².

Przy okazji rozprawy okazało się, że pierwszymi pożarami wywołanymi przez J. Koperskiego było podpalenie 11 lipca 1930 r. stodoły Telesfora Rokickiego w Chodkowie, gm. Mąkolin oraz 16 lipca tr. podpalenie stogu koniczyny w majątku Kiełtyki. Wdług relacji prasowej z procesu:

[...] Koperski pociągnięty został do odpowiedzialności sądowej za to, że w dniu 11 lipca, 16 lipca, 5, 6 i 8 sierpnia podpalił szereg budynków w osadzie Bodzanów, [co spowodowało straty – G.G] na łączną sumę ok. 150 000 zł. Przystępstw dokonał on za namową i przy pomocy Feliksa Malickiego. Malicki zaś w lipcu i sierpniu 1930 r. podzegał Koperskiego do wyżej wymienionej zbrodni, wynagradzając je pieniężnie, płacąc od »sztuki« po 25 zł³³ i dostarczając mu materiałów palnych, jak benzynę i zapalki³⁴.

Co ciekawe, na rozprawie nie wyplętnęła sprawa dużego pożaru w Bodzanowie w grudniu 1931 r.

Na rozprawę powołano 33 świadków, spośród których czterech miało świadczyć na korzyść F. Malickiego. Dwóch świadków nie stawiono. Na początku rozprawy doszło do nieoczekiwanego zwrotu, gdyż J. Koperski na pytanie sędziego, czy przyznaje się do zarzucanych mu czynów, kategorycznie zaprzeczył i odwołał wszystkie dotychczasowe zeznania. Oświadczył, że do przyznania się został zmuszony przez policję i sędziego śledczego. Niestety, w relacji prasowej nie ma wyjaśnień F. Malickiego, zaś akta procesowe nie zachowały się.

W dalszej części procesu zeznawali świadkowie, głównie osoby poszkodowane w wyniku pożarów. Zwykle powtarzali pogłoski zastyszane od innych, że

to Koperszczak podpałał. Jedynie świadek Kornacki zeznał, że widział Koperskiego, jak czaił się koło stodoły Buchweiza i niezadługo powstał tam ogień³⁵

Wśród świadków był też funkcjonariusz policji śledczej z Płocka Płochowski, który wielce przyczynił się do ujawnienia sprawcy pożarów. Naczelnika F. Maleckiego obciążały zeznania Szymona Wiśniewskiego, jednak jego enuncjacje osłabiły wyjaśnienia sędziego Erlicha. Na koniec rozprawy przeczytano ekspertyzę lekarską, dotyczącą stanu psychicznego oskarżonego J. Koperskiego. Późnym wieczorem sprawa weszła w ostatnią fazę, czyli przemówienia stron procesu. Oskarżyciel publiczny w długim i bardzo rzeczowym przemówieniu domagał się ukarania obu podsądnych, zwracając jednak uwagę na wszelkie okoliczności łagodzące, a między innymi stan umysłowy i wiek osk. Koperskiego oraz niejasność niektórych zarzutów w stosunku do Malickiego³⁶.

Obrońca J. Koperskiego mec. S. Zgliczyński w swojej mowie wiele miejsca poświęcił ułomności psychicznej Koperskiego sugerując, że jest typowym psychotą i w związku z tym przy wymierzaniu kary poprosił o zastosowanie art. 41 kodeksu karnego. Z kolei mec. S. Baliński, broniący F. Malickiego, podważał wiarygodność zeznań J. Koperskiego i prosił sąd o wyrok uniewinniający dla swojego klienta. Oskarżeni w ostatnim słowie poparli wnioski swoich obrońców. Rozprawa trwała do późnych godzin nocnych i 6 lutego po dłuższej naradzie o godz. 2.30 sąd ogłosił wyrok: J. Koperski został skazany na dwa lata więzienia lub domu pracy przymusowej, natomiast F. Malickiego – z braku niezbitych dowodów – uniewinniono³⁷.

W świetle współczesnego orzecznictwa wyrok budzi zdumienie. To, że Koperski jako sprawca został ukarany, nie budzi wątpliwości. Natomiast zdumienie musi budzić uniewinnienie F. Malickiego. Relacje prasowe ze śledztwa i potem procesu wyraźnie i jednoznacznie wskazywały na F. Malickiego jako inspiratora i pomysłodawcę podpałów. J. Koperski był tylko jego narzędziem. Podobnie tę sprawę zapamiętał podkomisarz Z. Eljaszewicz.

F. Malicki powinien zostać oskarżony o podzeganie do przestępstwa oraz sprawstwo kierownicze. Oczywiście, nie znamy materiału dowodowego, ani zeznań świadków, więc nie wiemy dokładnie, czym sąd dysponował. Tym niemniej wyrok musi budzić refleksję, że skazano biednego, ułomnego psychicznie chłopca, a szanowany naczelnik straży nie poniósł żadnej kary. Koperskiego bronił młody wtedy

³² Szerzej na temat S. Balińskiego i S. Zgliczyńskiego zob.: ks. M. M. Grzybowski, „Zostawił dobrą pamięć”. Stanisław Zgliczyński 1900–1940, Płock 1993; A. J. Papierowski, J. Stefański, Płocczanie znani i nieznani. Słownik biograficzny, Płock 2002, s. 38, 670.

³³ Pierwotnie podawano 1 zł.

³⁴ Sprawcy licznych pożarów...

³⁵ Finał sprawy pożarów w Bodzanowie, „Dziennik Płocki” 1932, nr 30 z 6 lutego, s. 1.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

adwokat, będący na początku swojej kariery zawodowej, natomiast obrońcą Malickiego był jeden z tużów płockiej adwokatury, ogromnie doświadczony Stefan Baliński.

5. Epilog – kolejne pożary i zakup motopompy

Na pożarach i procesie najbardziej ucierpiał wize-runek bodzanowskiej straży ogniowej. Mimo wyroku uniewinniającego F. Malicki w marcu 1931 r. przestał być naczelnikiem, zastąpił go Stanisław Winceñciak, a po nim w 1933 r. – Marian Szczygielski, syn założyciela straży ogniowej w Bodzanowie, Ludwika Szczygielskiego, który starał się o odbudowę autorytetu straży, nadszarpniętego pożarami z lata 1930 r. Wybrano też nowy zarząd³⁸.

I kiedy wydawało się, że problem podpalen w Bodzanowie należy już do przeszłości, w 1933 r. znowu pojawiły się kolejne dziwne pożary. Jak zauważył autor monografii bodzanowskiej straży pożarnej Zdzisław Leszczyński, w 1933 r. w okolicy Bodzanowa i w samym miasteczku miało miejsce 8 pożarów. Co zastanawiające zwykle wybuchały w soboty i niedziele. W niedzielę 5 lutego 1933 r. pożar wybuchł w Bodzanowie w zagrodzie Wawrzyńca Adamkowskiego i Mariana Szczygielskiego. Spaliła się drewniana stodoła ze zbożem i narzędzia rolnicze. Straty – ok. 4 tys. zł. Przyczyny nie udało się ustalić³⁹. 3 marca o godz. 20.30 wieczorem w Bodzanowie znowu się paliło. Zapaliła się stodoła. Do akcji przystąpili miejscowi strażacy, wsparci wkrótce przez strażę z Małej Wsi, Mąkolina, Rębowa i Płocka, ta ostatnia z motopompą. Mimo ofiarnej akcji gaśniczej pięciu straży, wkrótce ogień rozszerzył się na pobliskie dwie stodoły. Dopiero po północy z trudem udało się opłamać ogień. Od początku zachodziło podejrzenie podpalenia, choć sprawcy nie schwytano⁴⁰. W sobotę 8 kwietnia 1933 r. w majątku Baranowskiego w Kanigowie pod Bodzanowem z nieustalonej przyczyny zapaliły się zabudowania folwarczne. Mimo udziału w gaszeniu płockiej straży z motopompą spaliła się szopa, chlewy i stajnia⁴¹. Wszystko wyglądało

tak, jakby ktoś znowu podpalał zabudowania, aby udowodnić jak bardzo potrzebne jest wyposażenie bodzanowskiej straży w motopompę.

Oprócz wymienionych były też pożary, których przyczyną było nieostrożne obchodzenie się z ogniem. 28 lutego 1933 r. w Mąkolinie spaliła się stodoła ze zbożem i narzędzia rolnicze oraz dach nad oborą w zagrodzie Wacława Ambroziaka. Straty wynosiły ok. 15 tys. zł⁴². 20 lipca 1933 r. o g. 23.00 w Bodzanowie spaliła się stodoła i dach nad murowanym domem w zagrodzie M. Tomczaka. Straty wynosiły 1300 zł⁴³.

I wreszcie w marcu 1934 r. motopompa typu Leopolda została zakupiona. 2500 zł pochodziło z funduszy własnych straży, 2500 zł z dotacji PZU. 5 kwietnia Marian Mieszko przywiózł motopompę ze stacji kolejowej w Płocku do Bodzanowa, co było wielkim wydarzeniem dla całego miasteczka i uroczystość przekazania motopompy zgromadziła tłumy mieszkańców. Naczelnik F. Malicki zatem swój cel osiągnął, jednak koszty tej modernizacji okazały się bardzo wysokie⁴⁴. Co ciekawe, wkrótce po sprowadzeniu motopompy w Bodzanowie znowu z niewiadomej przyczyny wybuchł pożar, jakby ktoś chciał sprawdzić skuteczność nowego sprzętu. Pożar zaczął się w zabudowaniach Rogulskiego i Marciniakowej, ale wkrótce przerzucił się na sąsiednie budynki Turkowskiego. Ogień ugasiła miejscowa straż pożarna przy pomocy kolegów z sąsiednich miejscowości. Spłonęła stodoła Rogulskiego i Marciniakowej ze słomą wartości 1500 zł oraz część dachu nad domem mieszkalnym i chlewy Turkowskiego⁴⁵. Tak ostatecznie zakończyła się bulwersująca wszystkich mieszkańców Bodzanowa sprawa seryjnych podpalen latem 1930 r.

Dziękuję p. dyrektorowi Muzeum Wisły w Wyszogrodzie Zdzisławowi Leszczyńskiemu za udostępnienie zdjęć Bodzanowa i tamtejszych strażaków ze swoich zbiorów oraz wskazówki bibliograficzne.

³⁸ 30 lat Straży Pożarnej...; 50 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Bodzanowie. *Jednodniówka 1907–1959*, Płock 1959, s.17; Z. Leszczyński, op. cit., s. 58, 62 – 63; J. Szczepański, op. cit., s. 327-328.

³⁹ *Z Mazowsza Płockiego. Bodzanów*, „Głos Mazowiecki” 1933, nr 30 z 10 lutego, s. 4.

⁴⁰ *Wielki pożar w Bodzanowie. Straż płocka wyjechała do pożaru*, „Głos Mazowiecki” 1933, nr 49 z 4 marca, s. 1.

⁴¹ *Wielki pożar pod Bodzanowem*, „Głos Mazowiecki” 1933, nr 80 z 10 kwietnia, s. 1; Z. Leszczyński, op. cit., s. 58-59.

⁴² *Z Mazowsza Płockiego. Mąkolina*, „Głos Mazowiecki” 1933, nr 45 z 28 lutego, s. 4.

⁴³ *Pożar w Bodzanowie*, „Głos Mazowiecki” 1933, nr 166 z 23 lipca, s. 3.

⁴⁴ E. Michałowski, *Monografia Bodzanowa k/Płocka*, „Kurier Mazowiecki” 1935, nr 140 z 15 listopada, s. 2; *50 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Bodzanowie...*, s.17; Z. Leszczyński, op. cit., s. 63; J. Szczepański, op. cit., s. 328.

⁴⁵ *Groźny pożar w Bodzanowie*, „Głos Mazowiecki” 1934, nr 87 z 16 kwietnia, s. 2; Z. Leszczyński, op. cit., s. 63.

Bibliografia

Prasa

„Dziennik Płocki” 1930, 1931, 1932, 1933, 1934

„Głos Mazowiecki” 1933, 1934, 1937

„Kurier Mazowiecki” 1935

„Na Posterunku” 1936

Wspomnienia

Arie Akst [wspomnienie], [w:] *Bodzanów. Moje rodzinne miasteczko*, oprac. Z. Leszczyński, Bodzanów – Płock 2010.

Opracowania

M. M. Grzybowski, *„Zostawił dobrą pamięć”. Stanisław Zgliczyński 1900–1940*, Płock 1993.

Z. Leszczyński, *100 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Bodzanowie*, Płock 2008.

A. Łaszczewski, *Płocka policja okresu międzywojennego*, Płock 2017, wyd. II, uzup. i rozsz., Płock 2019.

A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznan. Słownik biograficzny*, t. 1 Płock 2002, t. 2, Płock 2007.

50 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Bodzanowie. Jednodniówka 1907–1959, Płock 1959.

M. Sokolnicki, *Policja Państwowa w Płocku (1919–1939)*, „Notatki Płockie” 2009, nr 3.

J. Szczepański, *W okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] Janusz Grabowski, Janusz Szczepański, Zdzisław Leszczyński, *Dzieje Bodzanowa i okolic*, Bodzanów – Warszawa 2018.

FIRE IN BODZANÓW IN AUGUST 1930. CRIMINAL HISTORY FROM THE PAST

Summary

In the summer of 1930, mysterious fires started as a result of arson in Bodzanów and the surrounding area. Despite the intensive investigation, the police could not detect the perpetrators. It was only after some time that a teenage boy, who was setting fire to the haystacks and barns, was arrested. In the course of the investigation it turned out that the arson inspector was someone else.

Keywords: Bodzanów, fire brigade, arson

SPRAWA LISTU PASTERSKIEGO EPISKOPATU POLSKI W 1970 R. „NA ROCZNICĘ WIELKICH ZMIŁOWAŃ BOŻYCH” NA PRZYKŁADZIE DIECEZJI PŁOCKIEJ

Abstrakt

Prezentowany artykuł przedstawia oraz analizuje postawy i reakcje duchowieństwa diecezji płockiej oraz działania władz partyjno-państwowych w związku z przygotowanym przez Episkopat Polski listem pasterskim pod tytułem „Na rocznicę wielkich zmiłowań Bożych” w 1970 roku. List ten został opracowany w związku z 50 rocznicą „Cudu nad Wisłą”, czyli bitwy warszawskiej w sierpniu 1920 roku w czasie wojny polsko-bolszewickiej.

Słowa kluczowe: diecezja płocka, relacje państwo-Kościół katolicki, komunizm, list pasterski

Relacje między państwem a Kościołem katolickim w czasach PRL należą do jednych z najważniejszych problemów w najnowszych dziejach Polski. Okres rządów ekipy Władysława Gomułki jako I sekretarza KC PZPR, po okresie odwilży październikowej, charakteryzował się intensywnym zwalczaniem Kościoła katolickiego przez władze komunistyczne. Do ostatniej istotnej konfrontacji władz państwowych z Kościołem w okresie rządów Gomułki doszło latem 1970 roku.

Na 120. konferencji plenarnej Episkopatu Polski, w dniach 17-18 czerwca 1970 r., został uchwalony list pasterski „Na rocznicę wielkich zmiłowań Bożych”. Jego powstanie związane było z 50. rocznicą „Cudu nad Wisłą”, czyli bitwy warszawskiej w czasie wojny polsko-bolszewickiej w sierpniu 1920 r. Odczytanie listu wiernym zaplanowano na 16 sierpnia 1970 r. W celu niedopuszczenia do odczytania listu wiernym, władze partyjno-państwowe przeprowadziły rozmowy ostrzegawcze z księżmi na obszarze całej Polski. Rozmowy z duchownymi na ten temat prowadzili przedstawiciele Wydziałów ds. Wyznań, prezydów powiatowych i miejskich rad narodowych oraz funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa, którzy ostrzegali księży przed konsekwencjami odczytania „antyradzieckiego” listu Episkopatu¹.

Władze PRL uznały list za niezgodny z polską racją stanu, który miał godzić w sojusz z ZSRS.

Ponadto grożono Kościołowi takimi konsekwencjami jak likwidacja seminarium duchownego w Drohiczyźnie, wstrzymaniem paszportów dla prymasa Stefana Wyszyńskiego i biskupów, którzy go odczytają oraz szeroką akcją propagandową skierowaną przeciwko Kościołowi. Treść listu dotyczyła rodziny i wychowania młodego pokolenia. Znalazły się w nim odniesienia do rocznicy „Cudu nad Wisłą”. Wskutek napiętych relacji pomiędzy Episkopatem Polski a Urzędem ds. Wyznań, Rada Główna Episkopatu Polski podjęła ostateczną decyzję 1 sierpnia 1970 roku, że list nie będzie odczytywany z ambon wiernym².

Sprawa odczytania owego listu Episkopatu Polski miała również odzwierciedlenie na terenie diecezji płockiej³. W dniu 25 lipca 1970 r. w Wydziale ds. Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, odbyła się po wcześniejszym wezwaniu, rozmowa ks. Zdzisława Piechny, wikariusza generalnego Kurii Diecezjalnej w Płocku z Antonim Lisikiem, kierownikiem Urzędu Spraw Wewnętrznych. W czasie rozmowy ks. Piechna stwierdził, że nie może głośno przedstawić swego stanowiska dotyczącego listu Episkopatu ponieważ jest pracownikiem Kurii Diecezjalnej i musi wykonywać polecenia swych

² S. Ligarski, *Walka z „Cudem nad Wisłą”, „Kombatant. Biuletyn Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych”* 2020, nr 7-8, s. 27.

³ Jedynym opracowaniem dotyczącym problemu listów pasterskich jako formy komunikacji władz kościelnych z wiernymi na terenie diecezji płockiej, w okresie istnienia komunizmu w Polsce, jest artykuł prof. Leszka Zygnera. Zob. L. Zygnier, *Listy pasterskie okresu stalinowskiego jako forma komunikacji biskupów z wiernymi w systemie totalitarnym (przykład diecezji płockiej)* [w:] *Epistolografia w Polsce Ludowej (1945–1989). List i jego pochodne w systemie państwa komunistycznego. Studia i materiały* pod red. A. M. Adamus i B. Noszczaka, Warszawa 2020, s. 159-185.

zwierzchników. Określił siebie jako lojalnego wobec władz państwowych. Stwierdził również, że chciałby, aby stosunki między państwem a Kościołem układały się jak najlepiej. Ksiądz Piechna stwierdził, że jeżeli biskup zarządzi odczytanie listu administratorom parafii, to będą musieli to wykonać. Ponadto ks. Piechna zobowiązał się, że w czasie rozmowy z biskupem Bogdanem Sikorskim, ordynariuszem diecezji płockiej, nakłoni go do odstąpienia od czytania listu Episkopatu. Strona państwowa wysunęła żądanie wobec ks. Piechny, by Kuria Diecezjalna w Płocku nie rozpowszechniała treści listu, gdyż w przeciwnym razie władze państwowe będą zmuszone do wyciągnięcia „odpowiednich konsekwencji”⁴.

W przygotowanym liście, który miał być odczytany wiernym, biskupi pisali m.in.:

*Naród polski zrozumiał swe katolickie postanowienie. Broniąc tylekroć w dziejach swego bytu, równocześnie bronił Bożego planu Ojca narodów, aby w tym właśnie miejscu globu, w każdym okresie swego istnienia, świadczyć o Bogu w obliczu ludów i narodów, wyznawać Trójcę Świętą i Pana naszego Jezusa Chrystusa. Było to tym bardziej potrzebne, że zagrożenie naszej wolności było często połączone z zagrożeniem wiary i Kościoła Świętego. Obrona bytu narodowego była równocześnie obroną Krzyża Chrystusowego. Była naszym dziejowym, narodowym i religijnym obowiązkiem*⁵.

W czasie rozmów z proboszczami parafii z terenu Płocka i powiatu płockiego przeprowadzonych przez lokalne władze administracyjne, w lipcu 1970 r., sześciu duchownych zobowiązało się do nieodczytywania listu wiernym. Byli to następujący księża: Henryk Błażejewski, proboszcz i dziekan wyszogrodzki; Piotr Czajewicz, dziekan z Bodzanowa; Stanisław Kossakowski z parafii Święcieniec i Miszewko Strzałkowskie; Jan Gołaszewski z parafii Imielnica; Marian

⁴ M. Celmer, *Władze państwowe wobec Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej w latach 1945–1970*, Kraków-Płock 2020, s. 498-499. W czasie rozmowy z władzami województwa warszawskiego ks. Z. Piechna zastępował bpa B. Sikorskiego, który w owym czasie nie mógł przybyć na rozmowy do PWRN w Warszawie z powodu choroby. Pomimo podjętych nacisków na ks. Zdzisława Piechnę, list Episkopatu został zamieszczony w „Okólniku Kurii Diecezjalnej Płockiej”, wskutek czego duchowieństwo diecezji płockiej zapoznało się z jego treścią. Zob. Episkopat Polski na rocznicę wielkich zmiłowań Bożych, „Okólnik Kurii Diecezjalnej Płockiej” (dalej: OKDP) 1970, nr 20, s. 140-144. Autorowi niniejszego artykułu nie udało się dotrzeć do informacji dotyczących postaw w sprawie listu Episkopatu, bpa Bogdana Sikorskiego, ordynariusza diecezji płockiej oraz biskupa pomocniczego diecezji Jana Wosińskiego oraz duchowieństwa diecezji płockiej z parafii położonych na terenie województwa bydgoskiego i olsztyńskiego.

⁵ OKDP 1970, nr 20, s. 141.

Kocięcki z parafii Starożreby i Józef Gosik z parafii Góra. Trzech pozostałych kapłanów stwierdziło, że odczyta list, pomijając fragmenty odnoszące się do „Cudu nad Wisłą”. Do grupy tej należeli księża: Seweryn Wyczałkowski, dziekan z Płocka; Ksawery Ziemiecki z parafii Orszymowo i Piotr Jankowski z parafii Łęg. Natomiast ks. Jan Płaciszewski stwierdził, że jest niezdecydowany czy odczyta list. Wszyscy wymienieni księża twierdzili, że nie mają listu, wyrażając zdziwienie z faktu przygotowania takiego dokumentu⁶.

W czasie rozmów część z wymienionych kapłanów w następujący sposób wyraziło swoje stanowisko wobec listu Episkopatu Polski:

- Ks. Seweryn Wyczałkowski: *listu może nie być, bowiem biskupi nie powinni tak łatwo się zgodzić. Cudu nie było patrzę na te sprawy rozsądnie, jeśli będę musiał odczytać to nic co napastliwe, nieraz przecież tak się robiło.*
- Ks. Henryk Błażejewski: *nie będę czytał, nie będę występował przeciw władzy państwowej.*
- Ks. Marian Kocięcki: *nic bez zgody przewodniczącego nie zrobię. Przyjdę jak dostanę list.*
- Ks. Piotr Jankowski: *skontaktuję się kiedy dostanę, nie mogę wyrazić opinii nie znając treści listu. Nie znam celu Episkopatu.*
- Ks. Ksawery Ziemiecki: *jeśli będę musiał czytać to nic co złego, będąc w Rypinie podczas rozmowy z dziekanem podkreślaliśmy zaskoczenie i oburzenie tym faktem*⁷.

W wyniku przeprowadzonych rozmów z proboszczami z powiatu sierpeckiego przez przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (PPRN), trzech z nich zobowiązało się do nieodczytywania listu wiernym. Taką postawę zaprezentowali następujący kapłani: Jan Krawczyński z Sierpca, Janusz Sadowski z Mochowa, Bronisław Gers z Uniecka, Edward Mikołajczyk z Bonisławia i Bogusław Skowroński z Bożewa. Ksiądz Krawczyński oświadczył, że na naradzie księży omówi sprawę listu, a następnie opinię na jego temat prześle do kurii. Z kolei ks. Alojzy Poszwa, dziekan z Raciąża, zażądał od władz świeckich pisemnego zakazu odczytania listu. Jednocześnie określono, że był on wrogiem jego odczytania. W czasie rozmowy ks. Poszwa stwierdził, iż Kuria Diecezjalna może zmusić księży do odczytania listu.

⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), sygn. 0201/78, t. 9, Meldunek I zastępcy komendanta miejskiego i powiatowego MO ds. SB w Płocku do naczelnika Wydziału IV SB Komendy Wojewódzkiej MO w Warszawie, Płock 24 VII 1970 r., k. 151. Warto odnotować, że księża Stanisław Kossakowski i Ksawery Ziemiecki byli członkami porządkowego Wojewódzkiego Koła Księży „Caritas” w Warszawie.

⁷ Ibidem, Telefonogram Referatu SB Komendy Miejskiej i Powiatowej MO w Płocku do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Płock 25 VII 1970 r., k. 167.

Według informacji Służby Bezpieczeństwa, wszyscy wymienieni księża potępiali i krytykowali Episkopat oraz prymasa Stefana Wyszyńskiego za wydanie listu, który miał być *wybitnie polityczny skierowany przeciwko Związkowi Radzieckiemu, który nas zwolnił i dał nam wolność*. Niezdecydowaną postawę w kwestii odczytania listu wiernym zajęli księża: Józef Pietrzyk z parafii Kurowo, Marian Obojski z Gozdowa i Stanisław Kamionowski ze Słupi⁸.

Z terenu powiatu żuromińskiego w rozmowach z przewodniczącym PPRN udział wzięło ośmiu proboszczów. Większość z nich stwierdziła, że w przypadku otrzymania listu nie odczyta wrogich akcentów o treści antypaństwowej i antyradzieckiej. W meldunku SB na temat ich postawy czytamy:

Odczytają tylko treści religijne. Kierując się roztropnością obywatelską pominą wszystko co będzie godzić w PRL i sojusz Polski ze Związkiem Radzieckim. Wydarzenia historyczne z roku 1920 to nie religijne wydarzenia, żeby kościół podejmował je z ambon i nawiązywał do nich w jakikolwiek sposób. Niektórzy rozmówcy zwracali uwagę na fakt, że nie mając tego dokumentu rozmawiają oni w „ciemno”. Dysponując listem wówczas można by na miejscu – w czasie rozmowy uzgodnić jakie fragmenty listu odczytać a jakie pominąć. Żaden z proboszczów nie wyraził stanowiska, że dokumentu nie odczyta. Wielu z nich sprawę obowiązku czytania uzasadniało obawą przed konsekwencjami ze strony biskupa⁹.

Poszczególni proboszczowie przyjęli następujące postawy w sprawie odczytania listu Episkopatu Polski:

1. Dziekan ks. Trzciński Tadeusz z Kuczborka [...] *Nie jest zdecydowany jak postąpić. Nie może dać słowa, że listu nie odczyta. Sprawę sposobu odczytania takiego listu prosił pozostawić „roztropności obywatelskiej księży”. Jeżeli będzie musiał czytać taki dokument to nie odczyta z niego nic co będzie godzić w sojusz Polsko-Radziecki. [...]*

2. Ks. Budziak Józef z Sarnowa. *Wrogowie walczą, później godzą się i przyjaźnią. Tak jest obecnie z Polską i Związkiem Radzieckim. Dlatego też o walkach w minionym okresie nie ma sensu*

⁸ Ibidem, Telefonogram Referatu SB Komendy Powiatowej MO w Sierpcu do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Sierpc 23 VII 1970 r., k. 136; Tamże, Telefonogram Referatu SB Komendy Powiatowej MO w Sierpcu do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Sierpc 25 VII 1970 r., k. 164.

⁹ Ibidem, Meldunek I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Żurominie z przeprowadzonych rozmów z administratorami parafii z powiatu Żuromin przez przewodniczącego PPRN w Żurominie, Żuromin 24 VII 1970 r., k. 144-145.

wspominać, tym bardziej takich spraw nie powinien podejmować kościół, który poprzez naukę chrystusową winien głosić miłość. Nie jest zdecydowany czy list odczyta. [...] Nie mniej jednak stwierdził, że jeżeli odczyta list to zmodyfikuje jego treść – nie naruszając polskiej racji stanu i lojalności wobec PRL.

3. Ks. Żbikowski Kazimierz z Żuromina. *W miesiącu sierpniu będzie przebywał na urlopie. Będzie rozmawiał z zastępującym go w tym czasie wikariuszem ks. Urbańskim Piotrem dążąc do tego ażeby w czasie czytania pominął fragmenty o treści politycznej. Odczytać list musi, nie mniej jednak zrobi wszystko, żeby ks. Urbański nie odczytał treści o charakterze antypolskim i antyradzieckim.*

4. Ks. Kawiecki Zenon z Poniatowa [...] *Przy tym wyraził się w ten sposób, że władze winny wydać księżom nakaz nieodczytywania listów o wrogiej treści.*

5. Ks. Poskart Józef z Lubowidza [...] *Osobiście jest zdania, że Episkopat nie powinien rozdrażniać spraw o których mowa w liście a raczej porozumiewać się z państwem we wszystkich sprawach dotychczas nieuregulowanych.*

6. Ks. Molęda Józef z Zielonej [...] *Z uwagi na to, że nie zna dokładnej treści listu jest niezdecydowany jak postąpić. Jest jednak przekonany, że Episkopat takiego listu nie wyda. Według niego religia to nie polityka, stąd też Episkopat nie powinien mieszać się w sprawy polityczne.*

7. Ks. Zaleski Stefan z Bieżunia. *Nie wierzy, że taki list się ukáže. Jeżeli tej treści dokument otrzyma odczyta tylko i wyłącznie o Matce Bożej bez przykładów o treści politycznej. Stwierdził, że jeżeli ktoś chce wysłuchać antyradzieckie i antypolskie kazania to niech nastawi sobie radio „Wolna Europa”.*

8. Ks. Skorupski Jan z Syberii [...] *Nadmienił, że w całości listu nie odczyta – pominie fragmenty o treści politycznej a nadto instalację megafonową dostroi do minimalnej słyszalności w dniu czytania tego listu¹⁰.*

Zdecydowaną postawę przeciwko czytaniu listu wiernym zajęło kilku księży z powiatu płońskiego: Stanisław Kowalczyk z parafii Płońsk, który stwierdził, że nie dopuści, aby list ten był czytany przez księży w dekanacie płońskim. Analogiczną postawę przyjął ks. Wincenty Helenowski, proboszcz parafii Sochocin, który powiedział, że będzie się starał wywierać wpływ na innych księży, aby listu tego nie czytali. Do zdecydowanych przeciwników czytania listu wiernym należeli jeszcze inni kapłani: Józef Orłowski z parafii

¹⁰ Ibidem, k. 145-147.

Kamienica; Kazimierz Pawłowski z parafii Sarbiewo; Lucjan Kowalski z parafii Grodziec i Radzikowo; Ludomir Kokosiński, proboszcz parafii Joniec; Włodzimierz Kucharczyk, proboszcz parafii Naruszewo; Antoni Majkowski, proboszcz parafii Żukowo oraz Aleksander Policiewicz z parafii Chociszewo, który oznajmił, że kiedy spotka się z biskupem płockim to wyrazi protest w tej sprawie. Duchownym, który zdecydowanie opowiedział się za odczytaniem listu wiernym był ks. Andrzej Kowalski, proboszcz parafii Dziektarzewo, który poinformował, że zaleceń władz kościelnych będzie słuchał i ewentualnie nadesłany list przeczyta w całości. Przewodniczący PPRN w Płońsku określił postawę ks. Kowalskiego w sprawie listu jako „wyjątkowo negatywną”. Drugim duchownym, który opowiedział się za odczytaniem listu był ks. Stanisław Mochtak, proboszcz parafii Gumino i Kucice, który podkreślił w rozmowie z przewodniczącym PPRN, że jego władzą jest biskup i Episkopat. Kolejnym kapłanem, który zdecydował się odczytać treść listu wiernym był ks. Edmund Domański, administrator parafii Królewo, który nadmienił, że *nawet jeśli by kazano mu czytać list o Katyniu to także wykonałby takie polecenie*. Pozostali proboszczowie z terenu powiatu płockiego byli niezdecydowani odnośnie odczytania listu wiernym¹¹.

Większość księży z powiatu gostyńskiego w czasie rozmów z przewodniczącym PPRN, również opowiedziało się przeciwko czytaniu listu wiernym. Dwóch kapłanów (Stefan Budczyński, dziekan gąbiński i Eugeniusz Lubczyński, proboszcz parafii Dobrzyków), oświadczyło, że po zapoznaniu się z jego treścią zdecydują, co należy odczytać, a co pominąć. Jedynym księdzem z diecezji płockiej, który zadeklarował jego odczytanie był Leon Górecki z parafii Soczewka¹².

Jak wynika z rozmów przeprowadzonych przez przewodniczącego PPRN w Mławie, 24 lipca 1970 r., trzech następujących duchownych zobowiązało się nie odczytywać listu: Edmund Szewczak, dziekan i proboszcz parafii Mława; Adam Niebrzydowski, proboszcz parafii Lipowiec i Izydor Kępczyński,

¹¹ Ibidem, Informacja I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Płońsku do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie dot. stanowiska jakie zajęli poszczególni proboszczowie na terenie powiatu płockiego w związku z przeprowadzonymi rozmowami przez przewodniczącego PPRN w Płońsku na temat nieodczytywania listu pasterskiego w dn. 16 VIII 1970 r. w rocznicę tzw. „Cudu nad Wisłą”, Płońsk 4 VIII 1970 r., k. 184-188. Ks. Aleksander Policiewicz był tajnym współpracownikiem UB i SB o ps. „Andrzej”, „Popławski” oraz członkiem proreżimowego Wojewódzkiego Koła Księży „Caritas” w Warszawie.

¹² Ibidem, Meldunek I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Gostyninie do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Gostynin 28 VII 1970 r., k. 182-183.

proboszcz parafii Szydłowo. Ksiądz Szewczak zaznaczył, że jeżeli otrzyma list do odczytania, to osobiście uda się do biskupa, aby zwolnić go i jemu podległych księży z obowiązku czytania dokumentu. Ponadto dodał, że *jeżeli biskup go nie zwolni, to spowoduje, że w kościele może zepsuć urządzenie megafoniczne i ksiądz może list tylko cicho przeczytać, tak by słyssało go mało wiernych*¹³.

W powiecie ciechanowskim w czasie rozmów z władzami powiatowymi, księża zajmowali postawę niezdecydowaną, niektórzy informowali, że przeczytają tylko fragmenty listu, a inni wyrazili poparcie dla działań władz państwowych w sprawie listu Episkopatu Polski. Do tej ostatniej grupy należeli księża: Jan Gach, proboszcz parafii Glinojęck; Stefan Nowak, proboszcz parafii Grudusk; Witold Jureń, proboszcz parafii Zeńbok i Henryk Mazurowski, proboszcz parafii Ciemnewko¹⁴.

Z zachowanych materiałów źródłowych wynika, że z terenu powiatu pułtuskiego do nieodczytywania listu wiernym zobowiązało się dwóch księży: Henryk Piórkowski z parafii Klukowo i Waclaw Jerzy Szczepański z parafii Przewodowo. Inni kapłani, jak Czesław Głowicki z parafii Pniewo, Stefan Jaźwiński z parafii Szyszki, Stanisław Muzal, rektor kościoła filialnego w Sokołowie oraz Józef Reichert z parafii Dzierżenin, poinformowali, że list odczytają z pominięciem *wszystkich akcentów politycznych* lub powiadomią wiernych o wydaniu takiego dokumentu. Tylko ks. Kazimierz Fudała, proboszcz parafii Gzy, w rozmowie z przewodniczącym PPRN oznajmił, że odczyta list wiernym¹⁵.

¹³ Ibidem, Meldunek I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Mławie do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Mława 24 VII 1970 r., k. 137. Ks. Izydor Kępczyński był członkiem Wojewódzkiego Koła Księży „Caritas” w Warszawie.

¹⁴ Ibidem, Informacja I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Ciechanowie do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Ciechanów 25 VII 1970 r., k. 157-158; Ibidem, Informacja I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Ciechanowie do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Ciechanów 27 VII 1970 r., k. 172-173; Ibidem, Informacja I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Ciechanowie do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Ciechanów 28 VII 1970 r., k. 180-181; Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Mławie, Urząd Wojewódzki w Ciechanowie. Wydział ds. Wyznań, sygn. 2715, Notatka pracownika Wydziału ds. Wyznań PWRN w Warszawie z wyjazdu służbowego do Ciechanowa w dn. 16 XI 1970 r., [Warszawa] 18 XI 1970 r., k. 385-386. Ks. Stefan Nowak był członkiem proreżimowego Wojewódzkiego Koła Księży „Caritas” w Warszawie.

¹⁵ AIPN, sygn. 0201/78, t. 9, Informacja I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Pułtusk do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Pułtusk 24 VII 1970 r., k. 156; Ibidem, Telefonogram I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Pułtusk do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Pułtusk 25 VII 1970 r., k. 170. Ks. Henryk

Na terenie powiatu wyszkowskiego rozmowy przeprowadzono tylko z trzema księżmi. Ksiądz Józef Fydryszewski, dziekan i proboszcz wyszkowski, stwierdził, że jest przekonany, że taki list nie zostanie wydany przez Episkopat. Dodał, że nie może przyrzec, że go nie odczyta wiernym, gdyż nie zna jego treści. Z kolei ks. Józef Brzeziński, proboszcz parafii Brańszczyk, zajął postawę niezdecydowaną, mówiąc, że *na terenie powiatu wyszkowskiego są księża poważni i rozumni i jeśli ten list Episkopatu wyjdzie, przemyślą jego odczytanie*. Inny kapłan, Wincenty Bronowski, proboszcz parafii Długosiodło, oświadczył, że jeśli otrzyma list, to będzie musiał go odczytać¹⁶.

W powiecie makowskim zobowiązali się nie odczytywać listu wiernym następujący proboszczowie: ks. Tadeusz Fronczak z parafii Czerwonka; ks. Stefan Morko z parafii Drążdzewo; ks. Mieczysław Litwiński z parafii Krasnosielc, który zapowiedział, że zastąpi treść listu kazaniem religijnym oraz ks. Marian Żochowski z parafii Płoniawy. Wikariusz parafii w Makowie Mazowieckim, ks. Kazimierz Skowroński i ks. Kazimierz Maj, dziekan dekanatu różańskiego, w rozmowach z przewodniczącym PPRN stwierdzili, że listu nie znają i nie mogą ustosunkować się co do faktu odczytania go. Ksiądz Maj poinformował, że jeśli otrzyma polecenie odczytania listu od Kurii Diecezjalnej w Płocku, to polecenie to wykona. Proboszcz parafii Szelków, ks. Romuald Biedrzycki, oświadczył, że *nic na temat listu nie wie, jeśli będzie to odpowiednio sam go skomentuje*. Inny duchowny, ks. Roman Tarwacki, proboszcz parafii Sypniewo, powiedział, że w sprawie listu *zajmie stanowisko patriotyczne*. Postawę niezdecydowaną zajął ks. Franciszek Morawski z parafii Gąsewo¹⁷.

W czasie rozmów z przewodniczącym PPRN w Przasnyszu, ks. Ryszard Brzeziński z parafii Bogate,

Piórkowski był członkiem proreżimowego Wojewódzkiego Koła Księży „Caritas” w Warszawie.

¹⁶ Ibidem, Meldunek I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Wyszkowie do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Wyszków 28 VII 1970 r., k. 178-179. Dalsze rozmowy na temat listu Episkopatu Polski z innymi duchownymi zostały odwołane przez przewodniczącego PPRN w Wyszkowie ze względu na jego wyjazd poza teren powiatu, co zostało uzgodnione z sekretarzem Komitetu Powiatowego PZPR w Wyszkowie.

¹⁷ Ibidem, Telefonogramy I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Makowie Mazowieckim do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Maków Mazowiecki 24 VII 1970 r., k. 154-155; Ibidem, Telefonogram I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Makowie Mazowieckim do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Maków Mazowiecki 25 VII 1970 r., k. 169. W rozmowach z przewodniczącym PPRN w Makowie Mazowieckim, nie wziął udziału ks. Franciszek Gościniak, dziekan i proboszcz makowski, ze względu na chorobę. Warto odnotować fakt, że ks. Stefan Morko był tajnym współpracownikiem UB i SB o ps. „Zenon”.

stwierdził, że list odczyta. Natomiast księża – Henryk Kosiński z parafii Węgra, Stanisław Marszał z parafii Zaręby, Benedykt Grabowski z parafii Czernice Borewe, Sylwester Szadkowski z parafii Skierkowizna, Kazimierz Krajewski z parafii Dzierzgowo oraz Czesław Przygódzki, dziekan i proboszcz przasnyski, poinformowali, że odczytają wiernym tylko fragmenty listu odnoszące się do tematyki religijnej¹⁸.

Ksiądz Marian Jaroszek, proboszcz parafii Goworowo w powiecie ostrołęckim, nie zajął konkretnej postawy twierdząc, że nie zna jego treści i dlatego trudno mu było podjąć decyzję, czy list odczyta, czy też nie. Jego zdaniem list godził w *sojusz polsko-radziecki*, mówiąc:

Zdaję sobie sprawę, że w obecnym układzie politycznym Polska poza Układem Warszawskim byłaby państwem słabym i nikt by się z nią nie liczył. Obecnie dla PRL nie ma innej drogi tylko sojusz ze Związkiem Radzieckim¹⁹.

Na nieodczytywanie listu w czasie rozmowy z przewodniczącym PPRN w Ostrowi Mazowieckiej zgodę wyraził ks. Jerzy Dąbrowski, proboszcz parafii Poręba²⁰.

Rozmowy, jakie prowadzili przewodniczący poszczególnych PPRN, miały na celu sondowanie postaw i reakcji duchowieństwa na list Episkopatu Polski, w którym znalazły się nawiązania do zwycięstwa Polski nad Rosją bolszewicką w bitwie warszawskiej 1920 roku. Władze PRL przede wszystkim chciały skłonić księży, żeby zrezygnowali z odczytywania listu wiernym w czasie mszy świętych i nabożeństw w dniu 16 sierpnia 1970 r. Ponadto władzom partyjno-państwowym zależało na wstrzymaniu napływu wiernych do Częstochowy w dniu 15 sierpnia tegoż roku. Na terenie diecezji płockiej zdecydowana większość proboszczów, z którymi przeprowadzono rozmowy na ten temat, zobowiązała się do nieodczytywania wiernym listu Episkopatu, bądź odczytania go z pominięciem fragmentów odnoszących się do *wrogich akcentów o treści antypaństwowej i antyradzieckiej*. Mieli oni odczytać tylko treści religijne. Nieliczni

¹⁸ Ibidem, Telefonogram I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Przasnyszu do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Przasnysz 25 VII 1970 r., k. 162.

¹⁹ Ibidem, Meldunek I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Ostrołęce do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Ostrołęka 25 VII 1970 r., k. 160.

²⁰ Ibidem, Informacja I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Ostrowi Mazowieckiej do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie z przeprowadzonych rozmów z proboszczami parafii z terenu powiatu Ostrów Mazowiecka, Ostrów Mazowiecka 27 VII 1970 r., k. 176. Ks. Jerzy Dąbrowski był tajnym współpracownikiem UB i SB o ps. „Kamiński” oraz członkiem proreżimowego Wojewódzkiego Koła Księży „Caritas” w Warszawie.

kapłani zadeklarowali, że list odczytają, jeżeli otrzymają takie polecenie od władz kościelnych, lub że nie mogą się do niego ustosunkować ponieważ nie znają jego treści²¹. Jak informowała, w sierpniu 1970 r., Służba Bezpieczeństwa w Mławie, większość duchownych z powiatu mławskiego *odczuła pewne odprężenie i ulgę z decyzji wstrzymania odczytania tego dokumentu z ambon kościelnych*. W ramach działań inwigilacyjnych SB nie stwierdziła, aby w dniach 14-16 sierpnia 1970 r., księża wypowiadali się na tematy polityczne. Zwrócono również uwagę, że dekoracje kościołów w tych dniach były *o treści czysto religijnej* i nie nawiązywały do wydarzeń wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku²².

²¹ M. Celmer, op. cit., s. 499.

²² AIPN, sygn. 0201/78, t. 9, Informacja I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Mławie do Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Mława 17 VIII 1970 r., k. 203-205; Również Służba Bezpieczeństwa w Żurominie nie stwierdziła okolicznościowych dekoracji kościołów i innych miejsc sakralnych nawiązujących do wydarzeń 1920 roku. Tamże, Meldunek I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. SB w Żurominie do naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Warszawie, Żuromin 18 VIII 1970 r., k. 206.

Władze komunistyczne uważały ów list za przykład stosowania przez kierownictwo Episkopatu Polski formy nacisku na ludzi wierzących w *kierunku antysojalistycznym*. W świetle opinii Wydziału Administracyjnego KC PZPR, który był odpowiedzialny za realizowanie polityki wyznaniowej, list ten był obliczony na wywieranie przez Kościół w Polsce wpływów na mniej świadome politycznie grupy społeczeństwa, którym Episkopat usiłował się zaprezentować jako rzecznik ich interesów²³. Jak trafnie zauważył prof. Antoni Dudek, pomimo decyzji Episkopatu, że list nie będzie odczytywany z ambon wiernym, cała sprawa oznaczała umacnianie się w kierownictwie Kościoła katolickiego w Polsce poczucia własnej siły²⁴.

²³ *Przedstawienie aktualnych problemów tzw. normalizacji stosunków państwo-Kościół, opracowanych przez Wydział Administracyjny KC PZPR i przekazanych funkcjonariuszom SB, Warszawa, 7 I 1971 r. [w:] W służbie Boga i Polski. Komunistyczna bezpieka wobec kardynała Stefana Wyszyńskiego*, pod red. J. Mareckiego i F. Musiała. Wybór, wstęp i oprac. J. Marecki, P. Niłcki, R. Szczypta-Szczęch, Kraków 2014, s. 508.

²⁴ A. Dudek, op. cit., s. 230.

ANEKS

Episkopat Polski na rocznicę wielkich zmiłowań Bożych

Wspominamy dzisiaj wielkie dzieła Wszechmocnego Boga w dziejach naszego Narodu, dokonane przez przyczynę Wniebowziętej Matki Zbawcy świata. Dziękujemy za prawdziwe cuda Boże przez Maryję, ku obronie naszego Narodu. Podziwiamy moc Boga, Ojca ludów i narodów, który chciał okazać zbawczą wolę swoją przez Bogurodnicę.

1. Prowadzeni katolickim wyczuciem narodowym, w naszych udrękach naśladowaliśmy przykład Boga samego, który zaczął dzieło zbawienia ludzkości przez Maryję i Ją wskazał, jako Znak Wielki nadziei. W godzinie największego zagrożenia Rodziny ludzkiej, u kolebki jej dziejów, gdy zatriumfował grzech nad człowiekiem, Najlepszy Ojciec ludzi ukazał nadzieję na ratunek: Niewiastę, która wyda światu Zbawiciela! To już od Raju Maryja nosi tytuł Dziewicy Zwycięskiej. Bóg pragnie, abyśmy garnęli się pod Jej macierzyńskie, opiekuńcze ramiona.

Czyniliśmy to zawsze ufnie i radośnie. Do Niej, jako Matki Zbawiciela i Królowej naszej, zwracaliśmy się o pomoc w chwilach trudnych, o moc do oddalenia zagrożeń. Wiedzieliśmy, że u Niej – Pomoc, że przy Niej – Zwycięstwo w walce o słuszną sprawę!

2. Obrona wolności Ojczyzny jest tylko nie tylko słuszną sprawą, ale moralnym obowiązkiem. Jeśli Bóg, Ojciec ludów, do ich szeregu powołał Naród polski, jeśli umieścił go w określonym miejscu globu, to ma w tym odwieczne plany. Syn Boży, Jezus Chrystus, kazał swym Apostołom iść na wszystkie światy, nauczać i chrzczyć narody... Różne narody jak i poszczególni ludzie, mają swoje zadanie na ziemi. I tak, jak każdy człowiek ma obowiązek bronić swojego życia i wypełnić powierzone mu przez Boga zadanie, tak i narody mają obowiązek bronić swego bytu i wypełniać zadanie przez Boga im powierzone.

Pięknie rozwija te myśli Ojciec Święty Paweł VI w swej programowej encyklice „O popieraniu rozwoju Ludów”. Wyjaśnia, że ludy mają prawo przyrodzone do istnienia i rozwoju swoich właściwości, aby przez rozwój ubogacić kulturę ogólnoludzką i doprowadzić do pełni plan Boży w Świecie. Papież zachęca wszystkie narody do uszanowania praw innych narodów, nawet najmniejszych, w duchu podstawowych praw ludów, dla zachowania równowagi współżycia i współpracy między narodami. Biada narodom, które ulegają bez walki i wysiłku, zaprzepaszczać swój byt i swoją dziejową misję! Zasady te, głoszone przez Ojca Św., są w dzisiejszym rozwoju współżycia ludów powszechnie uznawane.

Naród polski zrozumiał swe katolickie postannictwo. Broniąc tylekroć w dziejach swego bytu, równocześnie bronił Bożego planu Ojca narodów, aby w tym właśnie miejscu globu, w każdym okresie swego istnienia, świadczyć o Bogu w obliczu ludów i narodów, wyznawać Trójcę Świętą i Pana naszego Jezusa Chrystusa. Było to tym bardziej potrzebne, że zagrożenie naszej wolności było często połączone z zagrożeniem wiary i Kościoła Świętego. Obrona bytu narodowego była równocześnie obroną Krzyża Chrystusowego. Była naszym dziejowym, narodowym i religijnym obowiązkiem.

3. Gdzież mieliśmy uciekać się o pomoc w obronie tak słusznej sprawy, jak nie do Tej, którą Sam Bóg ustanowił jako Znak Pomocy i Zwycięstwa?! Wołaliśmy do Bogurodzicy w największych zagrożeniach dziejowych. Odczuwaliśmy Jej „Pomoc ku obronie” w walkach z Tatarami, Krzyżakami, Turkami, Szwedami... Była Kotwicą podczas „Potopu” szwedzkiego, budząc w cudownej obronie Jasnej Góry ducha w narodzie i porwijąc go do walki o wolność.

Przed półwiekiem w dziewięciodniowej nowennie Naród legł pokotem w modlitwie pod wałami Jasnej Góry, a lud Warszawy śpiewał we wszystkich świątyniach: „Pod Twoją obronę uciekamy się, Święta Boża Rodzicielko...”, przyrzekając nie wyjść ze świątyń, dokąd nie przyjdzie pomoc... Przyszła w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Na prośbę Biskupów polskich, którzy wraz z całym narodem przypisywali ocalenie wstawiennictwu Maryi, Stolica Święta ustanowiła uroczystość Maryi, Królowej Polski, w dniu 3 maja, z wymownym tekstem Mszy świętej. Kolekta tej Mszy mówi, że Maryja jest nam dana, „jako Pomoc ku obronie Narodu polskiego”. Jest to wyraz naszej wdzięczności, do której każdy szlachetny naród musi się poczuwać tak, że nikt kto rozumny temu dziwić się nie może. Owszem, przemilczenie tych oznak wdzięczności mogłoby uważane być za małoduszność i niewiarę.

Zaiste, przedziwna ta pomoc, której doświadczyliśmy przez wieki! Dzięki niej – pomimo straszliwych i nieraz zdawałoby się ostatecznych zagrożeń – jesteśmy! Uważamy, że dzięki szczególnej pomocy, obronie i wstawiennictwu Maryi, Dziewicy Wspomożycielki, zachowaliśmy byt narodowy i skarb wiary Chrystusowej dla przyszłych pokoleń. Dziś, w rocznicę pamiętnych zmagania, uroczycie to wyznajemy. Tym więcej, że w początkach odzyskanej wolności trzeba nam było wiary w prawo do wolności, trzeba było dowodów, że naród ma prawo do bytu i że tego prawa bronić może i musi.

4. Przyszliśmy dziś do świątyń, aby to stwierdzić, pełni wdzięczności dla naszej Opiekuńczej Matki. Przyszliśmy, aby dziękować za Jej wierną i czujną obecność pod Krzyżem dziejowym Narodu i za to, że pospieszyła ku naszej obronie. Przyszliśmy, aby zaśpiewać „Boże coś Polskę” i „Te Deum”.

Ale czujemy, że to nie wszystko. Okazanie zwycięskiej woli Bożej, ofiary z życia naszych ojców i braci, zobowiązują nas. Musimy zrobić rachunek sumienia i wyciągnąć wnioski ku przyszłości. Co zrobiliśmy z owocami zwycięstw, które nas tak drogo kosztowały? Przecież nie ulega kwestii, że dzięki mocy Bożej – jesteśmy! Więcej, Boża sprawiedliwość dziejowa powraca nas na prastare Ziemię Piastowskie, po wiekach odzyskane.

Jeżeli tak jest, to znaczy, że Bóg niezmiennie pragnie naszego istnienia i rozwoju. Mamy własne zadanie, które musimy wypełnić i nikt zastąpić nas nie może. Przeprowadzając nas przez tragiczne sytuacje – Ojciec Narodów staje w obronie polskiej racji stanu i jej konieczności w układzie współżycia narodów Europy. Skoro Naród przetrwał, to znaczy że jest błogosławieństwem dla równowagi społeczno-politycznej Europy i świata. Cięży na nas poważna odpowiedzialność za własny Naród, za jego istnienie, oblicze i rozwój.

5. Czyż można więc dopuścić, aby Naród, którego nie zdołały zniszczyć dziejowe udręki, był zniszczony przez własne siły rozkładowe?! A wydaje się, że stoimy w obliczu takiej możliwości! Bo dziś zagraża nam rozkład od wewnątrz, od nas samych, od naszych słabości i grzechów. Grozi nam wyniszczenie biologiczne Narodu, przez wyniszczenie życia w łonie matek, które powinny być matkami życia, nie śmierci. Te miliony giną z naszych własnych rąk!

Zagrożone jest małżeństwo i rodzina przez rozkład moralny, egoizm, niewierność, szukanie samego siebie. Zagrożony jest pion moralny ateizowanej młodzieży polskiej. Czyż tacy mają być rodzice przyszłych pokoleń, spadkobiercy wielkiej kultury narodowej, którzy wezmą w ręce ster życia Polski idącej w przyszłość?! W obronie Ojczyzny ginęli najliczniej młodzi. Widzieliśmy to na barykadach Powstańczej Warszawy. Umieeli miłować, umieeli walczyć i oddawać życie. Czy dzisiaj ma ginąć młodzież, wyniszczona bezładem moralnym i grzechem?

Wyliczamy większe zagrożenia moralne, ale jest ich o wiele więcej. Są one w części zrozumiałe na tle najbardziej obcego psychice polskiej – zagrożenia przez niewiarę. Kto podetnie wiarę w Boga, podcina korzeń życia. Wiara jest mocą i spoidłem społecznym Narodu, podstawą wszystkich cnót osobistych, rodzinnych i publicznych.

6. W obliczu tylu moralnych zagrożeń, musimy się zebrać wewnętrznie, zdobyć na wysiłki i ofiary. Każdy z nas jest odpowiedzialny za Naród, tylekroć cudem Bożej potęgi ocalony i musi podjąć obowiązki, płynące z faktu zachowania Narodu. Niewiarę musimy przezwyciężyć potęgą naszej wiary, mężnie wyznawanej; pijaństwo – trzeźwością na co dzień; wyniszczenie biologiczne – ofiarnym wypełnieniem zadań rodzinnych; nieład obyczajowy – czystością i wstrzemięźliwością; anarchię myśli – słowem Bożym i katolickim sensem życia.

7. Sami jednak nie poradzimy. Musimy szukać pomocy. Jeśli z woli Bożej Matka Chrystusowa była tarczą w obronie zagrożonego bytu Ojczyzny, to czyż nie będzie nam jeszcze większą mocą w pracy nad sobą, nad pogłębianiem chrześcijańskiego ducha Narodu, jego wiary i moralności!?

Biegnijmy więc do Matki Zbawiciela po pomoc – po taką moc, która już nie jest z człowieka, lecz z Boga. Ale pamiętajmy, że Bóg nie zwykł zbawiać nas bez naszej dobrej woli i współdziałania. Matka Najświętsza, do której zwracamy się o pomoc, także potrzebuje naszej współpracy i pomocy. Stawajmy się pomocnikami Maryi, w ratowaniu chrześcijańskiego ducha Narodu i jego spistości wewnętrznej, biorąc na siebie odpowiedzialność za wypełnienie Milenijnego Aktu oddania Polski w Jej macierzyńską niewolę Miłości za wolność Kościoła.

Jako katolicy, jesteśmy odpowiedzialni za Kościół, bo Kościół jest nasz i my jesteśmy Kościołem! Jako Polacy, jesteśmy odpowiedzialni za Naród i jego oblicze, bo jesteśmy gospodarzami we własnej Ojczyźnie. Od nas zależy, jak ma wyglądać duch Narodu, bo to jest nasza, polska, domowa sprawa!

Każdy do kogo dotrze ten głos – niech świadomie zacznie pomagać Matce Zbawiciela w tym wielkim Dziele, oddając się Jej osobiście do rozporządzania na rzecz Ojczyzny i Kościoła. Niech wzbudzi w sobie postanowienie, że odtąd jego życie będzie lepsze i święte, bardziej apostołskie, mężne w wyznawaniu wiary Chrystusowej i pomagania innym. Ofiary, cierpienia i modlitwy - będą w intencji ratowania ducha wiary i zasad moralnych Polaków. Będzie to prawdziwa pomoc Kościołowi – przez Maryję, w myśl nauki Soboru o odpowiedzialności wszystkich za Kościół i braci.

W rocznicę wielkich zmiłowań Bożych, błagajmy Matkę Boga – o taką wolę ratowania ducha Narodu katolickiego i jego tężyzny moralnej, abyśmy wszyscy, wierni Chrystusowi, stali się Jej pomocnikami w tej świętej sprawie. Jeśli wygramy tę walkę, wydadzą swoje owoce łaski udzielone przy pomocy Królowej Polski, dane z woli Ojca narodów, dla zachowania Narodu naszego i jego dziejowej misji.

Z dziękczynną modlitwą w sercach, z pieśnią na ustach – ufnie i wytrwale wołajmy: „Przed Twe ołtarze, zanosim błaganie, Ojczyznę wolną pobłogosław, Panie”.

Warszawa, 17 czerwca 1970 r.
120 Konferencja Episkopatu Polski

*Podpisani:
Kardynał Prymas,
Kardynał Metropolita Krakowski,
Arcybiskupi i Biskupi,
obecni na 120 Konferencji
Episkopatu Polski*

Źródło: „Okólnik Kurii Diecezjalnej Płockiej” 1970, nr 20, s. 140-144.

Bibliografia

Archiwalia

- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
- Kuria biskupia w Płocku i agendy kryptonim „Credo”, sygn. 0201/78, t. 9
- Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Mławie
- Urząd Wojewódzki w Ciechanowie. Wydział ds. Wyznań, sygn. 2715

Źródła drukowane

Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, cz. 1, red. wydania P. Libera, A. Rybicki, S. Łacki, Marki 2003.

„Okólnik Kurii Diecezjalnej Płockiej” 1970, nr 20.

W służbie Boga i Polski. Komunistyczna bezpieka wobec kardynała Stefana Wyszyńskiego, pod red. J. Mareckiego i F. Musiała.

Wybór, wstęp i oprac. J. Marecki, P. Nitecki, R. Szczypta-Szczęch, Kraków 2014.

Opracowania

- M. Celmer, *Władze państwowe wobec Kościoła Rzymskokatolickiego diecezji płockiej w latach 1945–1970*, Kraków-Płock 2020.
- A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995.
- B. Fijałkowska, *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. II, cz. II, 1964–1970, Olsztyn 2001.
- S. Ligarski, *Walka z „Cudem nad Wisłą”, „Kombatant. Biuletyn Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych”* 2020, nr 7-8.
- L. Zygnier, *Listy pasterskie okresu stalinowskiego jako forma komunikacji biskupów z wiernymi w systemie totalitarnym (przykład diecezji płockiej)* [w:] *Epistolografia w Polsce Ludowej (1945–1989). List i jego pochodne w systemie państwa komunistycznego*, Studia i materiały pod red. A.M. Adamus i B. Noszczaka, Warszawa 2020.
- J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003.

THE CASE OF THE PASTORAL LETTER OF THE POLISH EPISCOPATE ,ON THE ANNIVERSARY OF THE GREAT MERCIES OF GOD' ON THE EXAMPLE OF THE PŁOCK DIOCESE IN 1970

Summary

The presented article presents and analyzes the attitudes and reactions of the clergy of the Płock diocese as well as the activities of the party and state authorities in connection with the pastoral letter prepared by the Polish Episcopate entitled "On the anniversary of the great mercies of God" in 1970. This letter was prepared in connection with the 50th anniversary of the "Miracle on the Vistula", that is, the Battle of Warsaw in August 1920 during the Polish-Bolshevik war.

Keywords: Płock diocese, the state-Church relations, communism, pastoral letter

RECENZJA

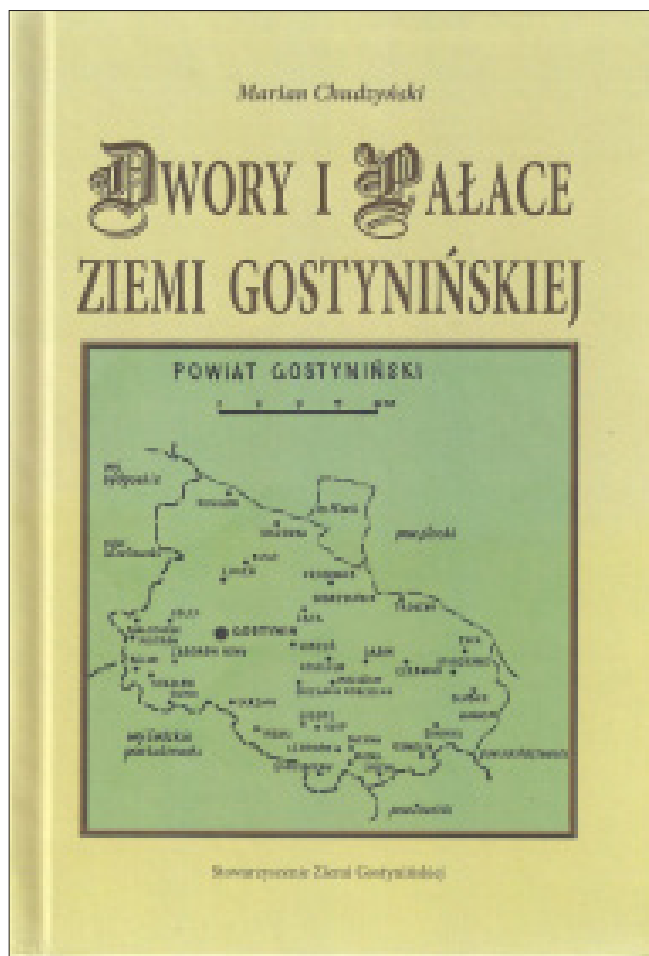
Marian Chudzyński, *Dwory i pałace ziemi gostynińskiej*, wyd. Stowarzyszenie Ziemi Gostynińskiej, Gostynin 2021, ss. 218

Mazowiecka regionalistyka wzbogaciła się o kolejną monografię. Jest nią książka „Dwory i pałace ziemi gostynińskiej”, opublikowana przez Stowarzyszenie Ziemi Gostynińskiej. Jej autor, dr Marian Chudzyński, jest cenionym w kraju i na Mazowszu badaczem dziejów tego regionu czasów staropolskich i porzbiorych. Warto wspomnieć, że jego rozprawa doktorska „Wieś południowo-zachodniego Mazowsza 1864-1907”, napisana pod kierunkiem prof. Stefana Kieniewicza została obroniona na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Wspomniana dysertacja została opublikowana w 1983 r. przez Ludową Spółdzielnię Wydawniczą.

Książki i dziesiątki artykułów pióra Mariana Chudzyńskiego, publikowane na łamach naukowych mazowieckich periodyków, w tym „Notatek Płockich”, uzyskały bardzo pochlebne recenzje ze strony przedstawicieli świata nauki. Wyrazem uznania dla dra Mariana Chudzyńskiego – jako badacza specjalizującego się w dziejach Mazowsza epoki porzbiory, był fakt powierzenia mu opracowania dużego fragmentu tomu III syntezy „Dziejów Mazowsza – Lata 1795–1918”, red. Janusz Szczepański (2012). Warto też wspomnieć, że jest on także redaktorem „Dziejów Gostynina i ziemi gostynińskiej” (1990) oraz „Dziejów Sierpca i ziemi sierpeckiej” (2003), współautorem „Dziejów Płocka”, tom I (I wyd. 1973, II wyd. 1978, III wyd. 2006), „Dziejów Gostynina od XI do XXI wieku” (2010), monografii „Kampinoski Park Narodowy” (tom III, cz.1, 2005) oraz autorem książki „Prawda i legenda o zamku gostynińskim” (2007).

Nie sposób nie wspomnieć, że dr Marian Chudzyński jest wyjątkowo zasłużonym działaczem i Członkiem Honorowym Towarzystwa Naukowego Płockiego. Przez wiele lat był wiceprezesem TNP i przewodniczącym Sekcji Historycznej TNP.

Najnowsza monografia pióra dra Mariana Chudzyńskiego znakomicie wpisuje się w nurt badań nad dziejami mazowieckiego regionu, jak też w zgłębianie historii „małej Ojczyzny”, jaką dla autora niewątpliwie jest ziemia gostynińska. Omawiana publikacja obejmuje bardzo ważne zagadnienie w dziejach ziemi gostynińskiej, obecnie znajdującej się w granicach administracyjnych dwóch powiatów: gostynińskiego i płockiego, obejmującego tereny nadwiślańskie. Jest nim historia miejscowych dworów i pałaców, stanowiących dziedzictwo kulturowe, w tym również cenne pamiątki po naszych przodkach. Stanowią one nie

tylko jako gniazdo rodzinne, ale w szerszej perspektywie – jako przestrzeń symboliczna, ogólnonarodowa; jako dom patriotyczny, miejsca gdzie w okresie porzbiorym przetrwała polskość.

Na terenie ziemi gostynińskiej od czasów średnio-wiecza znajdowały się liczne dwory miejscowego rycerstwa, w okresie I Rzeczypospolitej – miejscowej szlachty. W czasach porzbiorych tylko niektóre z nich stały się dworami ziemiańskimi. Warto nadmienić, że już pod koniec XVIII stulecia najzamożniejsza gostynińska szlachta zaczęła wznosić okazale siedziby, zwane pałacami. Pałace zbudowane w XVIII i XIX w. miały charakter budowli klasycystycznych. Tylko niektóre z nich, często o bardzo zmienionym architektonicznym kształcie, dotrwały do czasów obecnych. Prawdziwą ozdobą większości pałaców gostynińskiego ziemiaństwa były parki krajobrazowe, w których często znajdowały się stawy i rozlewiska wodne.

Po odzyskaniu niepodległości przez państwo polskie na terenie powiatu gostynińskiego, wchodzącego

w skład województwa warszawskiego, znajdowało się ponad 40 dworów i pałaców. Wydarzenia społeczno-polityczne w Polsce po zakończeniu II wojny światowej, a zwłaszcza dekret o reformie rolnej z września 1944 r. i parcelacja gruntów dworskich przyniosły także niszczenie i dewastację „rezydencji” polskiego ziemiaństwa. Spuścizną okresu Polski Ludowej było około 30 dworów i pałaców na obszarze ziemi gostyńskiej, często zniszczonych i wymagających gruntownego remontu i renowacji.

Wspomniane dwory i pałace ziemi gostyńskiej stały się przedmiotem badawczej penetracji ze strony dr. Mariana Chudzyńskiego. Z iście kronikarską pasją opisał on dzieje istniejących, ale też często już nieistniejących dworów i pałaców, poczynając od siedzib gostyńskiego rycerstwa i możnowładztwa, aż po dwory szlacheckie i pałace gostyńskiego ziemiaństwa. Niektóre z nich są nadal atrakcjami turystycznymi ziemi gostyńskiej, np. Duninów, Kiernozia, Luszyn, Sanniki, Słubice i Trębki.

Poprzez pryzmat lektury najnowszego opracowania Mariana Chudzyńskiego możemy poznać nie tylko historię wielu rodzin szlacheckich i ziemiańskich ziemi gostyńskiej, ale także dzieje związanych z nimi miejscowości. Autor rozpoczyna prezentację dworów i pałaców ziemi gostyńskiej od pałacu w Słubicach.

Znajdował się tu niegdyś piękny, a dziś zaniedbany kompleks zabytkowy, zbudowany w latach osiemdziesiątych XVIII w. przez Józefa Andrzeja Mikorskiego, podkomorzego gostyńskiego, wielokrotnego posła na sejm, kasztelana i wielkiego orędownika Konstytucji 3 Maja. Zdaniem Mariana Chudzyńskiego, klasycystyczny pałac w Słubicach przechodząc w ręce kolejnych pokoleń rodu Mikorskich tracił na świetności. W połowie XIX w. przeszedł on w posiadanie hrabiego Augusta Potockiego, zaś od 1865 r. aż do końca II wojny światowej należał do rodziny Grzybowskich. Podobnie jak i inne pałace i dwory, w wyniku dekretu PKWN o reformie rolnej z września 1944 r., przez kolejne lata pałac w Słubicach ulegał systematycznej degradacji i zniszczeniu.

Autor omawianej publikacji książkowej jest pełen uznania dla prywatnego inwestora pana Sławomira Ambroziaka, który zakupił słubicki pałac i zaangażował się w odbudowę i renowację zabytku. Podobnie rzecz ma się z pobliskim pałacem w Studzieńcu. Ze względu na związki z Fryderykiem Chopinem, w ideę przywrócenia dawnej świetności pałacowi w Sannikach, wspieraną poczynając od lat siedemdziesiątych XX w. przez władze Polski Ludowej, zaangażowało się wielu znanych ówczesnie ludzi kultury i sztuki, m.in. Jerzy Waldorff i prof. Wiktor Zin.

Szczególnie interesujące są informacje na temat pobytu wielu wybitnych Polaków w gostyńskich pałacach, np. „polskiej żony” Napoleona – Marii Walewskiej w Kiernozi, słynnego kompozytora i pianisty Fryderyka Chopina oraz Prezydenta RP – Ignacego Mościckiego w Sannikach, a także marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego w Łącku. W świetle ustaleń Mariana Chudzyńskiego w latach II RP w pałacach w Słubicach i w pobliskim Studzieńcu miał gościć francuski oficer Charles de Gaulle – późniejszy Prezydent Francji. Przypuszczam, iż niewielu czytelników ma wiedzę na temat pałacu znanej pisarki Marii Kownackiej w Słupie oraz związków twórcy polskiego skautingu – Andrzeja Małkowskiego z pałacem w Trębkach.

Opis historii dworów i pałaców ziemi gostyńskiej posłużył autorowi publikacji także do przypomnienia udziału mieszkańców tej ziemi w walce o niepodległość. Jakże sugestywne są zamieszczone w najnowszej książce dra Mariana Chudzyńskiego sceny z insurekcji kościuszkowskiej, wojen napoleońskich, powstania listopadowego i styczniowego, czy też wydarzeń lat 1905–1907. Według jego ustaleń późną jesienią 1806 r. w pałacu w Studzieńcu, pod opieką Skarzyńskich, przez blisko miesiąc miał przebywać ciężko chory, jeden z dzielniejszych marszałków Napoleona – Jean Lannes.

Szczególnie wiele miejsca Marian Chudzyński poświęcił okresowi powstania styczniowego, wcześniej badając jego dzieje na obszarze ziemi gostyńskiej. 1 listopada 1863 r. we wspomnianym pałacu w Studzieńcu podejmowano posiłkiem oddział jazdy powstańczej Emeryka Syrewicza, który następnego dnia stoczył zwycięską potyczkę z Rosjanami pod Strzemeszną w okolicach Gąbina. Były też liczniejsze kłęski. 12 marca 1863 r. na stacjonującą na folwarku w Lucieniu partię powstańczą Józefa Łąkińskiego napadły rosyjskie oddziały: kutnowski – Burharda i wrocławski – Helferinga. Wycofujący się w kierunku Gostynina otoczony polski oddział został zdziesiątkowany w miejscowości Gašno, gdzie 49 powstańców utonęło w pobliskim stawie.

Powstaniu styczniowemu wielkiego wsparcia udzielali właściciele większości dworów ziemi gostyńskiej, m.in. rodzina Łąbeckich z Woli Trębskiej. Ich dwór 2 listopada 1863 r. był ostrzeliwany przez rosyjskich żołnierzy, przeświadczonych o obecności w dworze „buntowników” z partii Emeryka Syrewicza. Prawdziwą bazą dla czynu zbrojnego 1863 r. w powiecie gostyńskim stał się dwór Pruszków w Kunkach. W przeświadczaniu wielu przesłuchiwanym przez władze carskie ujętym uczestników powstania, Ewelina Prusakowa miała być mianowana przez Rząd Narodowy „generałową powstańców w powiecie

gostynińskim”. Wyrokiem sądu wojennego we Włocławku została skazana na zesłanie na Sybir.

Wielu właścicieli pałaców i dworów ziemi gostynińskiej, a wśród nich Stefan Higersberger z Piotrowa, uczestniczyło w walce w okresie rewolucji 1905–1907 r. o wprowadzenie języka polskiego do urzędów, sądów i szkół gminnych, narażając się na szykany ze strony władz carskich. Można ich było także spotkać w szeregach obrońców niepodległości Polski podczas najazdu bolszewickiego 1920 r. W historii pałacu w Osinach w parafii Sokołów przewija się postać ppłk. Edwarda Czuruca, obrońcy Płocka 1920 r., kawalera orderu *Virtuti Militari* i Krzyża Walecznych. Brat wspomnianego już Stefana Higersbergera z Piotrowa - Feliks, zginął w połowie sierpnia 1920 r. w walkach z konnicą Budionnego pod Lwowem.

Dr Marian Chudzyński nie omieszczał dać świadectwa patriotycznego zaangażowania gostynińskich ziemian w okresie II wojny światowej. Na plan pierwszy wysuwa się tu ponownie rodzina Higersbergerów z Rataj koło Gostynina. Zbigniew Higersberger zginął w obronie Londynu, Stefan podczas powstania warszawskiego, jeszcze wcześniej Tadeusz – ostatni właściciel Skrzan – podczas kampanii wrześniowej 1939 r. Józef Stefan Higersberger - ostatni właściciel pałacu w Ratajach, który nie chciał podpisać volkslisty, był szykanowany przez władze hitlerowskie i zmuszony do wyjazdu do Generalnego Gubernatorstwa.

Z Trębek pochodziła Maria Wittek, pierwsza kobieta – generał w Wojsku Polskim. Przypominając jej patriotyczne zasługi należy wspomnieć, iż była ona zaangażowana w działalność Polskiej Organizacji Wojskowej, w II RP była komendantką Przysposobienia Wojskowego Kobiet, w okresie II wojny światowej dowodziła konspiracyjną Służbą Kobiet w strukturach Armii Krajowej. Podczas niemieckiej okupacji w działalność Polskiej Organizacji Zbrojnej, a następnie ZWZ-AK Obwodu Gąbin, w tym w tajne nauczanie, bardzo mocno była zaangażowana właścicielka Stawu, koło Gąbina – Natalia Wołowska. Jej mąż Zygmunt, oficer Wojska Polskiego, został zamordowany w Katyniu.

Pewien niedosyt budzi fakt lakonicznego potraktowania przez autora tragicznych losów właścicieli dworów i pałaców ziemi gostynińskiej po zakończeniu II wojny światowej. Książka zyskałaby wiele po zamieszczeniu opisów ich grabieży i dewastacji, najpierw po wkroczeniu oddziałów Armii Czerwonej, a następnie w wyniku realizacji dekretu PKWN o reformie rolnej.

Nie dziwi fakt, że dr Marian Chudzyński, znakomity znawca dziejów społeczno-gospodarczych Mazowsza południowo-zachodniego, tak wiele miejsca

poświęca wkładowi ziemiaństwa powiatu gostynińskiego w rozwój ekonomiczny ziem polskich w okresie porozbiorowym i w latach II Rzeczypospolitej. Do przodujących majątków ziemskich w regionie gostynińsko-towickim, o dużej skali mechanizacji rolnictwa zaliczył m.in. folwarki w Kiernozi, Luszynie (hodowla owiec), Skrzany (gorzelnictwo), Sierakówek (hodowla krów, mleczarstwo), Rataje (hodowla bekonów na eksport do Anglii), Duninów i Sanniki (cukrownictwo).

Autor nie unika także tematów trudnych, do których należy chociażby zaliczyć konflikty między właścicielami dóbr ziemskich powiatu gostynińskiego a ludnością wiejską po wydaniu ukazu uwłaszczeniowego cara Aleksandra II. Do głośnych wydarzeń doszło w 1868 r. w Luszynie, gdy na prośbę dziedzica Adama Grabskiego, w celu stłumienia buntu chłopów, nie godzących się na zamianę ich ogrodów na grunta rolne, interweniowało wojsko rosyjskie. W wielu miejscowościach ziemi gostynińskiej dochodziło do sporów serwitutowych między dworem a wsią. W okresie rewolucji 1905-1907 majątki ziemskie były miejscem głośnych strajków nadmiernie eksploatowanych przez właścicieli ziemskich robotników rolnych. Największy z nich miał miejsce wiosną 1905 r. w dobrach Słubice będących własnością rodziny Grzybowskich.

Książkę dra Mariana Chudzyńskiego czyta się z ogromnym zainteresowaniem. A to wszystko dzięki plastycznemu, barwnemu i potocznemu językowi autora. Narracja autora została wzbogacona o przytaczane legendy, związane z historią dworów i pałaców ziemi gostynińskiej. Jedną z nich na przykład dotyczy okrutnego wobec chłopów pańszczyźnianych właściciela dóbr Studzieniec, druga zaś – sporu granicznego z udziałem dziedziców Suszerza i Słupa.

Swoje najnowsze opracowanie autor oparł na wynikach starannie przeprowadzonej kwerendy źródłowej. Prowadził ją przede wszystkim w takich zespołach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, jak: Akta podworskie, Kancelaria Gubernatora Warszawskiego oraz Kancelaria Generał Gubernatora Warszawskiego. Skorzystał również z cennych informacji zamieszczonych w zasobie Archiwum Państwowego w Płocku. Bibliografię znakomicie wzbogacają dobrze wykorzystane publikacje o charakterze źródłowym (wśród nich pamiętniki i wspomnienia) oraz liczne opracowania książkowe i artykuły innych badaczy dziejów zachodniego Mazowsza. Można byłoby też sięgnąć do archiwaliów, wspomnień przedstawiających dramatyczne losy rodzin ziemiańskich z terenu ziemi gostynińskiej i ich pałaców w pierwszym okresie Polski Ludowej. Wielkim walorem omawianej książki są wspaniałe, kolorowe zdjęcia dworów i pałaców.

Reasumując, najnowsza publikacja dra Mariana Chudzyńskiego wypełnia istotną lukę w dotychczasowej wiedzy na temat roli dworów i pałaców ziemi gostyńskiej w życiu gospodarczym, politycznym i kulturalnym mazowieckiego regionu. Przyczynia się też do zacieśnienia emocjonalnych związków mieszkańców ziemi gostyńskiej ze swoją „małą

Ojczyzną”. Nawet dziś, kiedy świat ziemiański w dawnej postaci stał się reliktem przeszłości, pałace i dwory jako przestrzeń materialna i symboliczna są stałym elementem mazowieckiego pejzażu kulturowego i pejzażu ziemi gostyńskiej.

Janusz Szczepański

Prace konserwatorskie i restauratorskie
przy wymianie stolarki okiennej i drzwiowej
gotyckiej XV-wiecznej kanonii – siedziby
Towarzystwa Naukowego Płockiego
w Płocku – etap II, współfinansowane przez
Samorząd Województwa Mazowieckiego

serce Polski

SPOŁECZNY RUCH NAUKOWY W PROCESIE ZMIANY KONFERENCJA ZAMYKAJĄCA OBCHODY 200-LECIA TNP

Spółeczny ruch naukowy w procesie zmiany to tytuł konferencji naukowej zorganizowanej przez Radę Towarzystw Naukowych Polskiej Akademii Nauk oraz Towarzystwo Naukowe Płockie, która odbyła się w piątek 17 września 2021 r. w Płocku. Konferencja zamknęła obchody dwusetlecia Towarzystwa Naukowego Płockiego, utworzonego w 1820 r. Pierwotnie zaplanowano ją na czerwiec 2020 r., czyli w roku jubileuszu stowarzyszenia, jednak w związku z pandemią Covid-19 konieczna stała się zmiana terminu.

W komunikacie zapowiadającym konferencję *Spółeczny ruch naukowy w procesie zmiany*, nakreślone zostały jej podstawowe założenia. Zwrócono uwagę, że „społeczny ruch naukowy jako istotny element krajobrazu nauki i życia zbiorowego charakteryzuje się wielością celów, funkcji i form”, a „stowarzyszenia naukowe prowadziły działalność, dostosowując się do warunków społecznych, politycznych i technologicznych, odgrywając różne role”. Potrzebę ukazania i opisu społecznego ruchu naukowego jako wyniku i jednocześnie czynnika zmiany społecznej wskazano jako nadrzędny cel konferencji.

Uczestników konferencji *Spółeczny ruch naukowy w procesie zmiany* powitał gospodarz miejsca – prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego prof. ucz. dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski. Nawiązał do jubileuszu tego najstarszego z działających w Polsce stowarzyszeń, prezentując nowo wydaną publikację, w której m.in. zrelacjonowano obchody dwusetlecia TNP i przypomniano najważniejsze wydarzenia z dziejów organizacji, zaprezentowane w formie kalendarium. Egzemplarze książki otrzymali wszyscy obecni na konferencji. Następnie oddano głos gościom, którzy wystąpili z listami gratulacyjnymi skierowanymi do prezesa TNP. Byli to: prof. dr hab. n. med. Maciej Słodki, rektor Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku oraz prof. dr hab. Małgorzata Jędrzycka reprezentująca Polskie Towarzystwo Fitopatologiczne. Prof. Z. Kruszewski odczytał z kolei jeszcze dwa listy, które dotarły pocztą – od prof. dr hab. Elżbiety Mączyńskiej, prezesa Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego oraz od prof. dr hab. Antoniego Różalskiego, prezesa łódzkiego Towarzystwa Naukowego.

Następnie rozpoczęto obrady konferencji, którym przewodniczyła prof. dr hab. Iwona Hofman – przewodnicząca Rady Towarzystw Naukowych PAN, prezes Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej, dyrektor Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej

Referat wygłasza prof. Iwona Hofman, przewodnicząca Rady Towarzystw Naukowych PAN

i Mediach Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, od 2020 r. członek honorowy TNP. Współprzewodniczącym był prof. Z. Kruszewski, prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego. Prof. I. Hofman wygłosiła również pierwszy z zaplanowanych w programie konferencji referatów, zatytułowany *Spółeczny ruch naukowy w Polsce w polityce naukowej państwa*. Po krótkiej przerwie z referatami wystąpili kolejno:

- prof. dr hab. n. med. Zbigniew Czernicki, Polskie Towarzystwo Neurochirurgów, Collegium Mazovia Innowacyjna Szkoła Wyższa w Siedlcach – *Medyczne towarzystwa naukowe – obecne trudności i możliwości uzyskania poprawy*;
- prof. dr hab. Wiesław Nagórko, Polskie Towarzystwo Mechaniki Teoretycznej i Stosowanej, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego – *Przeszłość i teraźniejszość towarzystw naukowych w dziedzinie nauk technicznych*;
- prof. ucz. dr hab. Stanisław Kunikowski, Włocławskie Towarzystwo Naukowe – *Przeszłość a przyszłość towarzystw naukowych ogólnych w Polsce. Oczekiwania i dalsze możliwości ich rozwoju*.

W dalszej części obrad odbyła się dyskusja panelowa moderowana przez prof. I. Hofman. Głos zabrali: prof. ucz. dr hab. Andrzej Gulczyński (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu); prof. M. Słodki, rektor Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku; prof. dr hab. n. med. Marek Kowalczyk (Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie); mgr inż. Mariusz Portalski (Towarzystwo Naukowe Płockie, Politechnika Warszawska); prof. dr hab. inż. Jerzy Błazejowski (Gdańskie Towarzystwo

Referat wygłasza prof. Zbigniew Czernicki z Polskiego Towarzystwa Neurochirurgów. Za stołem: prof. Iwona Hofman i prof. Zbigniew Kruszewski

Naukowe, Uniwersytet Gdański); dr Bogumiła Dumowska (Towarzystwo Naukowe Płockie).

Podsumowania obrad dokonali wspólnie prof. I. Hofman i prof. Z. Kruszewski. Zgodnie z założeniami programowymi podczas konferencji podejmowano następujące problemy szczegółowe, m.in.: przemiany stowarzyszeń naukowych; role i funkcje towarzystw naukowych w zmieniającej się rzeczywistości; różnorodność celów i form działania społecznego ruchu naukowego; przyszłość towarzystw naukowych.

Komitet Naukowy konferencji Społeczny ruch naukowy w procesie zmiany tworzyli:

- prof. ucz. dr hab. Michał Nowosielski, Towarzystwo Naukowe Płockie, Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku – przewodniczący;
- prof. dr hab. Janusz Adamowski, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego, Uniwersytet Warszawski;
- prof. dr hab. Katarzyna Chałasińska-Macukow, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego, Uniwersytet Warszawski;
- ks. prof. dr hab. Michał M. Grzybowski, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego;
- prof. dr hab. Iwona Hofman, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego, Polska Akademia Nauk, Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie;
- prof. dr hab. inż. Michał Kleiber, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego, Instytut Podstawowych Problemów Techniki PAN;
- prof. ucz. dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski, Towarzystwo Naukowe Płockie, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku;
- prof. dr hab. inż. Włodzimierz Kurnik, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego, Politechnika Warszawska;
- prof. dr hab. Grzegorz Radomski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Towarzystwo Naukowe Płockie;

Sala obrad, siedziba Towarzystwa Naukowego Płockiego

- prof. dr hab. n. med. Maciej Słodki, Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku, Towarzystwo Naukowe Płockie;
- prof. ucz. dr hab. inż. Renata Walczak, Politechnika Warszawska, Towarzystwo Naukowe Płockie;
- abp prof. dr hab. Stanisław Wielgus, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego;
- dr Marian Chudzyński, członek honorowy Towarzystwa Naukowego Płockiego;
- ks. dr Marek Jarosz, Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku.

W skład Komitetu Organizacyjnego weszli:

- dr hab. Andrzej Kansy, Towarzystwo Naukowe Płockie, Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku – przewodniczący;
- prof. ucz. dr hab. Małgorzata Kamińska, Towarzystwo Naukowe Płockie, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku;
- dr Paweł Kaczmarczyk, Towarzystwo Naukowe Płockie, Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku;
- dr Tomasz Piekarski, Towarzystwo Naukowe Płockie, Archiwum Państwowe w Płocku;
- dr Henryk Rode, Towarzystwo Naukowe Płockie, Politechnika Warszawska;
- mgr inż. Tadeusz Majsterkiewicz, Polska Akademia Nauk;
- Maciej Wróbel, Towarzystwo Naukowe Płockie – sekretarz.

Konferencję *Społeczny ruch naukowy w procesie zmiany* przeprowadzono w trybie stacjonarnym, z zachowaniem zasad reżimu sanitarnego. Wszyscy uczestnicy, wpisując się na listę obecności, zobowiązani byli jednocześnie do złożenia oświadczenia o przyjęciu pełnego szczepienia przeciwko Covid-19 i/lub przejścia tej choroby, dającego prawdopodobieństwo odporności.

Po zakończeniu konferencji, w siedzibie Towarzystwa Naukowego Płockiego odbyło się posiedzenie plenarne Rady Towarzystw Naukowych PAN.

Maciej Wróbel

**BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO
ZA OKRES 1 VII – 30 IX 2020 R.**

I. DZIAŁ OGÓLNY

Bibliografie

1. **Bibliografia** Mazowska Płockiego za okres 1 VII – 30 IX 2019 r. / oprac. Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska. // Notatki Płockie. – 2020, nr 3/264, s. 54-71

Czasopisma ukazujące się na terenie regionu

2. **Aktywny Senior**: kwartalnik Stowarzyszenia na Rzecz Wspierania Aktywności Seniorów „AS”. – 2020, [R. 2], nr 3. – Mława: Stowarzyszenie na Rzecz Wspierania Aktywności Seniorów „AS”, 2020. – Kwart.

Wydanie bezpłatne.

3. **Biuletyn** Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. – 2020, [R. 10], nr 26. Gostynin: Powiat Gostyniński, 2020. – Niereg. – ISSN 2084-0896

4. **Biuletyn** Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy / red. Anna Grochowska, Katarzyna Kozakowska. – 2020, nr 3. – Warszawa: Mazowieckie Obserwatorium Rynku Pracy; Wojewódzki Urząd Pracy, 2020. – Kwart.

5. **Czas** Wisły: oficjalny magazyn piłkarskiej Wisły Płock. – 2020, nr 126-129. – Płock: Wisła Płock S.A., 2020. – Niereg.

Egzemplarz bezpłatny.

6. **Eko i My**: poradnik ekologiczny / red. nacz. Maria Ciesielska. – 2020, nr [7/8]282-[9]283. – Grodzisk Mazowiecki: Wydawnictwo Studio Puenta, 2020. – Mies. – ISSN 1232-4531

7. **Ekstra** Sierpc: Sierpc, Gozdowo, Mochowo, Rościszewo, Szczutowo, Zawidz / red. nacz. Anna Matuszewska. – 2020, [R. 4], nr 68-71. – Sierpc: Słowem namalowane Anna Matuszewska, 2020. – Dwutyg. – ISSN 2544-7114

8. **eWyszogrod.pl**: Czerwińsk, Bodzanów, Bulkowo, Mała Wieś, Młodzieszyn, Radzanowo, Wyszogrod, Zakroczym, Brochów / red. nacz. Paweł Kłobukowski. – 2020, [R. 7], nr 68-69. – Wyszogrod: Boruta Motors P. Kłobukowski, 2020. – Niereg. – ISSN 2544-476X

9. **Gazeta** Samorządność / [red. nacz. Paweł Dąbrowski]. – 2020, nr 50-51. – Warszawa: MPGMedia, 2020. – Niereg. – ISSN 2299-7008

10. **Gazeta** Wyborcza / red. nacz. Adam Michnik. – 2020, nr 151-229. – Warszawa: Agora SA, 2020. – Dz. – ISSN 0860-908X
Zawiera dod. „Gazeta Wyborcza Płock”; red. nacz. Arkadiusz Adamkowski.

11. **Głos** Słupna: Miesięcznik Samorządowy Gminy Słupno / red. zespół. – 2020, [R. 16], nr 4(73). – Słupno: Gminny Ośrodek Kultury, 2020. – Mies. – ISSN 2544-6290

12. **GO!**: miesięcznik Grupy ORLEN / red. nacz. Zuzanna Falzmann. – 2020, [R. 3], nr 7-9. – Płock: PKN ORLEN SA, 2020. – Mies.

13. **Gość** Niedzielny: tygodnik katolicki / red. nacz. ks. Adam Pawłaszczyk. – 2020, R. 97, nr 27-39. – Katowice: Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej w Katowicach, 2020. – Tyg. – ISSN 0137-7604
Zawiera dod. „Gość Płocki”.

14. **Informator** Samorządowy Starostwa Powiatowego w Sochaczewie / red. Marcin Odolczyk, Anna Syperek, Sylwia Seklecka. – 2020, [R. 4], nr 5(31)-9(35). – Sochaczew: Starostwo Powiatowe, 2020. – Mies. – ISSN 2544-7637

15. **Inżynier** Mazowska / Red. Andrzej Papliński, Krzysztof Zięba. – 2020, Nr 4(86)-5(87). – Warszawa: Mazowiecka Okręgowa Izba Inżynierów Budownictwa, 2020. – Dwumies. – ISSN 2083-0610

16. **KNC** Króluj Nam Chryste: ogólnopolski miesięcznik dla ministrantów / red. nacz. Michał Bondyra. – 2020, nr 7-9. – Poznań: Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, 2020. – Mies. – ISSN 1732-4556

Tyt. dod.: Króluj Nam Chryste – Zawiera dod. „Pismo Duszpasterstwa Służby Liturgicznej Diecezji Płockiej”.

17. **Kurier** Sierpecki / red. nacz. Sylwia Krupińska. – 2020, [R. 12], nr 19-25. – Sierpc: Media Serwis, 2020. – Dwutyg. – ISSN 2080-1556

18. **Lokalna** Gazeta Kutna i Regionu: Kutno, Łęczyca, Gostynin / red. prow. Krzysztof Szymański. – 2020, [R. 2], nr 27-38. – Kutno: Projekt Portal Sp. z o.o, 2020. – Tyg. – ISSN 2658-1647

19. **Mariawita**: pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów / red. zespół. – 2020, [R. 62], nr 7/11. – Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2020. – Mies. – ISSN 0209-3103

20. **Mazowiecka** Szwajcaria: Brudzeń Duży zaprasza: bezpłatne pismo społeczno-kulturalne Towarzystwa Przyjaciół Gminy Brudzeń im. Pawła Włodkowica / red. nacz. Andrzej Dwojnych. – 2020, [R. 18], nr 3(85-86). – Brudzeń Duży: TPGB, 2020. – Kwart. – ISSN 1642-9214

21. **Mazowiecki** Rynek Pracy: Biuletyn Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie / red. nacz. Wiesława Lipińska. – 2020, R. [17], nr 4-5. – Warszawa: Wojewódzki Urząd Pracy, 2020. – Dwumies. – 2082-856X

22. **Mazowsze**. Serce Polski: Pismo Samorządu Województwa Mazowieckiego / red. nacz. Małgorzata Wielechowska. – 2020, nr 7/8-9. – Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2020. – Mies. – ISSN 2544-6738

23. **Mazowsze**: Studia Regionalne / red. nacz. Krzysztof Opolki. – 2020, nr 34. – Warszawa: Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, 2020. – Niereg. – ISSN 1689-4774

24. **Meritum**: Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny / red. nacz. Janina Ziętek. – 2020, nr 3. – Warszawa: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, 2020. – Kwart. – ISSN 1896-2521

25. **MiastO!Żyje**: informator społeczny / oprac. Urząd Miasta Płocka. – 2020, [R. 7], nr 4-6. – Płock: Urząd Miasta, 2020. – Niereg.

26. **Miesięcznik** Pastorski Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / red. ks. Dariusz Malczyk. – 2020, [R. 105 (115)], nr 7/8-9. – Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2020. – Mies. – ISSN 0209-3642

27. **Moda** na Mazowsze: Odpocznij na Mazowszu: przewodnik turystyczny / redakcja Jolanta Sieradzka-Kasprzak. – [lato 2020]. – Warszawa: Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, 2020. – Niereg.
ISBN 978-83-8009-805-3

28. **Nasz** Gostynin: biuletyn miejski / red. zespół. – 2020, [R. 9], nr 1(49)-2(50). – Gostynin: Gmina Miasta Gostynina. Wydział Promocji Miasta i Ochrony Zdrowia 2020. – Kwart. – ISSN 2081-4364

29. **Nasz** Płock: bezpłatny magazyn mieszkańców Płocka i Mazowsza Płockiego / red. nacz. Jan Bolesław Nycek. – 2020, [R.17], nr3(135)-49136). – Płock: Wydawnictwo MAROW – Jan Bolesław Nycek, 2020. – Niereg. – ISSN 1731-5484

30. **Nasz** Sierpc: biuletyn Rady i Burmistrza / red. zespół. – 2020, NR 3. – Sierpc: Urząd Miasta, 2020. – Kwart.

31. **Nasza** Gmina: informator Gminy Stara Biała /red. zespół. – 2020, [R. 10], nr 3. – Stara Biała: Urząd Gminy, 2020. – Kwart.

32. **Nasza** Katedra: biuletyn Parafii św. Zygmunta w Płocku. – 2020, nr 98(151)-110(163). – Płock: Parafia św. Zygmunta, 2020. – Tyg.

33. **Notatki** Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / [red. nacz. Grzegorz Gołębiowski]. – 2020, [R. 64], nr 3/264. – Płock: TNP, 2020. – Kwart. – ISSN 0029-389X

34. **PetroNews** / red. nacz. Agnieszka Stachurska. – 2020, [R.8], nr 13-18. – Płock: Sentra Media Sp. z o.o., 2020. – Dwutyg. – ISSN 2353-0863

35. Pielęgniarstwo w Opiece Długoterminowej=Long-Term Care Nursing: kwartalnik międzynarodowy / red. nacz. Mariola Glowacka. – 2020, [R.5], nr 3. – Płock: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2020. – Kwart. – ISSN 2450-8624

Streszcz. w jęz. ang.

36. Praca i Rozwój: Biuletyn Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku / red. nacz. Daniel Olender. – Płock: Miejski Urząd Pracy w Płocku, 2020. – Niereg.

ISBN 978-83-947239-0-3

37. Społeczeństwo, Edukacja, Język = Society, Education, Language: półrocznik Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych / [red. nacz. Lidia Marszałek]. – T. 12(2020). – Płock: Wydawnictwo Naukowe MUP, 2020. – Półrocz. – ISSN 2353-1266 – Tyt. okł.: SEJ – Streszcz. ang., pol.

38. Spotkanie / red. zespół. – 2020, [R. 15], nr 7-9. – Rogozino: Parafia św. Faustyny Apostołki Bożego Miłosierdzia, 2020. – Mies.

39. Stanisławówka: biuletyn parafialny / Red. zespół. – 2020, nr 15-20. – Płock: Parafia św. Stanisława Kostki, 2020. – Tyg.

40. Studia Dydaktyczne / Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku. Wydział Pedagogiczny; [red. nacz. Renata Góral-ska]. – T. 27:28(2018). – Płock: Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica – Wydawnictwo Naukowe „Novum”, 2018. – Rocz. – ISSN 1230-1760

41. Sytuacja demograficzna województwa mazowieckiego w 2019 r. = Demographic situation of mazowieckie voivodship in 2019 / [kier. Anna Cacko, Tomasz Zegar; zespół aut. Iwona Cieciora, Hanna Murawska; Urząd Statystyczny w Warszawie]. – [R. 1](2019). – Warszawa: Urząd Statystyczny, 2020. – 77 s.: wykr., tab.; 27 cm. – (Analizy Statystyczne) – Rocz. – ISSN 2658-1949

Tyt. równol.: Demographic situation of mazowieckie voivodship in 2019

Publikacja jest kontynuacją wydawnictwa „Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim”.

42. Tygodnik Płocki / red. nacz. Tomasz Szatkowski. – 2020, [R. 48], nr 27-39. – Płock: Tygodnik Płocki Sp. z o. o., 2020. – Tyg. – ISSN 0208-6972

43. Wiadomości Parafialne (Płock): Parafia św. Krzyża w Płocku. – 2020, [R. 8], nr 27(362)-29(363). – Płock: Parafia św. Krzyża. 2020. – Tyg.

44. Wiadomości PortalPłock / red. Michał Wiśniewski. – 2020, [R.3], nr 32-34. – Płock: Local Media Group, 2020. – Tyg. – ISSN 2544-9729

46. Wieś Mazowiecka: Miesięcznik Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego / red nacz. Wojciech Asiński. – 2020, nr 7/8-9. – Warszawa: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2020. – Mies. – ISSN 1507-4714

47. Wieści znad Wisły / red. Ewa Smuk-Stratenwerth, Monika Deja. – 2020, [R. 27], nr 109. – Grzybów: Stowarzyszenie „Ziarno”, 2020. – Niereg. – ISSN. – 1643-7810

48. Zagraj to Sam: przeboje w zapisie nutowym / red. nacz. Janusz Wiśniewski. – 2020, [R.27], nr III (254). – Płock: Studio „Bis”, 2020. – Kwart. – 1231-0980

Poszczególne okręgi i miejscowości

Bielino

49. WALUŚ, Konrad Jan.: Nasza gmina w 1920 / Konrad Jan Waluś. // Głos Słupna. – 2020, nr 4(73), s. 10, il.

Dot. gminy Słupno.

Płock

50. DANIELUK, Jacek.: Bez Płockarty nie ma darmowego parkowania...: Płocka Karta Mieszkańca zacznie działać we wrześniu / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 33, s. 5, il.

Zniżkowa karta miejska dla płocczan zameldowanych i rozliczających podatki w Płocku – „Płockarta”.

51. NOWAK-DĄBROWSKA, Gabriela.: Płock – miasto wielu kultur: przewodnik = The city of many cultures: the guidebook autor Gabriela Nowak-Dąbrowska; tłumaczenie na angielski Piotr Dąbrowski. – Płock: Fundacja Nobiscum, 2020. – 79, [1] strona: ilustracje; 21 cm.

The city of many cultures: – Bibliografia strony 78-79 – Równoległe tekst polski i angielski

ISBN 978-83-951811-3-9

52. Pakuj się do Płocka / fotografie P. Augustyniak i inni. – Bydgoszcz: „Wydawnictwo Unitex”, 2020. – 92, [2] strony: fotografie, 28 cm. – (I Love Płock)

ISBN 978-83-7296-527-1

Album – fotograficzna opowieść o współczesnym Płocku.

– ROBAK, Waldemar.: Tadeusz Gierzyński – człowiek, który uczynił Płock stolicą polskiej chemii = poz. 66

– SZATKOWSKA, Lena.: „Reszta ciała”, czyli pamięć pokoleń = poz. 58

Sierpc

53. Kalendarium najważniejszych wydarzeń / oprac. Pracownia Dokumentacji Dziejów Miasta. // Nasz Sierpc. – 2020, nr 3, s. 38-40, il.

Najważniejsze wydarzenia w Sierpcu od maja do sierpnia 2020 r.

Stara Biała

– ANTOSZEK, Grzegorz.: Gmina Stara Biała w okresie wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku = poz. 109

Pamiętniki. Wspomnienia

– LEWANDOWSKA, Anna.: Tajemnice pamiętnika pani Marceliny = poz. 82

Biografie

54. BANASIAK, Joanna.: Kobiety roku 1920 : niedokończony jasny portret ich... / Joanna Banasiak, oprac. j.b. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 33, s. 22, il.

55. BURZYŃSKA, Karolina.: Ogłaszamy: Marcin Siwek Płocczaninem Roku 2019: plebiscyt „Wyborczej” i Urzędu Miasta Płocka / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 195, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.

– CEGLAREK, Michał.: Poryw obywatelski = poz. 100

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Oni obronili Płock = poz. 114

56. Kto Płocczaninem Roku 2019?: głosujmy!: plebiscyt / Redakcja. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 172, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4, il.

– (lesz): Tajemnice płockich kamienic = poz. 104

– LEWANDOWSKA, Anna.: Młode płockie talenty = poz. 288

– LEWANDOWSKA, Anna.: Podróż w nieznane, czyli... do Płocka = poz. 93

57. NOWAK-DĄBROWSKA, Gabriela.: Wychodząc z niepamięci: żydowskie rodziny przedwojennego Płocka / Gabriela Nowak-Dąbrowska. – Płock: Fundacja Nobiscum, [2020]. – 99, [1] strona: ilustracje; 16 x 24 cm.

Bibliografia na stronie 98. ISBN 978-83-951811-4-6

– SKOWROŃSKI, Marcin.: Dwór w Nadułkach = poz. 284

58. SZATKOWSKA, Lena.: „Reszta ciała”, czyli pamięć pokoleń: przeproszam, dziękuję, cholera jasna... / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 29, s. 10, il.

Zawiera rec. książki: Reszta ciała / Rafał Kowalski. – Płock, 2020.

– WIELICZKA-SZARKOWA, Joanna.: Płockie Orleża = poz. 124

59. WITKOWSKI, Tadeusz (1946-): Polska środkowa: zarys historii, biogramy znanych ludzi / Tadeusz Witkowski & Paweł Witkowski. – Warszawa; Łowicz: [wydawca nieznan], 2020 (Kraków: Drukarnia Wydawnicza im. W.L. Anczyca). – 202, [2] strony: ilustracje (częściowo kolorowe); 28 cm.

Bibliografia i źródła internetowe na stronie 174-193. Indeks.

Lachman, Wacław

60. ROBAK, Waldemar.: Wacław Lachman-płocczanin, który rozśpiewał całą Polskę / Waldemar Robak. // *PetroNews*. – 2020, nr 17, s. 14, il. – (Kim są patroni płockich ulic)

Bibliogr.

Włodarczyk, Wojciech

61. GRYSZPANOWICZ, Piotr.: Jubileusz prof. dr inż. Wojciecha Włodarczyka (członka TNP w latach 1980-2000) / Piotr Gryszpanowicz. // *Notatki Płockie*. – 2020, nr 3/264, s. 52-53, il.

Bibliogr.

Askanas, Kazimierz

62. SOKOLNICKI, Michał.: [Bez uśmiechu – nic nie jest nigdy prawdziwe – recenzja] / Michał Sokolnicki. // *Notatki Płockie*. – 2020, nr 3/264, s. 45-46, il.

Zawiera rec. książki: *Bez uśmiechu – nic nie jest nigdy prawdziwe*. – Płock, 2019.

Betley, Kazimierz

– SIKORSKI, Tomasz.: *Harcerze w wojnie polsko-bolszewickiej* = poz. 70

Broda, Józefa

63. SEWERYNIAK, Henryk.: Z odwagą i z różańcem / Henryk Seweryniak. // *Rzeczpospolita*. – 2020, nr 173, *Magazyn Plus Minus*, s. 32-33, il.

Historia Józefy Brody z Jędrzejewskich napisana na podstawie książki H. Seweryniaka i L. Seweryniaka „Mamunia” wyd. przez PIW w 2014 r.

Chmielewski, Józef

64. MAT.: Prezes Spółdzielni odszedł na emeryturę / MAT. // *Ekstra Sierpc*. – 2020, nr 68, s. 1, 12-13, il.

Józef Chmielewski – wieloletni prezes Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej w Sierpcu.

Czaplicki, Antoni

– JEZNACH, Andrzej.: *Rok 1920 na ochotnika!* = poz. 117

Dorobek, Henryk

– WALUŚ, Konrad Jan.: *Nasza gmina w 1920* = poz. 49

Gaworski, Piotr

65. GAWORSKI, Piotr.: Pół wieku Ratownictwa Chemicznego / Piotr Gaworski; rozm. // *GO!*. – 20, nr 9, s. 22-23, il.

Rozmowa z dowódcą sekcji Ratownictwa Chemicznego w PKN ORLEN.

Gierzyński, Tadeusz

66. ROBAK, Waldemar.: Tadeusz Gierzyński – człowiek, który uczynił Płock stolicą polskiej chemii / Waldemar Robak. // *PetroNews*. – 2020, nr 15, s. 14, il. – (Kim są patroni płockich ulic)

Bibliogr.

Głogowiecki, Mieczysław

67. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Kpt. Mieczysław Głogowiecki (1889-1920) – legionista i oficer Wojska Polskiego, poległy pod Trzepowem 18 sierpnia 1920 r. / Grzegorz Gołębiowski. // *Notatki Płockie*. – 2020, nr 3/264, s. 3-24, il.

Streszcz. w jęz. ang.

Jeziorowski, Józef

– MATUSIAK, Ewa Lilianna.: *Jeziorowscy – historią naznaczeni* = poz. 69

Jeziorowski (rodzina)

68. LEWANDOWSKA, Anna.: Kompania braci i sióstr: rodzina niezwykła / Anna Lewandowska. // *Gazeta Wyborcza*. – 2020, nr 190, dod. *Tygodnik Płock*, s. 1, 4-5, il.

Wystawa w Książnicy Płockiej i książka Ewy L. Matusiak „Jeziorowscy – historią naznaczeni. Opowieść rodzinna” poświęcone rodzinie Jeziorowskich z Cierszewa w gm. Brudzeń, uczestnikom bitwy o Płock, żołnierzom wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. i II wojny światowej.

69. MATUSIAK, Ewa Lilianna.: *Jeziorowscy – historią naznaczeni: opowieść rodzinna* / Ewa Lilianna Matusiak. – Płock: Książnica

Płocka im. Władysława Broniewskiego, 2020. – 124 strony: fotografie (w tym kolorowe); 22 cm.

Publikacja wydana w 100. rocznicę bohaterskiej obrony Płocka przed bolszewikami.

ISBN 978-83-66228-10-8

Jeziorowski, Tadeusz

– *Historia walecznego harcerza...* = poz. 197

– MATUSIAK, Ewa Lilianna.: *Jeziorowscy – historią naznaczeni* = poz. 69

70. SIKORSKI, Tomasz.: *Harcerze w wojnie polsko-bolszewickiej* / Tomasz Sikorski. – Kraków: Instytut Pamięci Narodowej, 2020. – 55, [1] strona: fotografie; 23 cm. – (Bohaterowie Niepodległej)

ISBN 978-83-8098-936-8

Jeziorowski, Tadeusz Zygmunt

– MAŁECKA, Agnieszka.: *Historia blisko nas* = poz. 203

Jeziorowski, Zbigniew

– MATUSIAK, Ewa Lilianna.: *Jeziorowscy – historią naznaczeni* = poz. 69

Jędrzejewski, Bolesław

– CIECHOMSKA, Agnieszka.: *Wspomnienia Bolesława Jędrzejewskiego, dotyczące obrony Płocka 18-19 sierpnia 1920 r.* = poz. 112

Kaczmarek, Czesław

– *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „ludowej”* = poz. 88

Krogulecki, Jan (ks.)

– MAŁECKA, Agnieszka.: *Niech Bóg nas zachowa od podobnej wojny* = poz. 120

Kühn-Cichocka, Anna

71. KÜHN-CIHOCKA, Anna.: W każdym człowieku drzemie coś wartościowego / Anna Kühn-Cichocka; rozm. przez Grzegorz Czajkowski. // *Nasz Płock*. – 2020, nr 3(135), s. 9, il.

Rozmowa z płocką poetką i malarką.

Łęcki, Wojciech

– AMBROZIAK-BERESZCZYŃSKA, Urszula.: *Wojciecha Łęckiego szpilki myśli* = poz. 275

Maciesza, Aleksander

72. ROBAK, Waldemar.: *Towarzystwo Naukowe Płockie prezentuje swe archiwalia: wystawa fotografii ze zbiorów Aleksandra Macieszy* / Waldemar Robak. // *PetroNews*. – 2020, nr 18, s. 14, il.

Aleksander Maciesza – biografia; art. zawiera zdjęcia prezentowane na wystawie.

Majewski, Franciszek

73. FELCZAK, Paweł.: *Poszlaki: rzecz o śmierci por. Franciszka Majewskiego ps. „Stony”, dowódcy 4 Grupy Bojowej 11 Grupy Operacyjnej NSZ* / Paweł Felczak. // *Wyklęci*. – 2020, nr 3(19), s. 149-175, il.

Miąsek, Władysław

– WALUŚ, Konrad Jan.: *Nasza gmina w 1920* = poz. 49

Mieczkowski, Stefan

– JEZNACH, Andrzej.: *Rok 1920 na ochotnika!* = poz. 117

Mroczkowski, Ireneusz

74. ADAMKOWSKI, Arkadiusz.: *Potrąfił cudownie słuchać: ks. Ireneusz Mroczkowski: człowiek dialogu* / Arkadiusz Adamkowski. // *Gazeta Wyborcza*. – 2020, nr 195, dod. *Tygodnik Płock*, s. 1, 4, il.

75. (RED).: *Odnajdywał Jezusa w drugim człowieku* / (red), GCz. // *Nasz Płock*. – 2020, nr 4(136), s. 5, il.

76. SEWERYNIAK, Henryk.: *Ogień księdza Mroczkowskiego* / Henryk Seweryniak. // *Gość Niedzielny*. – 2020, nr 35, dod. *Gość Płocki*, nr 35/595, s. VI-VII, il.

Zawiera dekalog chorych na raka wg ks. Mroczkowskiego.

77. SZATKOWSKA, Lena.: *Płock pożegnał księdza Mroczkowskiego* / Lena Szatkowska. // *Tygodnik Płocki*. – 2020, nr 34, s. 5, il. Uroczystości pogrzebowe księdza Ireneusza Mroczkowskiego, m.in. byłego rektora WSD, pomysłodawcy cyklu „Ludzie dialogu po 1989 r.”.

Nowakowska, Katarzyna

78. SZATKOWSKA, Lena.: Katarzyna Nowakowska odznaczona Krzyżem Komandorskim: 76. rocznica Powstania Warszawskiego / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 31, s. 3, il. Mieszkancka Płocka, uczestniczka Powstania Warszawskiego, sanitariuszka 3. Batalionu Pancernego AK „Golski”.

Nowakowski, Jakub

79. To idzie młodość: trwają rozgrywki I ligi. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 26, s. 15, il.

Jakub Nowakowski – zawodnik piłki ręcznej klubu Mazur Sierpc.

Perlikowska, Barbara

80. Powiatowy Kącik Artystyczny: Barbara Perlikowska – malarka pejzaży ziemi gostynińskiej. // Biuletyn Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. – 2020, nr 26, s. 14-15, il.

Petera, Dariusz

81. PETERA, Dariusz.: Wskazują uczniom drogi rozwoju / Dariusz Petera; rozm. przepr. Grzegorz Czajkowski. // Nasz Płock. – 2020, nr 4(136), s. 3, il.

Dariusz Petera – muzyk jazzowy, pianista, kompozytor.

Rościszewska, Marcelina

82. LEWANDOWSKA, Anna.: Tajemnice pamiętnika pani Marceliny: do biblioteczki płocczanina / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 225, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.

Artykuł zawiera fragm. i recenzje książki: A było tak...: wspomnienia pogodne Marceliny Rościszewskiej / Marcelina Rościszewska. – Płock, 2020.

Rościszewski, Lech Marian

83. ROŚCISZEWSKI, Lech.: Pamiętnik z czasu wojny / Lech Rościszewski. – Wydanie I. – Płock: Muzeum Mazowieckie w Płocku, 2020. – 106, [1] strona: fotografie; 21 cm.

Zawiera także historię 4 pułku ułanów w latach 1918-1920 i biografię autora pamiętników.

ISBN 978-83-64676-50-5

84. LEWANDOWSKA, Anna.: Tymczasem – koń, szabla i karabin...: z pamiętnika syna Marceliny / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 190, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.

Zawiera rec. książki: Pamiętnik z czasu wojny / Lech Marian Rościszewski. – Płock, 2020.

85. SZATKOWSKA, Lena.: Lech, syn Marceliny: ułański pamiętnik czasu wojny / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 37, s. 18, il.

Zawiera rec. książki: Pamiętnik z czasu wojny / Lech Marian Rościszewski. – Płock, 2020.

Rościszewski (rodzina)

– LEWANDOWSKA, Anna.: Tajemnice pamiętnika pani Marceliny = poz. 82

Themerson, Stefan

– SOKOLNICKI, Michał.: [Bez uśmiechu – nic nie jest nigdy prawdziwe – recenzja] = poz. 62

Tyndorf, Sławomir

86. Wspomnienie o Sławomirze Tyndorfie. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 68, s. 2, il.

Sławomir Tyndorf (1937–2020) – sierpczanin, lekarz weterynarii.

Wielec, Krzysztof

87. WIELEC, Krzysztof.: Oddany powiatowi i gminie Drobin / Krzysztof Wielec; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2020, nr 4(136), s. 3, il.

Rozmowa z Krzysztofem Wielcem, radnym powiatu płockiego.

Zakrzewski, Tadeusz Paweł

88. Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „ludowej” / pod redakcją Rafała Łatki; Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. – Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2020. – 448 stron; 25 cm. – (Biskupi w Relacjach Komunistycznego Państwa)

Na stronie przytytułowej: Centralny Projekt Badawczy IPN.

Władze komunistyczne wobec kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944–1989. – Bibliografia przy rozdziałach. Indeks. – ISBN 978-83-8098-802-6

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Hydrologia. Meteorologia. Klimatologia

- ADS.: Cel: neutralność klimatyczna = poz. 130
- ADS.: Czas concernów multienergetycznych = poz. 131
- ADS.: PKN Orlen stawia na zielone = poz. 133
- BURZYŃSKA, Karolina.: Dobra Płocczanka z kranu = poz. 188
- BURZYŃSKA, Karolina.: Spokój na kolejne pół wieku = poz. 189
- CIEŚLAK-WRÓBLEWSKA, Anna.: Nie ma innej ścieżki niż zielona transformacja = poz. 134
- (es): Co się działo w roku 2019 w Stowarzyszeniu Ziarno? = poz. 196
- KINALSKA, Eliza.: „Zawirusowani kulturą zero waste” = poz. 250
- KOGUT, Andrzej.: Nowoczesna oczyszczalnia w Trzebini = poz. 146
- LEWANDOWSKA, Anna.: Na rowerze z biegiem rzek = poz. 92
- 89. (MW).**: Burze nie pomagają: powiat zagrożony ekstremalną suszą / (mw). // Wiadomości PortalPłock. – 2020, nr 32, s. 4, il.
- Susza hydrologiczna w powiecie płockim.
- NIEWIADOMSKI, Michał.: Biznes po zielonej stronie mocy = poz. 153
- OBAJTEK, Daniel.: Orlen zbiera fundusze na zeroemisyjność = poz. 159
- OBAJTEK, Daniel.: Przejęcie PGNiG może pójść łatwiej niż Lotosu = poz. 161
- **Petrochemia** na przyszłość = poz. 166
- PKN Orlen zmierza w stronę neutralności klimatycznej = poz. 169
- **Transformacja** energetyczna: raport = poz. 175

Roślinność. Zwierzęta

– BURZYŃSKA, Karolina.: Armia 4 łap, Rozmerdani i Psiewspaniali = poz. 187

Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

- 90. Bartoszewo** nie do poznania. Kąpielisko i rekreacja w lepszych warunkach. // Nasz Gostynin. – 2020, nr 2(50), s. 7, il.
- Kąpielisko Dybanka nad jeziorem Bartoszewo w Gostyninie.
- 91. BUDKIEWICZ, Magdalena.**: Odpocznij na Mazowszu: przewodnik turystyczny / tekst Magdalena Budkiewicz, Dominika Borówka-Sitnik; redakcja Jolanta Sieradzka-Kasprzak. – Warszawa: Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, 2020. – 60 stron: zdjęcia, mapy; 22 cm.
- ISBN 978-83-8009-805-3
- (lesz): Tajemnice płockich kamienic = poz. 105
- 92. LEWANDOWSKA, Anna.**: Na rowerze z biegiem rzek / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 178, dod. Tygodnik Płock, s. 7, il.
- Szlak czerwony wzdłuż Wisły: Płock-Wyszogród i szlak niebieski wzdłuż Skrzywy Prawej: Płock-Sierpc-Szczutowo.
- 93. LEWANDOWSKA, Anna.**: Podróż w nieznanne, czyli... do Płocka / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 154, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.
- Zawiera rec. książki: Płock – miasto wielu kultur / Gabriela Nowak-Dąbrowska. – Płock, 2020.
- Zawiera rec. książki: Wychodząc z niepamięci / Gabriela Nowak-Dąbrowska. – Płock, 2020.
- **Moda** na Mazowsze: Odpocznij na Mazowszu = poz. 27
- NOWAK-DĄBROWSKA, Gabriela.: Płock – miasto wielu kultur = poz. 51
- 94. Odpocznij** na Mazowszu: przewodnik turystyczny / tekst Magdalena Budkiewicz, Dominika Borówka-Sitnik. – Warszawa:

Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, 2020. – 60 s.: il. kolor.; 24 cm. – (Moda na Mazowsze, ISSN 978-83-8009-805-3)

Na okł. logo; Mazowsze: serce Polski.

95. STELMAŃSKA, Izabela.: Bo Mazowsze jest piękne...: wakacje 2020 / Izabela Stelmańska; rozm. przepr. Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 172, dod. Tygodnik Płock, s. 5, il. Rozmowa z wicedyrektorką Departamentu kultury, promocji i turystyki w Urzędzie Marszałkowskim – I. Stelmańską.

III. LUDNOŚĆ

Demografia

– **Sytuacja** demograficzna województwa mazowieckiego w 2019 r. = poz. 41

IV. HISTORIA

– WITKOWSKI, Tadeusz: Polska środkowa = poz. 59

Archeologia

96. BURZYŃSKA, Karolina.: Co mówią groby naszych przodków: badania archeologiczne w Płocku / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 213, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.

Odkrycie grobów w centrum Płocka, m.in. na terenie USC, za tzw. Pałacem Ślubów.

97. BURZYŃSKA, Karolina.: Co mówią groby naszych przodków: badania archeologiczne w Płocku / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 213, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6-7, il.

Odkrycie średniowiecznego cmentarza na dziedzińcu dawnej komendy policji w Płocku przy ulicy 1 Maja 3.

Historia miejscowości. Historiografia

Blizno

– M.: 300 lat kościółka w Bliznie = poz. 296

Drobin

98. KACZOROWSKI, Adam.: Życie w małym mieście: Mazowsze / Adam Kaczorowski, Mateusz Szatkowski. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 201, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 7, il.

Historia i współczesność Droбина i Raciąża.

Felicjanów

– MARKOWSKI, Sławomir P.: „Eden” – mistyczny ogród mariawicki w Felicjanowie = poz. 283

Nadułki (gm. Bulkowo)

– SKOWROŃSKI, Marcin.: Dwór w Nadułkach = poz. 284

Płock

99. BRUKWICKI, Jerzy (1945-).: Płockie sierpień: 1920, 1980, 2020 / Jerzy Brukwicki. – Płock: Gmina Miasto Płock, [2020]. – 123, [1] strona: ilustracje; 24 cm.

Rok wydania na podstawie serwisu e-ISBN.

ISBN 978-83-958135-0-4

100. CEGLAREK, Michał.: Poryw obywatelski / Michał Ceglarek. // Karta. – 2020, nr 104, s. 4-33, il.

Mobilizacja wszystkich grup społecznych w obronie państwa przed bolszewikami w 1920 r.

101. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Obrona Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. / Grzegorz Gołębiewski; oprac. (jb). // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 33, s. 19-21, il.

Zawiera czarno-białe zdjęcia obrońców Płocka.

102. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Obrona Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. / Grzegorz Gołębiewski. // MiastOliŻyie Informator Społeczny. – 2020, nr 5, s. 4-17, il.

Art. zawiera fot. z inscenizacji obrony Płocka (w latach: 2010, 2015, 2016).

– KACPRZAK, Michał.: Jak płocczanie bolszewików przegonili = poz. 118

103. (LESZ.): Opowieść o płockich bohaterach 1920 roku: nowe wydanie książki Grzegorza Gołębiewskiego / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 33, s. 10, il.

Zawiera rec. książki: Płock 1920: dni krwi i chwały, wyd. poprawione i uzupełnione / Grzegorz Gołębiewski. – Warszawa, 2020.

104. (LESZ.): Tajemnice płockich kamienic: dwujęzyczny przewodnik po mieście / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 32, s. 10, il.

Zawiera rec. książki: Płock: miasto wielu kultur / Gabriela Nowak-Dąbrowska. – Płock, 2020.

– NOWAK-DĄBROWSKA, Gabriela.: Płock – miasto wielu kultur = poz. 51

– PANFIL, Tomasz.: Na krańcach wolności = poz. 121

105. ROBAK, Waldemar.: Przejmująca lekcja historii w Płockiej Galerii Sztuki: „Tak było. Płock 1920” / Waldemar Robak. // Petro-News. – 2020, nr 14, s. 14, il.

Ekspozycja plenerowa autorstwa Michała Kacprzaka „Tak było. Płock 1920” na dziedzińcu Płockiej Galerii Sztuki.

106. SZATKOWSKA, Lena.: Tak było. Płock 1920: żołnierze i cywile na ratunek miastu / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 31, s. 10, il.

Ekspozycja plenerowa autorstwa Michała Kacprzaka „Tak było. Płock 1920” na dziedzińcu Płockiej Galerii Sztuki.

Raciąż

– KACZOROWSKI, Adam.: Życie w małym mieście = poz. 98

Rębowo

107. „Z dziejów Rębowa”. // eWyszogrod.pl. – 2020, nr 68, s. 12-13, il.

Przedruk artykułu z „Korespondenta Płockiego” nr 52, s. 1, z 3 VII/21 VI 1883 r.

Sanniki

108. SOBOCIŃSKI, Krzysztof.: Sanniki i ich mieszkańcy w latach niepodległości i okupacji 1918–1955 / autor Krzysztof Sobociński. – Sanniki: Europejskie Centrum Artystyczne im. Fryderyka Chopina, 2020. – 254 strony: ilustracje; 24 cm.

ISBN 978-83-926600-8-8

Sierpc

– CEGLAREK, Michał.: Poryw obywatelski = poz. 100

Stara Biała (okręg)

109. ANTOSZEK, Grzegorz.: Gmina Stara Biała w okresie wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku / tekst Grzegorz Antoszek, Leszek Zugaj; projekt graficzny Tomasz Zieliński. – Biała: Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Starej Białej, 2020. – 31 stron: ilustracje; 30 cm.

Na okładce i wewnętrznej stronie okładki: Lublin 2020.

Staroźreby (okręg)

110. ANTOSZEK, Grzegorz.: Wydarzenia wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku w gminie Staroźreby / tekst Grzegorz Antoszek, Leszek Zugaj. – Staroźreby: Urząd Gminy w Staroźrebach: Gminna Biblioteka Publiczna w Staroźrebach, 2020. – 28 stron: ilustracje; 30 cm.

Zawiera biogramy dowódców i spis poległych spoczywających na terenie gminy.

Opracowania według okresów

Historia do 1795 r.

– „Z dziejów Rębowa” = poz. 108

Historia 1795–1918

– NOWAK-DĄBROWSKA, Gabriela.: Wychodząc z niepamięci = poz. 57

Historia 1918–1939

– ANTOSZEK, Grzegorz.: Wydarzenia wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku w gminie Staroźreby = poz. 110

– BANASIAK, Joanna.: Kobiety roku 1920 = poz. 54

111. Bitwa Warszawska 1920: dzieła sztuki – fotografie – odezwy =

- Battle of Warsaw 1920: works of art – photographs – proclamations / wprowadzenie i redakcja – Tadeusz Skoczek; tłumaczenie: Guy Russell Torr (j. angielski); Muzeum Niepodległości. – Wydanie drugie, poprawione. – Warszawa: Muzeum Niepodległości; [Proszówki]: Prowincjonalna Oficyna Wydawnicza, 2020. – 255, [1] strona: ilustracje (w tym kolorowe); 34 cm. – (Nasza Historia)
- Pierwsze dzieło współwydane stanowi przedruk: Kraków: Skład Główny w Księgarni Krakowskiej, 1930; drugie: Warszawa: Instytut Badania Najnowszej Historii Polski, 1930. – Drugie miejsce wydania według BNPOL online. – „Cud nad Wisłą”: referat z 2-ma mapami / Adam Gałuszkiewicz. Wojna w roku 1920: (wspomnienia i rozważania): (fragment) / Lucjan Żeligowski. – Wstęp również w języku angielskim.
ISBN 978-83-65439-79-6 – ISBN 978-83-63831-15-8
- **Bohaterskim** Obrońcom Płocka 1920 = poz. 202
 - BRUKWICKI, Jerzy: Płockie sierpień = poz. 99
 - CEGLAREK, Michał: Poryw obywatelski = poz. 100
- 112. CIECHOMSKA, Agnieszka.**: Wspomnienia Bolesława Jędrzejewskiego, dotyczące obrony Płocka 18–19 sierpnia 1920 r. / Agnieszka Ciechomska. // Notatki Płockie. – 2020, nr 3/264, s. 34-44, il.
- Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.
- GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Kpt. Mieczysław Głogowiecki (1889–1920) – legionista i oficer Wojska Polskiego, poległy pod Trzepowem 18 sierpnia 1920 r. = poz. 67
- 113. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.**: Lista poległych w obronie Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. oraz zmarłych z ran w późniejszym czasie / Grzegorz Gołębiowski. // MiastO!Żyje Informator Społeczny. – 2020, nr 5, s. 31-35, il.
- GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Obrona Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. = poz. 101
 - GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Obrona Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. = poz. 102
- 114. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.**: Oni obronili Płock: sylwetki obrońców / Grzegorz Gołębiowski. // MiastO!Żyje Informator Społeczny. – 2020, nr 5, s. 18-30, il.
- Zawiera czarno-białe zdjęcia obrońców Płocka.
- 115. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.**: Zajęcie Sierpca przez wojska bolszewickie oraz rządy bolszewickie w Sierpcu i powiecie sierpeckim w 1920 r. w raportach policyjnych / Grzegorz Gołębiowski. // Notatki Płockie. – 2020, nr 3/264, s. 25-33, il.
- Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.
- 116. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz (1961-).**: Płock 1920: dni krwi i chwały / Grzegorz Gołębiowski. – Wydanie II poprawione i uzupełnione. – Warszawa: Bellona, copyright 2020. – 100, [4] strony: ilustracje; 29 cm.
- Płock tysięcy dziewięćset dwadzieścia – Bibliogr. s. [101].
ISBN 978-83-11-15888-7
- **Historia** walecznego harcerza... = poz. 197
- 117. JEZNACH, Andrzej.**: Rok 1920 na ochotnika! Andrzej Jeznach. // eWyszogrod.pl 2020, nr 69, s. 3, il.
- Sylwetki Antoniego Czaplickiego i Stefana Mieczkowskiego z 3 Pułku Szwoleżerów Mazowieckich im. płk. Jana Kozietulskiego.
- 118. KACPRZAK, Michał.**: Jak płocczanie bolszewików przegonili: wyjątkowa i jednocześnie typowo płocka wystawa / Michał Kacprzak. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 166, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, 6, il.
- Wystawa „Tak było. Płock 1920” autorstwa Michała Kacprzaka prezentująca zdjęcia i kopie artykułów z Kuriera Płockiego, dotyczące życia miasta i walki z bolszewikami opatrzone historycznym komentarzem.
- KOWALCZYK, Zofia.: 1920. Malarstwo. Fotografia. A do tego hologramy = poz. 259
 - (lesz.): Opowieść o płockich bohaterach 1920 roku = poz. 104
 - LEWANDOWSKA, Anna.: Kompania braci i sióstr = poz. 68
 - LEWANDOWSKA, Anna.: Tymczasem - koń, szabla i karabin = poz. 84
- 119. Lista** poległych / oprac. Grzegorz Gołębiowski. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 33, s. 18-23, il.
- Lista osób poległych podczas obrony Płocka oraz zmarłych na skutek odniesionych ran w późniejszym czasie.
- MAŁECKA, Agnieszka.: Historia blisko nas = poz. 203
- 120. MAŁECKA, Agnieszka.**: Niech Bóg nas zachowa od podobnej wojny / Agnieszka Małeczka. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 37, dod. Gość Płocki, nr 37/597, s. VI-VII, il.
- Dot. zapisków ks. Jana Kroguleckiego – duszpasterza parafii w Starej Białej z sierpnia 1920 r.
- MAŁECKA, Agnieszka.: Pierwsze jego słowa były: „Oddaj buty” = poz. 204
 - (mw.): Niezwykła wystawa w Muzeum Mazowieckim = poz. 261
 - NOWAK-DĄBROWSKA, Gabriela.: Wychodząc z niepamięci = poz. 57
 - NOWAKOWSKI, Andrzej.: Płock – miasto bohater = poz. 206
- 121. PANFIL, Tomasz.**: Na krańcach wolności: walki o Lwów i Płock w 1920 roku / Tomasz Panfil. // Gazeta Polska. – 2020, nr 34, s. 76-78, il.
- ROBAK, Waldemar.: Przejmująca lekcja historii w Płockiej Galerii Sztuki = poz. 105
 - ROŚCISZEWSKI, Lech.: Pamiętnik z czasu wojny = poz. 83
 - SEWERYNIAK, Henryk.: Z odwagą i z różańcem = poz. 63
 - SZATKOWSKA, Lena.: Lech, syn Marceliny = poz. 85
 - SZATKOWSKA, Lena.: Tak było. Płock 1920 = poz. 106
- 122. TEMPCZYK, Sebastian.**: Historia pewnej pocztówki / Sebastian Tempczyk. // eWyszogrod.pl. – 2020, nr 68, s. 3, il.
- Pocztówka przedstawiająca panoramę Wyszogrodu w 1937 r.
- 123. UMIŃSKI, Michał.**: Od lat poszukują rozwiązania zagadki: ekshumacja szczątków żołnierza w Cierszewie / Michał Umiński; rozm. przepr. Eliza Kinalska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 27, s. 8, il.
- Rozmowa z Michałem Umińskim ze Stowarzyszenia Tradycy dot. losów rosyjskiego żołnierza odnalezionego w mogile w Cierszewie.
- WALUŚ, Konrad Jan.: Nasza gmina w 1920 = poz. 49
- 124. WIELICZKA-SZAREK, Joanna.**: Cud nad Wisłą: Wojna polsko-bolszewicka / Joanna Wieliczka-Szarkowa; projekt graficzny Bogdan Płoskonka. – Kraków: Wydawnictwo AA, © 2020. – 71 stron: ilustracje; 24 cm.
ISBN 978-83-7864-918-2
- 125. WIELICZKA-SZARKOWA, Joanna.**: Płockie Orleża / Joanna Wieliczka-Szarkowa. // Nasz Dziennik. – 2020, nr 184, dod. Nasz Magazyn, nr 369, s. M8-M9, il.

Historia 1939–1945

- FELCZAK, Paweł.: Poszlaki = poz. 73
- FRAN CZAK, Lech.: Orły Westerplatte = poz. 276
- **Gostynin** pamięta o swoich bohaterach. Prace remontowe na kwaterze wojennej w toku = poz. 190
- LEWANDOWSKA, Anna.: Kompania braci i sióstr = poz. 68
- NOWAK-DĄBROWSKA, Gabriela.: Wychodząc z niepamięci = poz. 57
- SZATKOWSKA, Lena.: Katarzyna Nowakowska odznaczona Krzyżem Komandorskim = poz. 78

Historia 1944–1989

- FELCZAK, Paweł.: Poszlaki = poz. 73
- BRUKWICKI, Jerzy.: Płockie sierpień = poz. 99

Historia od 1989 r.

- BRUKWICKI, Jerzy.: Płockie sierpień = poz. 99

V. ETNOGRAFIA

Sztuka ludowa

- „Kultura Mazowska w ludowej wizji świata” – stała wystawa w Spichlerzu = poz. 260
- 126. **Płock** w oczach „Masovii” / [opracowanie: Małgorzata Grabowska-Panek]. – Warszawa: Politechnika Warszawska. Filia w Płocku, [2020]. – [2], 74, [1] strona: fotografie; 25 cm. Część tekstu równoległe w języku polskim i angielskim. ISBN 978-83-947061-1-1

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Statystyka

- **Sytuacja** demograficzna województwa mazowieckiego w 2019 r. = poz. 41

Inwestycje. Budownictwo

- BURZYŃSKA, Karolina.: Co mówią groby naszych przodków = poz. 96
 - **Inżynier** Mazowska = poz. 15
 - LEWANDOWSKA, Anna.: Białoszaro i w zieleni = poz. 195
 - MAT.: Radni złożyli wniosek o odwołanie starosty = poz. 215
 - **Mediateka** już działa = poz. 305
 - 127. **Na tropie** miejskich inwestycji. // Nasz Sierpc. – 2020, nr 3, s. 18-23, il.
- Inwestycje miejskie w Sierpcu.
- 128. **Perły** Mazowska V: edycja specjalna: lider zmian 2019: fundusze europejskie w obiektywie = Pearls of Mazovia V – special edition: leader of change 2019: European funds through the lens / tłumaczenie Biuro Tłumaczeń Supertłumacz. – Warszawa: Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych, 2020. – 127, [1] strona: ilustracje kolorowe; 22 cm.
- Tyt. równol.: Pearls of Mazovia V : Tekst równoległe w języku polskim i angielskim.
- ISBN 978-83-61277-58-3
- PERZYŃSKI, Jarosław.: Musimy dmuchać na zimne = poz. 218

Informatyka. Internet

- BANACH, Aleksandra.: Oswoić królika, czyli jak biec, by bez zadyszki dotrzeć do celu = poz. 248
- DAN, Ilona.: Zatraciliśmy granicę pomiędzy pracą a życiem prywatnym = poz. 245
- GASIŃ, Małgorzata.: Najlepszy pakiet antywirusowy = poz. 249
- KOLIBCZYŃSKA, Milena.: Wirtualny rejs edukacyjny = poz. 246
- KOWALAK, Małgorzata Teresa.: Proszę pani, przeniesmy się dziś w głąb oceanu! = poz. 251

Energetyka

- ADS.: Czas koncernów multienergetycznych = poz. 130
- ADS.: Między węglem a słońcem i wiatrem = poz. 131
- ADS.: Oddolna energetyczna rewolucja = poz. 132
- CZARKOWSKI, Marek.: Orlen swój widzą ogromny = poz. 136
- DEMPC, Jan.: Więcej zielonej energii z wiatru = poz. 137
- FURMAN, Tomasz.: Grupa Orlen zwiększa produkcję prądu = poz. 139
- **Fuzja** PKN Orlen z Grupą Lotos – korzyści i wyzwania = poz. 140
- GRZESZAK, Adam.: Energetyczny frankenstein = poz. 143
- **Integracja** zapewni korzystne synergije w drodze do zielonego ładu = poz. 144
- JĘDRZEJKOWSKI, Jeremi.: Jak budować przychylny klimat dla wiatraków na Bałtyku = poz. 145
- MACIEJEWSKI, Adam.: PKN ORLEN ma warunki, by stać się liderem = poz. 149
- MACIEJEWSKI, Adam.: Ważne i potrzebne konsolidacje na

polskim rynku energetycznym = poz. 150

- MACIEJEWSKI, Adam.: Zielone światło dla kluczowych zmian = poz. 151
- NIEWIADOMSKI, Michał.: Biznes po zielonej stronie mocy = poz. 153
- OBAJTEK, Daniel.: Chcemy mieć w regionie pozycję numer jeden = poz. 155
- OBAJTEK, Daniel.: Jeśli będziemy zwlekać, szansa przepadnie = poz. 157
- OBAJTEK, Daniel.: Koniec z rozgrywaniami energetycznym Polski = poz. 158
- OBAJTEK, Daniel.: Po połączeniu osiągniemy niesamowity efekt skali = poz. 160
- OBAJTEK, Daniel.: Przejęcie PGNiG może pójść łatwiej niż Lotos = poz. 161
- OMACHEL, Radosław.: Polski Kolos Naftowy = poz. 164
- **Orlen** konsekwentnie buduje koncern multienergetyczny = poz. 165
- **Petrochemia** na przyszłość = poz. 166
- RABIJ, Marek.: Wichry rentowności = poz. 170
- TEJCHMAN, Marek.: Daniel Obajtek realizuje wizję superkoncernu = poz. 173
- TORCHAŁA, Adam.: Nowy Orlen wciąż nie będzie gigantem = poz. 174
- **Transformacja** energetyczna: raport = poz. 175
- **W Polsce** jest miejsce na jeden silny koncern multienergetyczny = poz. 176
- **Wielkie** wyzwania i jeszcze większe nadzieje = poz. 177
- **ŻYLIŃSKA, Julita.**: PGNiG godzi się z losem, a ratingi Orlenu idą w górę = poz. 179

Przemysł chemiczny

Polski Koncern Naftowy ORLEN SA

- 129. **ADS.**: Cel: neutralność klimatyczna / ADS; partner Orlen. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 178, s. A25, il. – (Cykl: Zielona Polska)
- Dążenie koncernu PKN ORLEN SA do osiągnięcia neutralności emisyjnej w 2050 r. poprzez stopniowe ograniczanie emisji dwutlenku węgla w przemyśle, transporcie i energetyce.
- 130. **ADS.**: Czas koncernów multienergetycznych / ADS; partner Orlen. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 156, s. A11, il. – (Cykl : Zielona Polska)
- PKN ORLEN SA czwartym producentem energii w kraju.
- 131. **ADS.**: Między węglem a słońcem i wiatrem / ADS; partner ORLEN. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 145, s. A7, il. – (Cykl : Zielona Polska)
 - 132. **ADS.**: Oddolna energetyczna rewolucja / ADS; partner Orlen. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 185, s. A7, il. – (Cykl: Zielona Polska)
 - 133. **ADS.**: PKN Orlen stawia na zielone / ADS. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 179, s. A7, il.
- Strategia osiągnięcia neutralności emisyjnej do 2050 r.
- 134. **CIEŚLAK-WRÓBLEWSKA, Anna.**: Nie ma innej ścieżki niż zielona transformacja / Anna Wróblewska-Cieślak. // Rzeczpospolita. – 2020, nr 213, s. A19, il.
- Dążenie koncernu PKN ORLEN SA do osiągnięcia neutralności emisyjnej w 2050 r.
- 135. **Ciężarówką** przez Polskę. // GO!. – 2020, nr 9, s. 30-31, il. Dot. kampani #WspieramyPolskę.
 - 136. **CZARKOWSKI, Marek.**: Orlen swój widzą ogromny: dlaczego rząd konsoliduje sektor energetyczny? / Marek Czarkowski. // Przegląd. – 2020, nr 32, s. 20-22, il.
- Przejęcie Grupy Lotos przez PKN ORLEN SA.
- 137. **DEMPK, Jan.**: Więcej zielonej energii z wiatru / Jan Dempk. // Gazeta Polska Codziennie. – 2020, nr 160, s. 10-11, il.

- Farma wiatrowa Przykona zbudowana przez Grupę Energa na terenach zrehabilitowanych po kopalni węgla brunatnego Adamów w woj. wielkopolskim.
138. **FURMAN, Tomasz.:** Analitycy o planowanym przejęciu Lotosu i PGNiG przez Orlen / Tomasz Furman. // Parkiet. – 2020, nr 174, s. 09, il.
139. **FURMAN, Tomasz.:** Grupa Orlen zwiększa produkcję prądu / Tomasz Furman. // Parkiet. – 2020, nr 153, s. 07, il.
- Farmy wiatrowe w Przykonie w woj. wielkopolskim i na Bałtyku.
140. **Fuzja PKN Orlen z Grupą Lotos – korzyści i wyzwania / partnerem publikacji jest PKN Orlen.** // Puls Biznesu. – 2020, nr 178, s. 12-13, il.
- Budowa koncernu multienergetycznego przez PKN ORLEN SA.
– GAWORSKI, Piotr.: Pół wieku Ratownictwa Chemicznego = poz. 65
141. **GRANISZEWSKA, Magdalena.:** Milczenie o Orlenie / Magdalena Graniszewska. // Puls Biznesu. – 2020, nr 139, s. 7.
- Tworzenie koncernu multienergetycznego. Niekorzystne warunki przejęcia Lotosu przez Orlen ustalone przez Komisję Europejską.
142. **GRANISZEWSKA, Magdalena.:** Obajtek buduje imperium / Magdalena Graniszewska. // Puls Biznesu. – 2020, nr 135, s. 1, 4-5, il.
- Do benzyny i prądu Orlen doda gaz
Planowanie utworzenia koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Lotosem i PGNiG.
143. **GRZESZAK, Adam.:** Energetyczny frankenstein / Adam Grzeszak. // Polityka. – 2020, nr 31, s. 38-40, il.
- Tworzenie koncernu multienergetycznego. Niekorzystne warunki przejęcia Lotosu przez Orlen ustalone przez Komisję Europejską.
144. **Integracja zapewni korzystne synergije w drodze do zielonego ładu / partnerem dodatku Orlen.** // Puls Biznesu. – 2020, nr 143, dod. Transformacja Energetyczna, s. IV, il.
- Planowanie utworzenia koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Lotosem i PGNiG.
145. **JĘDRZEJKOWSKI, Jeremi.:** Jak budować przychylny klimat dla wiatraków na Bałtyku / Jeremi Jędrzejkowski; materiał powstał we współpracy z PKN ORLEN. // Rzeczpospolita. – 2020, nr 199, s. A20, il.
146. **KOGUT, Andrzej.:** Nowoczesna oczyszczalnia w Trzebini / Andrzej Kogut; ORLEN Południe SA. // Chemia Przemysłowa. – 2020, nr 3, s. 36-39, il.
147. **KOSIŃSKI, Kamil.:** Akcjonariusze Orlenu muszą pokalkulować / Kamil Kosiński. // Puls Biznesu. – 2020, nr 131, s. 1, 14-15, il.
- PKN Orlen może stracić mocny atut
Problem wypłaty dywidendy w czasie fuzji płockiego koncernu z Lotosem.
148. **KOSIŃSKI, Kamil.:** Niepewność wciąż wisi nad planami Orlenu / Kamil Kosiński. // Puls Biznesu. – 2020, nr 173, s. 16, il.
- Brak określonej struktury przejęcia Lotosu i PGNiG przez PKN ORLEN SA.
149. **MACIEJEWSKI, Adam.:** PKN ORLEN ma warunki, by stać się liderem: PKN ORLEN połączy Enerę, Grupę Lotos i Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo / Adam Maciejewski. // Gazeta Polska Codziennie. – 2020, nr 176, dod. ORLEN, s. 4, il.
- Planowanie utworzenia koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Lotosem i PGNiG.
150. **MACIEJEWSKI, Adam.:** Ważne i potrzebne konsolidacje na polskim rynku energetycznym: PKN ORLEN połączy Enerę, Grupę Lotos i Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo / Adam Maciejewski. // Gazeta Polska Codziennie. – 2020, nr 176, dod. ORLEN, s. 1, il.
151. **MACIEJEWSKI, Adam.:** Zielone światło dla kluczowych zmian / Adam Maciejewski. // Gazeta Polska Codziennie. – 2020, nr 176, dod. ORLEN, s. 2-3, il.
- Planowanie utworzenia koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Lotosem i PGNiG.
152. **Mocny lider dokona zmian / partner dodatku Orlen.** // Puls Biznesu. – 2020, nr 143, dod. Transformacja Energetyczna, s. II-III, il.
- Połączenie Orlenu z Lotosem.
153. **NIEWIADOMSKI, Michał.:** Biznes po zielonej stronie mocy: transformacja / Michał Niewiadomski. // Rzeczpospolita. – 2020, nr 227, s. A18, il. – (Walka o klimat)
- Dążenie koncernu PKN ORLEN SA do osiągnięcia neutralności emisyjnej w 2050 r. poprzez stopniowe ograniczanie emisji dwutlenku węgla w przemyśle, transporcie i energetyce.
154. **OBAJTEK, Daniel.:** Chcemy być liderem w regionie i ta konsolidacja temu służy / Daniel Obajtek; rozm. przezpr. Michał Niewiadomski, Tomasz Furman. // Rzeczpospolita. – 2020, nr 183, s. A20-A21, il.
- Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA o przejęciu Lotosu i PGNiG.
155. **OBAJTEK, Daniel.:** Chcemy mieć w regionie pozycję numer jeden / Daniel Obajtek; rozm. przezpr. Michał Niewiadomski, Tomasz Furman. // Parkiet. – 2020, nr 178, s. 01, 06-07, il.
- Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA, D. Obajtkiem nt. warunków przejęcia Enerji, Lotosu i PGNiG oraz tworzenia koncernu multienergetycznego.
156. **OBAJTEK, Daniel.:** Chcemy wyzwolić synergije wynikające z przejęć / Daniel Obajtek; rozm. przezpr. Bogusław Chrabota. // Rzeczpospolita. – 2020, nr 211, s. A22, il.
- Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA, Człowiekiem Roku Forum Ekonomicznego 2020 – D. Obajtkiem nt. budowy koncernu multienergetycznego.
157. **OBAJTEK, Daniel.:** Jeśli będziemy zwlekać, szansa przepadnie / Daniel Obajtek; rozm. przezpr. Michał Karnowski. // Sieci. – 2020, nr 33, s. 26-29, il.
- Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA nt. fuzji z Lotosem i tworzenia koncernu multienergetycznego.
158. **OBAJTEK, Daniel.:** Koniec z rozgrywaniem energetycznym Polski / Daniel Obajtek; rozm. przezpr. Bogumił Łoziński. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 33, s. 34-35, il.
- Dot. przejęcia Grupy Energa przez PKN ORLEN.
159. **OBAJTEK, Daniel.:** Orlen zbiera fundusze na zeroemisyjność / Daniel Obajtek; rozm. przezpr. Magdalena Graniszewska. // Puls Biznesu. – 2020, nr 172, s. 1, 6, il.
- Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA.
160. **OBAJTEK, Daniel.:** Po połączeniu osiągniemy niesamowity efekt skali / Daniel Obajtek; rozm. przezpr. Barbara Oksińska. // Rzeczpospolita. – 2020, nr 165, s. A23, il.
- Sprzedaż 30% udziałów Lotosu i 80% stacji paliw Lotosu warunkiem uzyskania zgody Komisji Europejskiej na fuzję Orlenu z Lotosem. Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA.
161. **OBAJTEK, Daniel.:** Przejęcie PGNiG może pójść łatwiej niż Lotosu / Daniel Obajtek; rozm. przezpr. Julita Żylińska. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 155, s. A8-A9, il.
- Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA - Danielem Obajtkiem.
162. **OKSIŃSKA, Barbara.:** Do paliwowej megafuzji partnerzy ograniczeni pilnie potrzebni / Barbara Oksińska, Gabriel Uryniuk. // Parkiet. – 2020, nr 159, s. 01, 05, il.
- Paliwowy koncern w przejęciach dopiero się rozkręca
Sprzedaż 30% udziałów Lotosu i 80% stacji paliw Lotosu warunkiem uzyskania zgody Komisji Europejskiej na fuzję Orlenu z Lotosem.
163. **OKSIŃSKA, Barbara.:** Wysoka cena połączenia / Barbara Oksińska, Gabriel Uryniuk. // Rzeczpospolita. – 2020, nr 164, s. A1, A15, il.
- Wizja megaspółki nabiera kształtów
Sprzedaż 30% udziałów Lotosu i 80% stacji paliw Lotosu warunkiem uzyskania zgody Komisji Europejskiej na fuzję Orlenu z Lotosem.
164. **OMACHEL, Radosław.:** Polski Kolos Naftowy / Radosław Omachel. // Newsweek. – 2020, nr 30, s. 62-64, il.

Tworzenie koncernu multienergetycznego.

165. Orlen konsekwentnie buduje koncern multienergetyczny / materiał powstał we współpracy z PKN Orlen. // Parkiet. – 2020, nr 167, s. 08-09, il.

Planowanie utworzenia koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Lotosem i PGNiG.

166. Petrochemia na przyszłość / partnerem publikacji jest PKN ORLEN. // Puls Biznesu. – 2020, nr 188, s. 15, il.

Projekty „Zielona gospodarka” i „Gospodarka obiegu zamkniętego”.

167. PKN Orlen czerpiąc ważne wydarzenia związane z polską historią / partner dodatku Orlen. // Gazeta Polska. – 2020, nr 35, s. 96-99, il.

Obchody bitwy warszawskiej i powstania warszawskiego.

168. PKN ORLEN otwiera polskim studentom najlepsze uczelnie świata / materiał powstał we współpracy z ORLEN. // Sieci. – 2020, nr 31, s. 100-101, il.

Program Bona Fide realizowany przez Fundację ORLEN.

169. PKN Orlen zmierza w stronę neutralności klimatycznej / materiał powstał we współpracy z PKN Orlen. // Parkiet. – 2020, nr 218, s. 08-09, il.

Stopniowe ograniczanie emisji dwutlenku węgla w przemyśle, transporcie i energetyce w celu osiągnięcia neutralności klimatycznej w 2050 r.

170. RABU, Marek. Wichry rentowności / Marek Rabij. // Tygodnik Powszechny. – 2020, nr 31, s. 29-30, il.

Tworzenie koncernu multienergetycznego.

171. RG. ORLEN rośnie w siłę / RG. // Nasz Płock. – 2020, nr 3(135), s. 6, il.

Budowa multienergetycznego koncernu o międzynarodowej sile poprzez fuzję Lotosu i PGNiG z PKN ORLEN.

— STACHURSKA, Agnieszka.: Bohaterowie 1920 ożyli w Muzeum Mazowieckim = poz. 262

172. ŚWIĄTKOWSKI, Piotr. 60 lat zakładu produkcyjnego w Płocku / Piotr Świątkowski. – Piaseczko: ZysMedia Adam Zysk, 2020. – 127, [1] strona: ilustracje, 22 cm.

ISBN 978-83-945074-1-1

Rozmowy z pracownikami koncernu.

173. TEJCHMAN, Marek. Daniel Obajtek realizuje wizję superkoncernu / Marek Tejchman, Julita Żylińska. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 136, s. A1, A8, il.

Orlen bierze Lotos. Zaraz potem PGNiG

Planowanie utworzenia koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Lotosem i PGNiG.

174. TORCHAŁA, Adam. Nowy Orlen wciąż nie będzie gigantem / Adam Torchała. // Puls Biznesu. – 2020, nr 137, s. 12, tab.

Planowanie utworzenia koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Energa, Lotosem i PGNiG.

175. Transformacja energetyczna: raport / materiał przygotowany we współpracy z PKN ORLEN i Grupą LOTOS. // Forum Polskiej Gospodarki (Wyd. elektroniczne). – 2020, nr 4(4), s. 14-18, il.

Czasopismo dostępne w wyd. elektronicznym Tygodnika „Do Rzeczy” nr 40/2020.

176. W Polsce jest miejsce na jeden silny koncern multienergetyczny / partner dodatku Orlen. // Puls Biznesu. – 2020, nr 143, dod. Transformacja Energetyczna, s. 1, il.

Planowanie utworzenia koncernu multienergetycznego po połączeniu Orlenu z Lotosem i PGNiG. Realizacja polityki Zielonego Ładu.

177. Wielkie wyzwania i jeszcze większe nadzieje. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 147, dod. Paliwa i Energia, s. E2-E3, il.

Inwestowanie w elektromobilność i paliwa alternatywne: wodór, gaz ziemny i OZE.

178. Wspólnie wspieramy Polskę. // GO!. – 2020, nr 7/8, s. 8-9, il. Realizacja idei patriotyzmu gospodarczego – współpraca kon-

cernu z rodzimymi przedsiębiorstwami.

179. ŻYLIŃSKA, Julita. PGNiG godzi się z losem, a ratingi Orlenu idą w górę / Julita Żylińska. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2020, nr 139, s. A8-A9, il.

Planowanie połączenia Orlenu z PGNiG.

Przemysł rolno-spożywczy

— BURZYŃSKA, Karolina.: Czy renowacja starego młyna ożywi Radziwie? = poz. 279

180. MAT. Nowoczesna baza transportowa Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 70, s. 5, il.

Rzemiosło

181. MAŁECKA, Agnieszka. Piękne, bo płockie: projekt Pracowni Ceramicznej w Płocku / Agnieszka Małeczka. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 29, dod. Gość Płocki, nr 29/589, s. IV, il.

Pamiętki wykonane w płockiej Pracowni Ceramicznej na potrzeby Muzeum Mazowieckiego.

Rolnictwo

Zagadnienia ogólne

— MAT.: Dożynkowe uroczystości w gminie Gozdowie = poz. 205

Hodowla. Weterynaria

— BURZYŃSKA, Karolina.: Płocczanka pierwszą Polką finalistką = poz. 241

— **Wspomnienie** o Sławomirze Tyndorfie = poz. 86

Spółdzielczość

182. KACPRZAK, Michał. Od 150 lat zawsze potrzebna jest „Zgoda” / Michał Kacprzak. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 154, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 8, il. – (Był sobie Płock)

— **Na tropie** miejskich inwestycji = poz. 127

— rad.: Prawie pół tysiąca miejsc pracy = poz. 200

Gastronomia

— STELMAŃSKA, Izabela.: Bo Mazowsze jest piękne = poz. 95

Finanse. Budżet

183. MARCINIAK, Jola. Tylko dwóch milionerów mniej niż w 2018: nie przeszkodził im kryzys, zawirowania na rynku ani inflacja / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 34, s. 10, il.

Osoby z dochodem przekraczającym milion złotych z Płocka i powiatu płockiego.

— MILEWSKA, Marta.: Podział województwa zniszczy Mazowsze = poz. 209

Komunikacja. Transport. Łączność

— BURZYŃSKA, Karolina.: Opóźnia się sprzedaż części lotniska = poz. 212

184. KINALSKA, Eliza. Nie chcą pociągów pod oknem: mieszkańcy podpłockiej gminy protestują / Eliza Kinalska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 39, s. 8, il.

Warianty modernizacji linii kolejowej nr 33.

185. (MS). Pociągi pojadą obok Podolszyc? Czy przez Maszewo? / (ms). // Wiadomości PortalPłock. – 2020, nr 34, s. 4, il.

Dot. przygotowania studium wykonalności kolejowej obwodnicy Płocka w trakcie modernizacji linii kolejowej nr 33 Kutno – Płock – Sierpc.

— **Na tropie** miejskich inwestycji = poz. 127

— NOWAKOWSKI, Andrzej.: Dobre planowanie przynosi efekty = poz. 216

— OCICKI, Jarosław.: Marzenia realizujemy po kolei, ale... = poz. 217

186. Remonty dróg powiatowych / Starostwo Powiatowe w Sierpcu. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 69, s. 13, il.

Inwestycje drogowe w powiecie sierpeckim.

Gospodarka komunalna. Pożarnictwo

187. **BURZYŃSKA, Karolina.**: Armia 4 łap, Rozmordani i Psiewspaniali: specjaliści od happy endów / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 184, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4, il. Wolontariusze w płockim schronisku dla zwierząt.

188. **BURZYŃSKA, Karolina.**: Dobra Płocczanka z kranu: woda dla miasta / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 172, dod. Tygodnik Płock, s. 6, il.

Przebudowa stacji uzdatniania wody „Góry”.

189. **BURZYŃSKA, Karolina.**: Spokój na kolejne pół wieku: inwestycja Wodociągów i miasta / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 225, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.

Planowanie budowy nowej stacji uzdatniania wody w Płocku.

– GAWORSKI, Piotr.: Pół wieku Ratownictwa Chemicznego = poz. 65

190. **Gostynin** pamięta o swoich bohaterach. Prace remontowe na kwaterze wojennej w toku. // Nasz Gostynin. – 2020, nr 2(50), s. 5, il.

191. **(JAC).**: Kiedy rozpoczną się prace?: inwestycja Wodociągów przy ul. Górnej / (jac). // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 39, s. 4, il.

Etapy programu „Zapewnienie bezpieczeństwa zaopatrzenia w wodę mieszkańców Płocka”.

192. **SK.**: Osiedlowe problemy z podrzucaniem śmieci: zmiany w ustawie i ogólnie dostępne kontenery / SK. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 24, s. 6, il.

Dot. Sierpca

193. **STANISZEWSKA, Magdalena.**: Sieć ochotniczych straży pożarnych w diecezji płockiej, ks. Andrzej Zakrzewski / Magdalena Staniszevska. // Mazowsze: Studia Regionalne. – 2020, nr 34, s. 157-159, il.

Zawiera rec. książki: Sieć ochotniczych straży pożarnych w diecezji płockiej / Andrzej Zakrzewski. – Płock, 2020.

– UMIŃSKI, Michał.: Od lat poszukują rozwiązania zagadki = poz. 123

194. **ZAKRZEWSKI, Andrzej (1951-).**: Sieć Ochotniczych Straży Pożarnych w diecezji płockiej: stan na dzień 1 grudnia 2019 r. / Andrzej Zakrzewski. – Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2020. – 417, [1] strona: ilustracje; 22 cm. – ISBN 978-83-66171-13-8

Gospodarka mieszkaniowa

195. **LEWANDOWSKA, Anna.**: Białoszaro i w zieleni: nasze mieszkania / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 201, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 8, il.

– MAT.: Prezes Spółdzielni odszedł na emeryturę = poz. 64

– **Mediateka** już działa = poz. 305

VII. ZAGADNIENIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Zagadnienia ogólne

– BURZYŃSKA, Karolina.: Co z czekiem od rządu na niemal 16 mln zł = poz. 211

– IP.: Dyspozytornia karettek w Płocku do likwidacji? = poz. 231

– KINALSKA, Eliza.: Na kogo zgłosuje Mazowsze Płockie? = poz. 221

– (mw): Będzie druga tura wyborów = poz. 223

– STACHURSKA, Agnieszka.: Co ze ściekami w Wiśle? = poz. 224

Unia Europejska. Fundusze wspólnotowe

– GRANISZEWSKA, Magdalena.: Obajtek buduje imperium = poz. 142

– IP.: Skutki ewentualnego podziału Mazowsza = poz. 208

– OKSIŃSKA, Barbara.: Do paliwowej megafuzji partnerzy zagraniczni pilnie potrzebni = poz. 162

– OKSIŃSKA, Barbara.: Wysoka cena połączenia = poz. 163

– STRUZIŁ, Adam.: Jestem przeciwny podziałowi Mazowsza... = poz. 220

Organizacje społeczne

– **Bohaterskim** Obrońcom Płocka 1920 = poz. 202

196. **(ES).**: Co się działo w roku 2019 w Stowarzyszeniu Ziarno? / (es). // Wieści znad Wisły. – 2020, nr 109, s. 20-23, il.

197. **Historia** walecznego harcerza...: ...czyli rodzinna opowieść o Tadeu Jeziorowskim. // Aktywny Senior. – 2020, nr 3, s. 13, il. Projekt „Kulturalnymi śladami historii płockich bohaterów”.

– KINALSKA, Eliza.: „Zawirusowani kulturą zero waste” = poz. 250

198. **RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.**: Mikrofon seniora w Płocku: tańcząc walca, country i śpiewając piosenkę biesiadną / Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 37, s. 21, il.

Uczestnicy Festiwalu Amatorskich Zespołów „Mikrofon Seniora”.

– UMIŃSKI, Michał.: Od lat poszukują rozwiązania zagadki = poz. 123

Polityka społeczna

– BARIŃSKI, Andrzej.: Aktywność na 100 procent = poz. 254

– **Budżet** Obywatelski Płocka = poz. 210

– DANIELUK, Jacek.: Bez Płockarty nie ma darmowego parkowania... = poz. 50

Praca. Bezrobocie

– **Biuletyn** Mazowieckiego Obserwatorium Rynku Pracy = poz. 4

199. **GUMIŃSKA, Izabela.**: Miejska Rada Rynku Pracy w Płocku / Izabela Gumińska. // Praca i Rozwój. – 2020, nr 2-3(14-15), s. 52-53, il.

Podsumowanie działalności Miejskiej Rady Rynku Pracy oraz Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku w 2019 r.

200. **RAD.**: Prawie pół tysiąca miejsc pracy: w Sierpcu powstaje potężne centrum dystrybucyjne / rad. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 37, s. 13, il.

Centrum Dystrybucyjne firmy Dino Polska SA.

Opieka społeczna. Wolontariat

– OCICKI, Jarosław.: Marzenia realizujemy po kolei, ale... = poz. 217

201. **RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.**: Osiemnastu wspaniałych: Drużyna Szlachetnej Paczki już się zbiera do działania / Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 33, s. 13, il. Przygotowania do kolejnej edycji akcji „Szlachetna paczka” w Sierpcu.

Zagadnienia socjologiczne

– SEWERYNIAK, Henryk.: Z odwagą i z różańcem = poz. 63

Patologia społeczna

– LEWANDOWSKA, Anna.: Naszedł zmierzch analogowego bandziora = poz. 226

Uroczystości. Obchody. Miejsca pamięci narodowej

202. **Bohaterskim** Obrońcom Płocka 1920: posadziliśmy dąb pamięci. // Aktywny Senior. – 2020, nr 3, s. 7, il.

Udział Stowarzyszenia AS w obchodach Bitwy o Płock 1920 r.

– KACPRZAK, Michał.: Jak płocczanie bolszewików przegonili = poz. 118

– (lesz): Opowieść o płockich bohaterach 1920 roku = poz. 104

203. **MATECKA, Agnieszka.**: Historia blisko nas: płockie obchody 15 sierpnia / Agnieszka Matecka. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 34, dod. Gość Płocki, nr 34/594, s. III, il.

204. **MATECKA, Agnieszka.**: Pierwsze jego słowa były: „Oddaj buty”: pamięć o roku 1920 / Agnieszka Matecka. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 35, dod. Gość Płocki, nr 35/595, s. VIII, il. Wmurowanie tablicy na frontonie kościoła w Starej Białej z nazwiskami mieszkańców parafii, którzy polegali lub zostali zamordowani podczas wojny polsko-bolszewickiej.

205. **MAT.**: Dożynkowe uroczystości w gminie Gozdowie / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 70, s. 9, il.

- 206. NOWAKOWSKI, Andrzej.**: Płock – miasto bohater: 100-lecie obrony Płocka przed bolszewikami / Andrzej Nowakowski; oprac. Alina Boczkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 33, s. 17-18, il. Rozmowa z prezydentem Płocka, Andrzejem Nowakowskim, o znaczeniu Bitwy o Płock oraz sposobach jej upamiętnienia. – **PKN** Orlen czci ważne wydarzenia związane z polską historią = poz. 167
– **ROBAK**, Waldemar.: Przejmująca lekcja historii w Płockiej Galerii Sztuki = poz. 105
- 207. STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.**: Wraca do Płocka 201 Ochotniczy Pułk Szwoleżerów: konie, kawaleria i mało znana historia sprzed 100 lat / Blanka Stanuszkiewicz-Cegłowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 32, s. 12, il. Wydarzenia zorganizowane przez Szwadron Honorowy 3 pułku Szwoleżerów Mazowieckich, upamiętniające powstanie czwartego szwadronu 201 Ochotniczego Pułku Szwoleżerów. – **SZATKOWSKA**, Lena.: Katarzyna Nowakowska odznaczona Krzyżem Komandorskim = poz. 78
– **SZATKOWSKA**, Lena.: Tak było. Płock 1920 = poz. 106

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

Administracja terenowa

- 208. IP.**: Skutki ewentualnego podziału Mazowsza: Sejmik przeciw podziałowi / IP. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 24, s. 14, il.
- 209. MILEWSKA, Marta.**: Podział województwa zniszczy Mazowsze: Mazowsze a polityka / Marta Milewska. // Nasz Płock. – 2020, nr 3(135), s. 3
Konsekwencje planowanego przez PiS podziału administracyjnego Mazowsza.
– **PERZYŃSKI**, Jarosław.: Musimy dmuchać na zimne = poz. 218
– **STRUZIK**, Adam.: Jestem przeciwny podziałowi Mazowsza... = poz. 220

Samorząd terytorialny

- 210. Budżet** Obywatelski Płocka. // MiastO!Zyje Informator Społeczny. – 2020, nr 6, s. 4-33, il. Dziewiąta edycja Budżetu Obywatelskiego Płocka.
- 211. BURZYŃSKA, Karolina.**: Co z czekiem od rządu na niemal 16 mln zł / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 213, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il. Fundusz Inwestycji Lokalnych
- 212. BURZYŃSKA, Karolina.**: Opóźnia się sprzedaż części lotniska / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 219, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.
– **DANIELUK**, Jacek.: Projekt do marca 2021 = poz. 282
– **DANIELUK**, Jacek.: Bez Płockarty nie ma darmowego parkowania... = poz. 50
- 213. (EK).**: Pogłębianie Wisły i remonty dróg: XVIII sesja Rady Powiatu Płockiego / (ek). // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 37, s. 15, il.
– **IP.**: Dyspozytornia karet w Płocku do likwidacji? = poz. 231
– **IP.**: Skutki ewentualnego podziału Mazowsza = poz. 208
– **KUBACKA**, Magdalena.: Słupno – gmina sportowych możliwości = poz. 264
- 214. MAT.**: Absolutorium dla wójta gminy Rościszewo / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 68, s. 15, il. Samorząd gminy Rościszewo w 2019 r.
- 215. MAT.**: Radni złożyli wniosek o odwołanie starosty / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 71, s. 1, 3, il. Dot. starosty sierpeckiego Mariusza Turalskiego.
- 216. NOWAKOWSKI, Andrzej.**: Dobre planowanie przynosi efekty / Andrzej Nowakowski; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2020, nr 3(135), s. 1-2, il. Rozmowa z prezydentem miasta Płocka Andrzejem Nowakowskim.
- 217. OCICKI, Jarosław.**: Marzenia realizujemy po kolei, ale... /

Jarosław Ocicki; rozm. przepr. Anna Matuszewska. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 71, s. 5, il.

Rozmowa z wicestarostą sierpeckim Jarosławem Ocickim.

- 218. PERZYŃSKI, Jarosław.**: Musimy dmuchać na zimne: rozmowa z burmistrzem Jarosławem Perzyńskim oraz zastępcą Piotrem Nowakowskim o absolutorium, pandemii, inwestycjach, wpływach z podatków i podziale Mazowsza / Jarosław Perzyński, Piotr Nowakowski; rozm. przepr. Red. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 23, s. 1, 8-9, il.
– rad.: Prawie pół tysiąca miejsc pracy = poz. 200
– **RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA**, Teresa.: Pierwsze badania w sierpniu = poz. 236
– **Remonty** dróg powiatowych = poz. 186
- 219. SK.**: Bez wotum zaufania i absolutorium: dość napięta atmosfera podczas obrad XVIII Sesji Rady / SK. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 24, s. 1, 4, il. Dot. gminy Zawidz w powiecie Sierpeckim.
– **SK.**: „(...) Panie dyrektorze jest Pan od tego i po to (...)” = poz. 238
- 220. STRUZIK, Adam.**: Jestem przeciwny podziałowi Mazowsza... / Adam Struzik; rozm. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 32, s. 18, il. Rozmowa z Adamem Struzikiem, marszałkiem województwa mazowieckiego.
– **Trwają** intensywne roboty budowlane na stadionie im. Janusza Kusocińskiego = poz. 270
– **WIELEC**, Krzysztof.: Oddany powiatowi i gminie Drobin = poz. 87

Wybory prezydenckie

- 221. KINALSKA, Eliza.**: Na kogo zagłosuje Mazowsze Płockie?: Andrzej Duda czy Rafał Trzaskowski? / Eliza Kinalska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 27, s. 6, il. Wyniki I tury wyborów prezydenckich w regionie płockim oraz sposoby głosowania w czasie epidemii.
- 222. MAT.**: Wybory prezydenckie: wyniki w powiecie sierpeckim / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 68, s. 2, il.
- 223. (MW).**: Będzie druga tura wyborów: Trzaskowski kontra Duda / (mw). // Wiadomości PortalPłock. – 2020, nr 32, s. 5, il. Zawiera wyniki I tury wyborów prezydenckich w powiecie płockim.
- 224. STACHURSKA, Agnieszka.**: Co ze ściekami w Wiśle?: Trzaskowski: to temat zastępczy! / Agnieszka Stachurska, Wiktor Pleczyński. // PetroNews. – 2020, nr 13, s. 1, 11, il. Wizyta Rafała Trzaskowskiego w Płocku.
- 225. WIŚNIEWSKA, Joanna.**: Między pierwszą i drugą turą: jak głosowaliśmy w Płocku i okolicach / Joanna Wiśniewska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 154, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il. Wybory prezydenckie 2020

Sądownictwo. Prokuratura

- 226. LEWANDOWSKA, Anna.**: Naszedł zmierzch analogowego bandziora: życie przestępcze w internecie / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 219, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4, il.
- 227. MACHIŃSKA, Hanna.**: Do więzienia wróć na kolanach / Hanna Machińska; rozm. przepr. Katarzyna Włodkowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 156, dod. Duży Format, nr 25, s. 12-15, il. Rozmowa z zastępcą Rzecznika Praw Obywatelskich m.in. o nadmiernej kontroli i przeludnieniu w gostyńskiem więzieniu.

Więziennictwo

- **MACHIŃSKA**, Hanna.: Do więzienia wróć na kolanach = poz. 227

Policja. Bezpieczeństwo publiczne

- 228. IP.**: 5700 sztuk pocisków zabezpieczonych: amunicja

artylerijska na terenie miasta / IP. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 23, s. 1, 3, il.

Amunicja z czasów II wojny światowej na terenie Sierpca.

229. RED.: Uroczystość z okazji Święta Policji: awanse, nagrody i mianowania / Red. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 21, s. 4, il.

– STANISZEWSKA, Magdalena.: Sieć ochotniczych straży pożarnych w diecezji płockiej, ks. Andrzej Zakrzewski = poz. 193

IX. WOJSKO

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Obrona Płocka 18-19 sierpnia 1920 r. = poz. 102

– GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Oni obronili Płock = poz. 114

– STANUSZKIEWICZ-CEGŁOWSKA, Blanka.: Wraca do Płocka 201 Ochotniczy Pułk Szwoleżerów = poz. 207

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia. Szpitalnictwo

– BURZYŃSKA, Karolina.: Płocczanka pierwszą Polką finalistką = poz. 241

230. BURZYŃSKA, Karolina.: Winiary szykują strategię na jesień i zimę: koronawirus / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 184, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.

Przygotowania w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Płocku do wzrostu zachorowań na koronawirusa i grypę.

231. IP.: Dyspozytornia karetek w Płocku do likwidacji?: marszałek jest przeciwny / IP. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 25, s. 6, il

232. MAKÓWKA, Robert.: Pacjenci potrzebują dostępu do lekarzy / Robert Makówka; rozm. przepr. Anna Matuszewska. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 71, s. 4, il.

Rozmowa z Robertem Makówką, dyrektorem Szpitala Powiatowego im. J. Babińskiego w Sierpcu.

– MOŃDZIEL, Ryszard.: Zagrożenie nie minęło!: zachowajcie czujność! = poz. 240

– NOWAKOWSKI, Andrzej.: Dobre planowanie przynosi efekty = poz. 216

233. Nowe perspektywy dla sierpeckiego szpitala / Starostwo Powiatowe. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 68, s. 18, il.

234. PLECZYŃSKI, Wiktor.: Dojdzie do likwidacji dyspozytorni karetek w Płocku? / Wiktor Pleczyński. // PetroNews. – 2020, nr 18, s. 8-9, il.

Dot. nowego podziału Mazowsza na rejony operacyjne pogotowia ratunkowego.

235. RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Działa tylko do końca września: w Płocku nie będzie oddziału leczenia osób uzależnionych od alkoholu / Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 36, s. 1, 3, il.

Pododdział Leczenia Alkoholowych Zespołów Abstynencyjnych (PLAZA) – likwidacja i rezygnacja ordynatora Wiktora Tołubińskiego.

236. RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Pierwsze badania w sierpniu: jest tomograf w sierpeckim szpitalu / Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 30, s. 13, il.

237. SK.: Milionowe inwestycje w sierpecki szpital: jest się czym chwalić / SK. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 26, 1, 3, il.

238. SK.: „(...) Panie dyrektorze jest Pan od tego i po to (...)”: absolutorium i „malowanie trawy” / SK. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 19, s. 3, il.

XXI sesja Rady Powiatu Sierpeckiego.

239. TOŁUBIŃSKI, Wiktor.: Niedoinwestowana psychiatria / Wiktor Tołubiński; rozm. przepr. Jan Bolesław Nycek. // Nasz Płock. – 2020, nr 3(135), s. 7, il.

Rozmowa z dr. Wiktorem Tołubińskim, ordynatorem Oddziału Psychiatrycznego Szpitala Miejskiego imienia Świętej Trójcy w Płocku.

Higiena

– MACHIŃSKA, Hanna.: Do więzienia wróć na kolanach = poz. 227

– BURZYŃSKA, Karolina.: Winiary szykują strategię na jesień i zimę = poz. 230

240. MOŃDZIEL, Ryszard.: Zagrożenie nie minęło!: zachowajcie czujność!: apel płockich lekarzy / Ryszard Mońdział; Prezydium Okręgowej Rady Lekarskiej w Płocku. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 178, dod. Tygodnik Płock, s. 1, il.

Zakażenia koronawirusem w Płocku i okolicy.

– OCICKI, Jarosław.: Marzenia realizujemy po kolei, ale... = poz. 217

– PERZYŃSKI, Jarosław.: Musimy dmuchać na zimne = poz. 218

– RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Zdalnie, hybrydowo czy tradycyjnie = poz. 247

– SK.: Nowa rzeczywistość szkolna = poz. 252

XI. NAUKA OŚWIATA KULTURA

Nauka. Zagadnienia ogólne

241. BURZYŃSKA, Karolina.: Płocczanka pierwszą Polką finalistką...: nauka / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 166, dod. Tygodnik Płock, s. 2, il.

Prof. Magdalena Król, płocczanka, współtwórcza metody TRAIN (TRAnsfery of Iron-binding proteiN) - transferu leku przez komórki odpornościowe (makrofagi) do komórki rakowej, finalistką europejskiego konkursu dla kobiet innowatorek.

Szkolnictwo wyższe

– ADAMKOWSKI, Arkadiusz.: Potrafił cudownie słuchać = poz. 74

– PKN ORLEN otwiera polskim studentom najlepsze uczelnie świata = poz. 168

Politechnika Warszawska

– GRYSZPANOWICZ, Piotr.: Jubileusz prof. dr inż. Wojciecha Włodarczyka (członka TNP w latach 1980-2000) = poz. 61

– Płock w oczach „Masovii” = poz. 126

242. WALCZAK, Renata.: Nowa rektor: stawiam na profesjonalizm i dobrą współpracę: nowe kierunki, nagrody i rozwój / Renata Walczak; rozm. przepr. Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 37, s. 7, il.

Rozmowa z nowo wybranym prorektorem Politechniki Warszawskiej ds. Filii w Płocku- dr hab. inż. Renatą Walczak.

Nauka. Zagadnienia Ogólne

Towarzystwo Naukowe Płockie

243. CIECHOMSKA, Agnieszka.: Jubileusz 200-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego – wydarzenia naukowe w roku jubileuszowym / Agnieszka Ciechomska. // Notatki Płockie. – 2020, nr 3/264, s. 47-51, il.

244. Dwieście artefaktów na dwusetlecie Towarzystwa Naukowego Płockiego / oprac. (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 39, s. 17, il.

Wystawa w Muzeum Mazowieckim z okazji obchodów 200-lecia TNP.

– GRYSZPANOWICZ, Piotr.: Jubileusz prof. dr inż. Wojciecha Włodarczyka (członka TNP w latach 1980-2000) = poz. 61

– LEWANDOWSKA, Anna.: Pana Olesia (nie tylko) płockie fotografowanie = poz. 290

– ROBAK, Waldemar.: Towarzystwo Naukowe Płockie prezentuje swe archiwalia = poz. 72

Oświata. Zagadnienia ogólne

245. DAN, Ilona.: Zatraciliśmy granicę pomiędzy pracą a życiem prywatnym / Ilona Dan; rozm. przepr. Magdalena Meissner. // Remedium. – 2020, nr 9, s. 15-17, il.

Problemy zdalnego nauczanie w czasie pandemii koronawirusa. Rozmowa z dyrektorką Szkoły Podstawowej w Lucieniu, Iloną Dan.

246. KOLIBCZYŃSKA, Milena.: Wirtualny rejs edukacyjny: sekcja kulturalno-oświatowa / Milena Kolibczyńska. // Meritum. – 2020, nr 3, s. 77-87, il.

Przegląd ciekawych stron internetowych z dziedziny historii, historii sztuki, literatury i języka polskiego, przydatnych dla uczniów i nauczycieli.

– NOWAKOWSKI, Andrzej.: Dobre planowanie przynosi efekty = poz. 216

247. RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Zdalnie, hybrydowo czy tradycyjnie: jak będzie wyglądał powrót do szkoły na Mazowszu Płockim / Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 32, s. 5, il.

Szkolnictwo podstawowe

248. BANACH, Aleksandra.: Oswoić królika, czyli jak biec, by bez zadyszki dotrzeć do celu / Aleksandra Banach. // Meritum. – 2020, nr 3, s. 103-107, il.

Propozycje zabaw dla dzieci w wieku przedszkolnym, których celem jest nauczanie uważności.

249. GASIK, Małgorzata.: Najlepszy pakiet antywirusowy: zalecana szybka instalacja / Małgorzata Gasik. // Meritum. – 2020, nr 3, s. 63-66, il.

Konkursy na rozwijanie kreatywności i kompetencji cyfrowych uczniów szkół podstawowych w czasie pandemii koronawirusa i zdalnego nauczania, m.in. facebookowa akcja: wyslijmy e-widokówki i film o realizacji zadania matematycznego lub eksperymentu chemicznego.

250. KINALSKA, Eliza.: „Zawirusowani kulturą zero waste”: w Nowych Łubkach dbają o naszą planetę / Eliza Kinalska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 35, s. 16, il.

Projekt edukacyjny w ramach Programu „Bardzo Młoda Kultura 2019–2021”.

251. KOWALAK, Małgorzata Teresa.: Proszę pani, przenieśmy się dziś w głąb oceanu! / Małgorzata Teresa Kowalak. // Meritum. – 2020, nr 3, s. 88-92, il.

Akcja #zostańdowmu; Międzyszkolne Spotkania Twórcze i konkurs wirtualny „Ortomaci w naszych domach” zorganizowane przez Szkołę Podstawową nr 11 w Płocku.

252. SK.: Nowa rzeczywistość szkolna: nowy rok szkolny i reżim sanitarny w okresie pandemii / SK. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 24, s. 8-9, il.

Dot. szkół z terenu Sierpca i powiatu sierpeckiego.

Szkolnictwo Ogólnokształcące

253. CEB.: Te szkoły kształcą profesjonalistów z wiedzą i pasją: Płock, Gąbin i Wyszogród – najlepsze kierunki kształcenia dla ósmoklasistów / Ceb. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 27, s. 16, il.

LO im. Jana Śniadeckiego w Wyszogrodzie, ZS im. Leokadii Bergerowej w Płocku oraz ZS im. Stanisława Staszica w Gąbinie.

– SK.: Nowa rzeczywistość szkolna = poz. 252

Szkolnictwo zawodowe

– Ceb.: Te szkoły kształcą profesjonalistów z wiedzą i pasją = poz. 253

Szkolnictwo artystyczne

– LEWANDOWSKA, Anna.: Młode płockie talenty = poz. 288

Kształcenie ustawiczne

254. BARCIŃSKI, Andrzej.: Aktywność na 100 procent / Andrzej Barciński. // Mazowiecki Rynek Pracy. – 2020, nr 5, s. 24, il.

Projekt wspierający aktywność społeczną osób starszych, szkolenia z e-mobilności realizowane przez Płocki Powiatowy Uniwersytet Trzeciego Wieku.

– (es.): Co się działo w roku 2019 w Stowarzyszeniu Ziarno? = poz. 196

Opieka nad dzieckiem i młodzieżą

– BANACH, Aleksandra.: Oswoić królika, czyli jak biec, by bez zadyszki dotrzeć do celu = poz. 248

Kultura. Zagadnienia ogólne

– **MiastO!Żyje** = poz. 25

Domy kultury. Praca kulturalno-oświatowa

255. KOPER, Liłosława.: MDK-owa szczepionka na koronawirusa: rozmowy w saloniku Tygodnika Płockiego / Liłosława Koper; rozm. przepr. BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 36, s. 7, il.

Rozmowa z dyrektorem MDK-u - Liłosławą Koper.

256. Otwarcie świetlicy wiejskiej w Brwilnie. // Nasza Gmina. – 2020, nr 4(37), s. 12-13, il.

Imprezy kulturalne

– BURZYŃSKA, Karolina.: Oglaszamy: Marcin Siwek Płocczaninem Roku 2019 = poz. 55

– **Kto** Płocczaninem Roku 2019?: głosujmy! = poz. 56

Muzea i wystawy

Muzeum Mazowieckie

257. Alfabet Muzeum Mazowieckiego w Płocku. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 39, s. 19, il.

Zbiory Muzeum Mazowieckiego i podległych mu placówek.

– BURZYŃSKA, Karolina.: Co mówią groby naszych przodków = poz. 97

– **Dwieście** artefaktów na dwusetlecie Towarzystwa Naukowego Płockiego = poz. 244

258. KANIEWSKA-PŁOCENIAK, Agnieszka.: Tamara dziś. Wracamy! konkurs fotograficzny Muzeum Mazowieckiego w Płocku / Agnieszka Kaniewska-Płoceniak; rozm. przepr. Zofia Kowalczyk. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 160, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 8, il.

– KOLIBCZYŃSKA, Milena.: Wirtualny rejs edukacyjny = poz. 246

259. KOWALCZYK, Zofia.: 1920. Malarstwo. Fotografia. A do tego hologramy: nowa wystawa w Muzeum Mazowieckim w Płocku / Zofia Kowalczyk. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 190, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 12, il.

260. „Kultura Mazowska w ludowej wizji świata” – stała wystawa w Spichlerzu / oprac. (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 39, s. 18, il.

– LEWANDOWSKA, Anna.: Tymczasem – koń, szabla i karabin = poz. 84

– MAŁECKA, Agnieszka.: Piękne, bo płockie = poz. 181

261. (MW).: Niezwykła wystawa w Muzeum Mazowieckim: 100. rocznica obrony Płocka / (mw). // Wiadomości PortalPłock. – 2020, nr 33, s. 9, il.

Otwarcie wystawy „1920. Malarstwo. Fotografia”.

262. STACHURSKA, Agnieszka.: Bohaterowie 1920 ożyli w Muzeum Mazowieckim / Agnieszka Stachurska. // PetroNews. – 2020, nr 16, s. 4, il. – (ORLEN Bliżej Ludzi)

Hologramy 13 bohaterów wojny polsko-bolszewickiej (w tym płocczan) w Muzeum Mazowieckim.

– SZATKOWSKA, Lena.: Lech, syn Marceliny = poz. 85

263. SZATKOWSKA, Lena.: Rok 1920 w malarstwie i fotografii: stulecie Bitwy Warszawskiej i obrony Płocka / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 35, s. 10, il.

Wystawa „1920. Malarstwo. Fotografia” w Muzeum Mazowieckim.

Sport. Kultura fizyczna

264. KUBACKA, Magdalena.: Słupno - gmina sportowych możliwości / Magdalena Kubacka. // Głos Słupna. – 2020, nr 2(71), s. 10, il.

- Kluby sportowe działające na terenie gminy Słupno.
 — MAŁACHOWSKI, Adam.: O medalu film na medal = poz. 289
 — MARCINIAK, Jola.: Laury dla Iron Mana = poz. 311
265. MARCINIAK, Jola.: Propozycja, której nie dało się odrzucić: Tomasz Marzec nowym prezesem Wisły Płock / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 32, s. 29, il.
266. MAT.: Leśny cross w Białasach / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, s. 69, s. 1, 7, il.
267. MAT.: Nowa zjeżdżalnia w Sierpcu / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 70 s. 13, il.
 Zjeżdżalnia wodna w Krytej Pływalni w Sierpcu.
268. MAT.: Regaty na Jeziorze Urszulewskim / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 69 s. 9, il.
269. (MK).: Nowoczesny plac zabaw w Słupnie został otwarty / (MK). // Głos Słupna. – 2020, nr 3(72), s. 5, il.
 — **To idzie** młodość = poz. 79
270. Trwają intensywne roboty budowlane na stadionie im. Janusza Kusocińskiego. // Nasz Gostynin. – 2020, nr 2(50), s. 6, il.
271. WAŚOWSKI, Maciej.: Nafciarze po nowemu: Wisła Płock / Maciej Wąsowski. // Przegląd Sportowy. – 2020, nr 195, dod. Skarb Kibica, s. 78-81, il.
 Tomasz Marzec nowym prezesem Wisły Płock.
272. WYRZYKOWSKI, Rafał.: Kolekcjoner-ów 2-óch / Rafał Wyrzykowski. // Czas Wisły. – 2020, nr 139, s. 16-17, il.
 Dwa zbiory pamiątek dot. Wisły Płock: kolekcja koszulek pana Dariusza oraz biletów na mecze pana Mariusza.

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Historia literatury. Krytyka literacka. Życie literackie

- 273. GRALEWICZ-WOLNY, Iwona.:** Fenomen Themersonów / Iwona Gralewicz-Wolny. // Nowe Książki. – 2020, nr 7-8, s. 63-64, il.
 Zawiera rec. książki: Themersonowie dzieciom / Beata Grodzka. – Poznań, 2019.
274. LUTOMIERSKI, Marcin.: Themersonowie (nie tylko) dla dzieci / Marcin Lutomiński. // Forum Akademickie. – 2020, nr 3, s. 79, il.
 Zawiera rec. książki: Themersonowie dzieciom / Beata Grodzka. – Poznań, 2019.

Poezja

- 275. AMBROZIAK-BERESZCZYŃSKA, Urszula.:** Wojciecha tęckiego szpilki myśli / Urszula Ambroziak-Bereszczyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 33, s. 26, il.
 Zawiera rec. książki: Szpilki w rozsypce / Wojciech tęcki. – Konin, 2019.
276. FRAN CZAK, Lech (1939-).: Orły Westerplatte / Lech Franczak. – Płock: Wydawnictwo Korepetytor Marian Gałczyński, 2020. – 86, [2] strony; 19 cm.
 ISBN 978-83-64825-73-6
 — KÜHN-CICHOCKA, Anna.: W każdym człowieku drzemie coś wartościowego = poz. 71
277. WANECKI, Jarosław (1968-).: Galeria sonetów / Jarosław Wanecki. – Wydanie I. – Kraków: Medycyna Praktyczna, 2020. – 105, [3] strony: ilustracje kolorowe; 21 cm. – ISBN 978-83-7430-639-3

Proza

- 278. NIEWINOWSKI, Paweł.:** Skrzydła jutrzeńki : szkice ignacjańskie / Paweł Niewinowski. – Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2020. – 297, [1] strona; 20 cm.
 ISBN 978-83-66171-41-1

XIV. SZTUKA

Architektura. Urbanistyka

- BURZYŃSKA, Karolina.: Co mówią groby naszych przodków = poz. 96

- 279. BURZYŃSKA, Karolina.:** Czy renowacja starego młyna ożywi Radziwie?: zabytki i inwestycje / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 207, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 3, il.
280. BURZYŃSKA, Karolina.: Lasery w katedrze, nad nią drony: bazylika zeskanowana / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 207, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.
 Katedra będzie miała swoje DNA
281. BURZYŃSKA, Karolina.: Plac Narutowicza 2.0: Stare Miasto / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 219, s. 1, 5, il.
 Nowy projekt przebudowy placu Narutowicza.
282. DANIELUK, Jacek.: Projekt do marca 2021: umowa na projekt sali koncertowej podpisana / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 30, s. 6, il.
 — (lesz).: Tajemnice płockich kamienic = poz. 105
 — LEWANDOWSKA, Anna.: Mediateka jak u Hitchcocka = poz. 306
 — LEWANDOWSKA, Anna.: Podróż w nieznanne, czyli... do Płocka = poz. 93
283. MARKOWSKI, Sławomir P.: „Eden” – mistyczny ogród maria-wicki w Felicjanowie / Sławomir P. Markowski. // Mazowsze: Studia Regionalne. – 2020, nr 34, s. 115-129, il.
 Bibliogr. s.127-128
 Historia zespołu dworsko-parkowego w Felicjanowie – głównej siedziby Kościoła Katolickiego Mariawitów w RP.
284. SKOWROŃSKI, Marcin.: Dwór w Nadułkach / Marcin Skowroński // Spotkania z Zabytkami. – 2020, nr 7-8, s. 49-52, il.

Malarstwo. Rzeźba

- BURZYŃSKA, Karolina.: Lasery w katedrze, nad nią drony = poz. 280
 — GRALEWICZ-WOLNY, Iwona.: Fenomen Themersonów = poz. 273
 — KANIEWSKA-PTOCINIENIAK, Agnieszka.: Tamara dziś. Wracamy! = poz. 258
 — KÜHN-CICHOCKA, Anna.: W każdym człowieku drzemie coś wartościowego = poz. 71
 — LUTOMIERSKI, Marcin.: Themersonowie (nie tylko) dla dzieci = poz. 274
 — (mw).: Niezwykła wystawa w Muzeum Mazowieckim = poz. 261
 — **Powiatowy** Kącik Artystyczny = poz. 80
 — SZATKOWSKA, Lena.: Przedstawiamy zwycięzców w kategorii Kultura = poz. 314

Zabytki. Ochrona zabytków

- BURZYŃSKA, Karolina.: Czy renowacja starego młyna ożywi Radziwie? = poz. 279
 — PIĘTKA, Włodzimierz.: Gdzie są cisza i łaska = poz. 298
 — PIĘTKA, Włodzimierz.: Spójrz na Maryję ku nawróceniu = poz. 299
 — STELMAŃSKA, Izabela.: Bo Mazowsze jest piękne = poz. 95

Teatr

- 285. SZATKOWSKA, Lena.:** Dziewczyna z walizką wspomnień: Scena Inicjatyw Aktorskich / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 32, s. 4, il.
 Zawiera rec. przedstawienia: Gdyby można było... /reż. Szymon Cempura, Sylwia Krawiec; Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego, Płock.
286. SZATKOWSKA, Lena.: „Widok z mostu” Arthura Millera na płockiej scenie / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 39, s. 10, il.
 Zawiera rec. przedstawienia Widok z mostu / Arthur Miller; reż. Andrzej Kijowski; Teatr Dramatyczny im. J. Szaniawskiego, Płock.

Muzyka. Życie muzyczne

- BURZYŃSKA, Karolina.: Ogłaszamy: Marcin Siwek Płocczaninem Roku 2019 = poz. 55
- 287. IWICKI, Piotr.:** Wsłuchać się w św. Franciszka / Piotr Iwicki. // Niedziela. – 2020, nr 36, s. 41, il.
Album Krzysztofa Misiaka „Siłami natury”.
- 288. LEWANDOWSKA, Anna.:** Młode płockie talenty: muzyka / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 225, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 6, il.
Ich ośmioro – Młode Płockie Talenty
Koncert Płockiej Orkiestry Symfonicznej z okazji inauguracji 44. sezonu orkiestry z udziałem utalentowanych absolwentów i uczniów płockiej szkoły muzycznej, zatytułowany „Płockie talenty”.
- PETERA, Dariusz.: Wskazuję uczniom drogi rozwoju = poz. 81
- RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Mikrofon seniora w Płocku = poz. 198
- ROBAK, Waldemar.: Wacław Lachman-płocczanin, który rozśpiewał całą Polskę = poz. 60
- SZATKOWSKA, Lena.: Przedstawiamy zwycięzców w kategorii Kultura = poz. 314

Film

- 289. MAŁACHOWSKI, Adam.:** O medalu film na medal: ku pamięci profesorów piłki ręcznej / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 154, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 5, il.

Fotografia

- KANIEWSKA-PŁOCIENIAK, Agnieszka.: Tamara dziś. Wracamy! = poz. 258
- 290. LEWANDOWSKA, Anna.:** Pana Olesia (nie tylko) płockie fotografowanie : wystawa pełna emocji / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 213, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.
Jego Płock na starych zdjęciach: Aleksander Maciesza. Wystawa fotografii „Ze zbiorów dr. A. Macieszy” w TNP.
- Pakuj się do Płocka = poz. 52
- ROBAK, Waldemar.: Towarzystwo Naukowe Płockie prezentuje swe archiwalia = poz. 72
- TEMP CZYK, Sebastian.: Historia pewnej pocztówki = poz. 122

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

- ADAMKOWSKI, Arkadiusz.: Potrafił cudownie słuchać = poz. 74
- **Biskupi** w rzeczywistości politycznej Polski „ludowej” = poz. 88
- BURZYŃSKA, Karolina.: Lasery w katedrze, nad nią drony = poz. 280
- 291. BURZYŃSKA, Karolina.:** Sztafeta rozpoczęta, meta – 14 sierpnia: pielgrzymka na Jasną Górę / Karolina Burzyńska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 184, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 5, il.
- 292. Dom** Pielgrzymy: Siostry Benedyktynki. // Kurier Sierpecki. – 2020, nr 24, s. 7, il.
Remont Domu Pielgrzymy prowadzonego przez siostry benedyktynki w Sierpcu.
- 293. Historia** pielgrzymek dzieci i młodzieży do Rostkowa. // Nasza Katedra. – 2020, nr 108 (161), s. [2], il.
- 294. KRAWCZYK-KRAJCZYŃSKA, Ilona.:** Niech wybrzmi sacrum / Ilona Krawczyk-Krajczyńska. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 27, dod. Gość Płocki, nr 27/587, s. VI-VII, il.
Dot. nowej instrukcji o przygotowaniu i sprawowaniu sakramentu małżeństwa w diecezji płockiej.
- 295. M.:** Rycerze Jana Pawła II / M. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 71, s. 7, il.
Zakon Rycerzy Jana Pawła II w Sierpcu.
- 296. M.:** 300 lat kościółka w Bliźnie / M. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 69, s. 1, 4, il.

- MARKOWSKI, Sławomir P.: „Eden” – mistyczny ogród mariawicki w Felicjanowie = poz. 283
- MAT.: Dożynkowe uroczystości w gminie Gozdowie = poz. 205
- 297. MAT.:** „Te lata były dla mnie wspaniałe i bardzo piękne”: ks. Tomasz Kadziński pożegnał się z Sierpcem / MAT. // Ekstra Sierpc. – 2020, nr 68, s. 1, 6, il.
ks. Tomasz Kadziński – wieloletni proboszcz parafii św. Maksymiliana Kolbego w Sierpcu.
- NIEWINOWSKI, Paweł.: Skrzydła jutrzeńki = poz. 278
- 298. PIĘTKA, Włodzimierz.:** Gdzie są cisza i łaska. cz. 5: ukryte sanktuaria / Włodzimierz Piętko. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 31, dod. Gość Płocki, nr 31/591, s. VIII, il.
Kościół św. Józefa w Siecieniu.
- 299. PIĘTKA, Włodzimierz.:** Spójrz na Maryję ku nawróceniu. cz. 6: ukryte sanktuaria / Włodzimierz Piętko. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 32, dod. Gość Płocki, nr 32/592, s. VIII, il.
Kościół Przemienienia Pańskiego w Żurawinie.
- 300. PIĘTKA, Włodzimierz.:** Sąd płynie moc: historie mało znane / Włodzimierz Piętko. // Gość Niedzielny. – 2020, nr 37, dod. Gość Płocki, nr 37/597, s. VIII, il.
Dot. XVII-wiecznego krzyża znajdującego się w kościele w Słupi.
- **Pontificale** plocense I = poz. 307
- **Pontificale** plocense I = poz. 308
- 301. RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.:** Na remont domu pielgrzymy: potrzebne wielkie wsparcie dla sióstr Benedyktynek / Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 38, s. 13, il.
Remont Domu Pielgrzymy i historia sierpeckich benedyktynek.
- (red.): Odnajdywał Jezusa w drugim człowieku = poz. 75
- SEWERYNIAK, Henryk.: Ogień księdza Mroczkowskiego = poz. 76
- **Studia** nad Pontificale Plocense I XII-XIII w = poz. 309
- SZATKOWSKA, Lena.: Płock pożegnał księdza Mroczkowskiego = poz. 77

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Biblioteki naukowe

- **Studia** nad Pontificale Plocense I XII-XIII w = poz. 309

Biblioteki publiczne

- 302. Bedyk, Artur.:** Biblioteka w czasie epidemii – co się zmieniło? Jak korzystać? / Artur Bedyk. // Wieści znad Wisły. – 2020, nr 109, s. 14-16, il.
Gminna Biblioteka Publiczna w Słubicach.
- KINALSKA, Eliza.: „Zawirusowani kulturą zero waste” = poz. 250
- 303. Z życia** biblioteki: podsumowanie działalności za 2019 rok. // Kurier Gminy Bulkowo. – 2020, nr 1(30), s. 16, il.
Podsumowanie działalności GBP w Bulkowie w 2019 r.

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

- LEWANDOWSKA, Anna.: Kompania braci i sióstr = poz. 68
- 304. CZAJKOWSKI, Grzegorz.:** Tego miejsca nie można przegapić / Grzegorz Czajkowski. // Nasz Płock. – 2020, nr 3(135), s. 4, il.
Otwarcie Mediateki.
- 305. Mediateka** już działa. // MiastO!Żyje Informator Społeczny. – 2020, nr 4, s. 10-11, il.
- 306. LEWANDOWSKA, Anna.:** Mediateka jak u Hitchcocka: wakacje 2020 w nowym kulturalnym miejscu w Płocku / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2020, nr 160, dod. Tygodnik Płock, s. 1, 4-5, il.
Nowa siedziba mediateki Książnicy Płockiej przy ul. Kościuszki 3b.
- SZATKOWSKA, Lena.: Przedstawiamy zwycięzców w kategorii Kultura = poz. 314

Drukarstwo. Księgarstwo

307. Pontificale plocense I. T. 2, Textus et in linguam Polonom translatio / edidit Leszek Misiarczyk; tłumaczenie Jerzy Wojtczak-Szyszkowski. – Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2020. – 548 stron; 28 cm.

Współwydane z wersją polską: Pontyfikał płocki I / tłumaczenie Jerzy Wojtczak-Szyszkowski – ISBN 978-83-8127-568-2

308. Pontificale plocense I. – Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, [2020]. – [1], 211 kart; 29 cm.

Data wydania reprintsu według BNP online.

ISBN 978-83-8127-462-3

309. Studia nad Pontificale Plocense I XII-XIII w. T. 3 / pod redakcją naukową Henryka Seweryniaka i Weroniki Liszewskiej. – Peplin: Wydawnictwo „Bernardinum sp. z o.o.”, 2020. – 404 strony: ilustracje; 28 cm. – Bibliografia i netografia na stronach 362-381. Indeksy. – ISBN 978-83-8127-576-7

Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo

310. KINALSKA, Eliza.: Zwycięska hala w Maszewie: Plebiscyt „Z Tumskiego Wzgórza” – Na Ziemi Płockiej / Eliza Kinalska. //

Tygodnik Płocki. – 2020, nr 38, s. 17, il.

Zwycięzcy w kategorii „Na Ziemi Płockiej”.

311. MARCINIAK, Jola.: Laury dla Iron Mana: plebiscyt „Z Tumskiego Wzgórza” – Sport i Turystyka / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 37, s. 16, il.

Laureaci w kategorii „Sport i turystyka”.

312. RAD.: Najwięcej głosów dla historycznej rekonstrukcji: Plebiscyt „Z Tumskiego Wzgórza” – inicjatywy społeczne i gospodarcze / rad. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 35, s. 18, il.

Laureaci plebiscytu w kategorii „Inicjatywy społeczne i gospodarcze”.

313. RADWAŃSKA-JUSTYŃSKA, Teresa.: Laureaci XIII edycji Plebiscytu „Z Tumskiego Wzgórza” wybrani: wyjątkowe projekty, wielkie inwestycje, spektakularne sukcesy / Teresa Radwańska-Justyńska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 34, s. 6-7, il.

314. SZATKOWSKA, Lena.: Przedstawiamy zwycięzców w kategorii Kultura: XIII edycja Plebiscytu „Z Tumskiego Wzgórza” / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2020, nr 36, s. 19, il.

II miejsce dla KP za wystawę czasową; zawiera wypowiedź dyrektora KP, pani Joanny Banasiak.

INDEKS OSOBOWY

Adamkowski, Arkadiusz 10, 74

ADS. 129–133

Ambroziak-Bereszczyńska, Urszula 275

Antoszek, Grzegorz 109, 110

Asiński, Wojciech 46

Augustyniak, Paweł 52

Banach, Aleksandra 248

Banasiak, Joanna 54, 69

Barciński, Andrzej 254

Bedyk, Artur 302

BeeS 255

Bereszczyńska, Urszula. zob. Ambroziak-Bereszczyńska, Urszula.

Bilska-Ciećwierz, Magdalena 83

Boczkowska, Alina 206

Bondyra, Michał 16

Borówka-Sitnik, Dominika 91, 94

Brukwicki, Jerzy 99

Budkiewicz, Magdalena 91, 94

Burzyńska, Karolina 55, 96–7, 187–9, 211–2, 230, 241, 279–81, 291

Bziuk, Justyna 1

Cacko, Anna 41

Ceb. 253

Ceglarek, Michał 100

Cegłowska, Blanka. zob. Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka.

Chrabota, Bogusław 156

Cichocka, Anna. zob. Kühn-Cichocka, Anna.

Ciechomska, Agnieszka. 112, 243

Cieciora, Iwona 41

Ciećwierz, Magdalena. zob. Bilska-Ciećwierz, Magdalena.

Ciesielska, Maria 6

Cieślak-Wróblewska, Anna 134

Czajkowski, Grzegorz 71, 304

Czarkowski, Marek 136

Dan, Ilona 245

Danieluk, Jacek 50, 282

Dąbrowska, Gabriela. zob. Nowak-Dąbrowska, Gabriela.

Dąbrowski, Paweł 9

Dąbrowski, Piotr 51

Deja, Monika 47

Dempc, Jan 137

Dwojnych, Andrzej 20

(ek). 213

(es). 196

Falzmann, Zuzanna 12

Felczak, Paweł 73

Franczak, Lech 276

Furman, Tomasz 138–139, 154–5

Gałęzowski, Marek 70

Gałuszkiewicz, Adam 111

Gasik, Małgorzata 249

Gaworski, Piotr 65

GCz 75

Głowacka, Mariola 35

Gołębiowski, Grzegorz 33, 67, 83, 101-2, 113-116, 119

Górska, Renata 40

Grabowska-Panek, Małgorzata 126

Gralewicz-Wolny, Iwona 273

Graniszewska, Magdalena 141–2, 159

Grochowska, Anna 4

Gryszpanowicz, Piotr 61

Grzeszak, Adam 143

Gumińska, Izabela 199

IP. 208, 228, 231

Iwicki, Piotr 287

(jac). 191

(jb) 54, 102

Jeziorowski, Bolesław 69

Jeziorowski, Zbigniew 69

Jeznach, Andrzej 117

Jędrzejkowski, Jeremi 145

Justyńska, Teresa. zob. Radwańska-Justyńska, Teresa.

Kacprzak, Michał 118, 182

Kaczorowski, Adam 98

Kaniewska-Płocieniak, Agnieszka 258

Karnowski, Michał 157

Kasprzak, Jolanta. zob. Sieradzka-Kasprzak, Jolanta.

Kinalska, Eliza 123, 184, 221, 250, 310

Kłobukowski, Paweł 8

Kogut, Andrzej 146

Kolibczyńska, Milena 246

Koper, Liłostawa 255

Kosiński, Kamil 147, 148

Kowalak, Małgorzata Teresa 251

Kowalczyk, Zofia 258, 259

Kowalska, Iwona. zob. Typiak-Kowalska, Iwona.

Kozakowska, Katarzyna 4

Kozłowska, Ewa 1

Krajczyńska, Ilona. zob. Krawczyk-Krajczyńska, Ilona.

Krawczyk-Krajczyńska, Ilona. 294

Krupińska, Sylwia 17

- Kruszewski, Zbigniew Paweł 83
 Kubacka, Magdalena 264
 Kühn-Cichocka, Anna 71
 (lesz). 103-5, 260
 Lewandowska, Agnieszka 45
 Lewandowska, Anna. 68, 82, 84, 92-3, 95, 195, 226, 288, 290,
 306
 Lipińska, Wiesława 21
 Liszewska, Weronika 309
 Lutomierski, Marcin 274
 Łatka, Rafał 88
 Łoziński, Bogumił 158
 M. 295-6
 Machińska, Hanna 227
 Maciejewski, Adam 149-51
 Makówka, Robert 232
 Malczyk, Dariusz 26
 Małachowski, Adam 289
 Małecka, Agnieszka 120, 181, 203-4
 Marciniak, Jola 183, 265, 311
 Markowski, Sławomir P. 283
 Marszałek, Lidia 37
 MAT. 64, 180, 205, 214-5, 222, 266-7, 268, 297
 Matusiak, Ewa Lilianna 69
 Matuszewska, Anna 7, 217, 232
 Mazurska, Wiesława 1
 Meissner, Magdalena 245
 Michnik, Adam 10
 Milewska, Marta 209
 Misiarczyk, Leszek 307
 (MK). 269
 Mońdział, Ryszard 240
 (ms). 185
 Murawska, Hanna 41
 (mw). 89, 223, 261
 Niewiadomski, Michał 153-5
 Niewinowski, Paweł 278
 Nowak-Dąbrowska, Gabriela 51, 57
 Nowakowski, Andrzej 206, 216
 Nowakowski, Piotr 218
 Nycek, Jan Bolesław 29, 87, 216, 239
 Obajtek, Daniel 154-61
 Ocicki, Jarosław 217
 Odolczyk, Marcin 14
 Oksińska, Barbara 160, 162-3
 Olender, Daniel 36
 Omachel, Radosław 164
 Opolski, Krzysztof 23
 Panek, Małgorzata. zob. Grabowska-Panek, Małgorzata.
 Panfil, Tomasz 121
 Papliński, Andrzej 15
 Pawłaszczuk, Adam 13
 Perzyński, Jarosław 218
 Petera, Dariusz 81
 Piętka, Włodzimierz 298-300
 Pleczyński, Wiktor 224, 234
 Płoceniak, Agnieszka. zob. Kaniewska-Płoceniak, Agnieszka.
 Płoskonka, Bogdan 124
 Rabij, Marek 170
 rad. 200, 312
 Radwańska-Justyńska, Teresa 198, 201, 235-6, 242, 247, 301, 313
 (red). 75
 Red. 218, 229
 RG. 171
 Robak, Waldemar 60, 66, 72, 105
 Rościszewski, Lech Marian 83
 Sekelecka, Sylwia 14
 Seweryniak, Henryk 63, 76, 309
 Sieradzka-Kasprzak, Jolanta 27, 91
 Sikorski, Tomasz 70
 Sitnik, Dominika. zob. Borówka-Sitnik, Dominika.
 SK. 192, 219, 237-8, 252
 Skoczek, Tadeusz 111
 Skowroński, Marcin 284
 Smuk-Stratenwerth, Ewa 47
 Sobieraj, Leonard 83
 Sobociński, Krzysztof 108
 Sokolnicki, Michał 62
 Stachurska, Agnieszka 34, 224, 262
 Staniszevska, Magdalena 193
 Stanuszkiewicz-Cegłowska, Blanka 207
 Stelmańska, Izabela 95
 Stratenwerth, Ewa. zob. Smuk-Stratenwerth, Ewa.
 Struzik, Adam 220
 Syperek, Anna 14
 Szarkowa, Joanna. zob. Wieliczka-Szarkowa, Joanna.
 Szatkowska, Lena 58, 77-8, 85, 106, 263, 285-6, 314
 Szatkowski, Mateusz 98
 Szatkowski, Tomasz 42
 Szymański, Krzysztof 18
 Szyszkowski, Jerzy Andrzej zob. Wojtczak-Szyszkowski, Jerzy An-
 drzej
 Świątkowski, Piotr 172
 Tejchman, Marek 173
 Tempczyk, Sebastian 122
 Tołubiński, Wiktor 239
 Torchała, Adam 174
 Torr, Guy Russell 111
 Typiak-Kowalska, Iwona 1
 Umiński, Michał 123
 Uryniuk, Gabriel 162-3
 Walczak, Renata 242
 Waluś, Konrad Jan 49
 Wanecki, Jarosław 277
 Wąsowski, Maciej 271
 Wielec, Krzysztof 87
 Wielechowska, Małgorzata 22
 Wieliczka-Szarkowa, Joanna 124, 125
 Wiśniewska, Joanna 225
 Wiśniewski, Janusz 48
 Wiśniewski, Michał 44
 Witkowski, Paweł 59
 Witkowski, Tadeusz 59
 Włodkowska, Katarzyna 227
 Wojtczak-Szyszkowski, Jerzy Andrzej 307
 Wolny, Iwona. zob. Gralewicz-Wolny, Iwona.
 Wróblewska, Anna. zob. Cieslak-Wróblewska, Anna.
 Wyrzykowski, Rafał 272
 Zakrzewski, Andrzej 194
 Zegar, Tomasz 41
 Zieliński, Tomasz 109
 Zięba, Krzysztof 15
 Ziętek, Janina 24
 Zugaj, Leszek 109, 110
 Żeligowski, Lucjan 111
 Żylińska, Julita 161, 173-4, 179

Powyższy wybór jest częścią Bibliografii Mazowsza Płockiego w całości dostępnej online na stronie www.ksiaznicaplocka.pl

Opracowanie:

Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska,
 Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

09-400 Płock, ul. Kościuszki 6
 Tel. (024) 268 00 21 lub (024) 268 00 25
 e-mail: dib@ksiaznicaplocka.pl

NASI AUTORZY

MARIUSZ CELMER

- dr nauk humanistycznych, absolwent Instytutu Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie w Liceum Ogólnokształcącym nr I im. Marii Curie-Skłodowskiej w Makowie Mazowieckim

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

- dr nauk humanistycznych, nauczyciel historii w III Liceum Ogólnokształcącym w Płocku, wykładowca w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, wiceprezes Towarzystwa Naukowego Płockiego, redaktor naczelny „Notatek Płockich”

KRYSTYNA GROCHOWSKA-IWAŃSKA

- dr nauk humanistycznych, tłumacz przysięgły języka rosyjskiego, emerytowany nauczyciel akademicki Uniwersytetu Łódzkiego, była archiwistka Archiwum Państwowego w Płocku, członek Towarzystwa Naukowego Płockiego

MICHAŁ SOKOLNICKI

- magister historii, absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, funkcjonariusz policji

JANUSZ SZCZEPAŃSKI

- prof. dr hab., historyk, profesor zwyczajny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Instytut Historii) i na Wydziale Historycznym Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieyszтора w Pułtusku, członek Towarzystwa Naukowego Płockiego

MACIEJ WRÓBEL

- absolwent historii sztuki oraz studiów podyplomowych w zakresie redakcyjno-wydawniczym, pracownik TNP

Autorki Bibliografii

- **Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska,
Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska**